This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

PG5438
P35B4

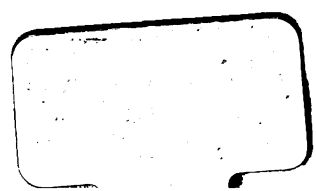

БЕСѢДКЫ
Виляма Паулиній-Тóта.

BESIEDKY

VILIAMA PAULÍNY-TÓTHA.

SVÄZOK IV.

V SKALICI, 1870.
TLAČOU A NÁKLADOM JOZEFA ŠKARNICLA,
Čestného knihtlačiara Matice Slovenskej.

SLOVUTNÝM A ŠLECHETNÝM

MNOU UPRIMNE CTENÝM

VOLIČOM

KULPINSKÉHO VOLEBNÉHO OKRESU

V SLAVNEJ BÁČSKEJ STOLICI,

KTORÍ MŇA

DŇA 18-HO MARCA 1869 PRI VOĽBE VYSLANCA

SVOJOU DÔVEROU POCTILI,

RODNÝM TO MOJIM BRATOM

A

DRAHÝM PRIATEĽOM

NA ZNAK

VRÚCEJ ODDANOSTI A SRDEČNEJ VĎAKY

VENUJE

VILIAM PAULÍNY-TÓTH.

PG 5438
P35 B4

Slovutní a veľactení Voličia!

Milí Bratia moji!

V čistoslovenských okresoch hornieho vidieku, v tej krásnej a milej praotčine Slovenstva, vždy rozpadúva sa naša Slovač pri voľbách na dve i tri stránky; — dve tretiny voličov obyčajne opúšťajú zástavy národnieho kandidáta, jedni pre prázdné sľuby, druhí pre malicherné dary, tretí pre vo výhľad jim postavené hole, hory, pasienky, iní zas z puhej bázne pred podlými skutkami úradníckeho nátisku a pomsty, a tí najpočetnejší, ale i opovrženia najhodnejší, za pár biednych sklenic smradlavej pálenky!

Že tomu tak, to sme Bohužial už tri razy skúsili, a preto nie div, že v horňom vidieku nepodarilo sa dosiaľ ani jednomu slovenskému národovcovi preraziť pri voľbách.

Bratia moji! čo nepodarilo sa dosiaľ tam hor, blízo v pädesiať čistoslovenských okresoch, to podarilo sa Vám tam dol, vo volebnom kulpinskom, štyrmi národnosťami obývanom okrese, — — a prečo? lebo bola medzi Vami, slovenskými voličmi, nezlomná svornosť, prí-

sná kázeň, obetivá zaujatosť, čistý ráz, mužské sebazapieranie, bez ktorých vlastností, v oči tých intríg, úkladov, klamstiev a oplanstiev, ktoré dejú sa u nás pod zásterou zákonitosti proti nám, pre nás niet možnosti víťazstva.

Vy, Bratia moji! pri poslednej voľbe dokázali svetu, že všetkými tymito vlastnosťami vládnete, lebo Vy ste tieto utešené vlastnosti dňa 18-ho marca 1869 živými skutkami preukázali, a síce ku veľkej radosti našincov a ku postrachu neprajníkov našich, a iste jedine preto zvíťazili Ste, za čo sláva, vo tri vrhy sláva Vám!

Na pamiatku tohto Vašeho víťazstva, na znak mojej srdečnej úcty a vrelej vďaky prijmite Vy, prví ústavní víťazia slovenskí, tento chatrný Dárok, štvrtý sväzok mojích „*Besiedok*“, a ráčte byť ujistení, že ako som teraz, tak povždy aj zostanem uprimne Vám oddaným bratom a priateľom. Bôh Vás požehnaj!

V Pešti dňa 28-ho mája 1869

Viliam Paulíny-Tóth.

BESIEDKY PÔVODNIE.

Бесѣдкы пôводние.

Volebné rozpomienky.

(Výpisky z môjho denníka).

Bol sichravý januárový deň, deň to Jána zlatoustého; viacej priateľov sedelo nás pri teplej peci vo svätomartinskej sporitelni, besedujúcich o výsledkoch minulú nedeľu v matičnej dvorane vydržiavanej a húfne navštívenej porady voličov národnej stránky, a pojednávajúcich o ubytovaní tuná nevídaného, následkom vyšespomenutej porady zkrze dajednych nesvedomitých nahončích vlády, jedine cieľom sterrorizovania našej stránky do Tur. Sv. Martina privolaného a predvčerom sem dorazivšieho vojska.

V sporitelni boly náhodne prázdniny, poneváč žiadné stránky neprichodily, bolo teda k besedovaniu popri dobrej chuti i dostatočného stihu.

„A už bračekovci — opakuje brat Jano, kandidát národnej stránky okresu martinského — s minulou nedeľou som úplne spokojný.“

„To verím — poznamená Palko, náš kandidát v mošovskom okresu, — to verím, veď nás v tej dvorane bolo, ako šindelov na streche, a k tomu oduševnenie všeobecné!“

„Najlepším dôkazom toho, že jim naša volebná porada strachu nahnala — prehodím ja — je to, že si protivná stránka k zostrašeniu nášho ľudu vojsko privolala, a že má toľko úradníckej bezočivosti: španielské inquisície zavádzať proti našmu statnému richtárovi, Švehlovi, ako sa opovážil tú poradu do Martina svolať!“

„Baby! — zvolal ktosi — tušia, že sa topia, už sa i slamky lapajú. Veru, čo tí robia, to satyra konštitúcie.“

„Inu, — rečie Samko Šípka — jejich je sláva, moc i sila . . .“

„Ale nie na veky!“ zvolalo na raz viacej hlasov.

„A už to veru nie!“ prisvedčil náš tvrdohlavý Ambro Pivko.

„Bude to aj ináč — dodal brat Jano Jesenský; — tí ľudia to už i sami vidía a uznávajú, že tratia pôdu pod nohama.“

„Veru — dodal som ja — ak naša aristokracia neprestane odriekať sa ľudu, a ten ľud bez jej prispenia národne prebudí a zchopí sa k životu, dosť ľahko stane sa potom, že i náš ľud odrekne sa tej zo svojho vlastnieho lôna pošlej, ale odrodilej aristokracie, z čoho by iste len neblahé pomery vzniknúť mohli.“

„Veď ono jesú už i medzi tou aristokraciou — prejal slovo Mudroň — dajedni pojedinní Nikodemovia; ale čože keď nemajú smelosti von vynsť s barvou!“

„S tymi je nič! — pretrhnul ho martinský kandidát. — Takí Nikodemovia, Palko môj, sú zväčša len dvojkulačníci, z ktorých ani jedna stránka mnoho nemá, lebo obyčajne obe klamú.“

„Veru tam mnoho charakteru niet — poznamenal Ambro, — a kde toho niet, tam nenie sa čomu ufať.“

V tom otvorily sa dvere a dnu vstúpilo asi 13—14 ročné dievčatko — s listom, ktorý mne odovzdalo. Bol to — ako podoba a barva obálky svedčila, telegram, obrátivší na seba pozornosť celej spoločnosti.

Dajúc pár grajciarov dievčatu, ktoré zaraz odišlo, otvoril som obálku; bola v nej ďalekopisná zpráva z Nového Sadu, podpísaná tamejším p. učiteľom Langhofferom, toho smyslu, že dňa 21-ho januára v Petrovci vydržiavaná valná porada stredoľavej stránky okresu kulpinského, vyzýva mňa, aby som v tomže volebnom okrese ako kandidát ľavice vystúpil, a moju odvetu na toto jej vyzvanie zaraz pánu Langhofferovi telegrafickou cestou na vedomie dal.

„Živio!“ ozvalo sa naraz z viacej strán.

„No hľa! — poznamenal Samko Šípka — už sám Martin má troch kandidátov.“

„Ešte nie, brat môj,“ poznamenal som ja.

„No to! — zvolal Janko Jesenský; — veď vary len prijmeš to vyzvanie?“

„Brat môj, to ešte neviem. Kebych iste vedel, že prepadnem, tak bych ho bez rozmýšľania prijal; ale čo ak ma naposledy ešte vyvolia? znáte moje pomery: žena mi tu takrečeno ešte v cudzine, lebo za pol druha roka nemožno, že by sa kečkemétčanka u nás úplne aklimatizovala, k tomu šestero drobných dietok, a moje viaceraké k Martinu ma pútajúce zaneprázdnenia . . .

bračekovci, uznajte mi, to rozmysleť načim; a čo nevyhnutne potrebné: so ženou sa dohovoriť.“

„Pravdu máš! — poznamenal brat Jano so zašmúreným naraz čelom; — ženu a šestero detí na tri roky opustiť, to iste potrebuje uváženia, a čo hlavnia vec, ženinho porozumenia. Ale, Vilo, vieš ty čo; ja, znajúc tvoju vždy ochotnú hotovosť vo službe národa, už vopred viem, čo by si urobil, keby rozhodnutie tejto veci len od teba samého záviselo; no neviem, čo tvoja žena na to povie. Urob nám to k vôli, choď zaraz k nej a poraď sa s ňou; my dotiaľ tuná besedovať budeme a dočkáme výsledok tvojej rodinnej porady.“

„Tak je!“ zvolalo razom viacej hlasov.

„Dobre bračekovci, urobím ako žiadate“ a s tým tašiel som k mojej polovičke, a rozpovedal jej všetko od *a* až po *z*, totižto že to ohľadom na tak ďalekú cestu i značné obete stáť bude, pri tom možné síce, že sa nám tak povedie ako r. 1865 vo Vrbovom, čo by potom žiadné zvláštnie následky nemalo, ale, reku, jest i možnosť zvíťazenia, a tuby potom už tie zvláštnie následky nastúpily, žebych ja totižto ženu i s deťmi na tri roky tu nechať musel. Z prvu ona mala síce svoje obavy a poznamenania, ale konečne doložila: „znám ťa, a viem, že si hotový i k tejto obeti, budiž teda tvoja vôľa, ktorá je mi zákonom. Ja som na všetko pripravená.“

Keď som túto odpoveď vo sporitelni mojim kamarátom ústne vytelegrafoval, ztrhnul sa krik, smiech, radosť, ako by sme už všetci traja zvíťazili boli, a hneď vo prítomnosti celého slavného „*huku*,“ musel som telegrafovať pánu Langhofferovi do Nového Sadu, že o-

všem prijímam sredňou ľavicou mi ponuknutú kandidáciu v kulpínskom okrese.

„Ale bračekovci! — zvolám ja keď som telegram podpísal — veď ja ani neviem kde je to? ani som to meno *Kulpín* nikdy v mojom živote nepočul.“

„To všetko nič nerobí — poznamená brat Jano; — ja od môjho nebohého svokra viem, že je Kulpín pri Petrovci, a v Petrovci že sú dobrí ľudia.“

„Ale kde je Petrovec?“

„Nuž ľa; pri Kulpíne! odvetil mi Ambro, a celá spoločnosť dala sa do hlasitého smiechu.

„Petrovec aj Kulpín je v báčskej stolici — pokračoval Jano didaktickým tónom — tri hodiny od Dunaja!“

„Ved to len i ja viem, že je v Báčke; ale čože, keď je tá Báčka hrozne dlhá, nuž či je to hore a či dolu, tá je tu otázka.“

„A už čo bude na samom dne krajiny, už ty ta len ísť musíš!“

Neviem, ako sa o tejto veci zdovedeli dajedni mešťania, dosť na tom, naraz pekne rúče prikvitli z nich traja vo sporitelni, a síce naši statní a horliví národovci Ján Kunay, Sámuel Šimko a Sámuel Ďarmek prišedší vraj „uctive pozdraviť troch martinských kandidátov“, a Kunay zaraz postaral sa i o materiálnu stránku uctivého pozdravenia, lebo jeho služka za ním niesla vo spoločnosti viacej pohárov i tri pochvalne vynikajúce cilindre toho kortešského, ktoré vraj páni Modrania „*neškodným vínečkom*“ menujú.

Čo sa dialo potom, čo a jako sa pripíjalo a pilo na zdravie voličov i kandidátov, to Vám už neidem opisovať, lebo to si i sami domyslíte.

O päť dní neskôr, v nedelu, dňa 31-ho januára, dostal som list od velebného pána Juraja Mrvy, farára v Petrovci, v ktorom opakujúc vo vyšeuvedenej telegrafickej zpráve už zpomenuté vyzvanie, sdeluje mi nasledujúce listiny:

1. (v maďarskej reči písaná)

Zápisnica

ktorá pod predsedníctvom dôstojného pána Juraja Gruiča, ako predsedy stredňolavičiackeho podvýboru pre kulpinský volebný okres, v Petrovci dňa 21 januára 1869 na obecnom dome, horevziata bola.

a. Pán predsedník srdečne pozdravil z viacej obcí ustanovivších sa členov stredňoľavej stránky, a vyzýval jich, pri nastávajúcej voľbe ta učinkovať, aby náš okres na budúcom krajinskom sneme vyslancom ľavičiakom zastúpený bol, a preto všemožne vynasnažovať sa načim po obcach, žeby pri voľbe naša stránka zvíťazila.

b. Aby tento cieľ dosiahnutý byť mohol, jednomyslne na tom sa usniesli prítomní členovia, že len jedného kandidáta vystavia.

c. O získanie tohto kandidáta požiadaný bol petrovecký pán farár, a síce aby mu telegrafickou cestou náš umysel prejavil, v očekávaní jeho čo najskoršej odpovede, po jejžto dorazení predsedníctvo k opetnému rýchle-

mu svolaniu tejto porady zaviazané bude. Dané ako vyššie.

Juraj Gruič, predseda,
starofutocký plebán.
Štefan Abrahám,
farár v Šóve.
Pavol Petrovič, zapisovateľ porady.
Juraj Mrva,
farár v Petrovci.
Nikola Grigorievič,
paroch v Despot Sv. Ivane.
Daniel Stramirovič-Kulpinský,
statkár v Kulpíne.

2. Druhá sdelená mi listina v maďarskej a srbskej reči, obsahovala politický program tejže báčbodrockej stredňoľavičiackej stránky, ktorý ja tuná v srbčine pripojujem:

Izjava (osvedčenie) *u báčko-bodroškoj županiji ustanovlene stránke sredňe levice.*

Pošto (poneváč) zakonita perioda saboru (snemu) od 186$^{5}/_{9}$ god. istekla (vypršala), vreme (čas) je, da (aby) radňu (učinkovanie) naších zastupnikah zemaľskich na prošlom saboru ozbiľno (vážne) u pretres uzmemo. Na to nas prinuďava (núti) naša iz ustavnich pravah proističuća (vytekajúca) graďanska (občianska) dužnost (povinnosť), kao (ako) i ľubav (láska) i privrženost prema (naproti) otačbini (vlasti), a nikako (nijaké) nepovereňe (nedôvera) prema osobama. Izričemo (vypovieme) dakle (teda) otvoreno i odlučno (rozhodne) naše na iskustvu (skušenosti) osnovano (založené) tvrdo uvereňe (presvedčenie), da (že) za osnovu (základ) izmireňa (vy-

rovnania) usvojeni, i zakonom postavši držopravni sustav, po svome (svojom) rezultatu i u celom pravednim (oprávneným) očekivaňima našim neodgovara. Izričemo sa svim (celky) iskreno (uprimne) i to, da smo od zemaľskich zastupnikach očekivali, da ťe (chce, bude) zakone od 1848 godine u svemu oživotvoriti, na osnovu istich, slobodu i nezavisnost otačbini potpuno (úplne) povratiti i utvrditi, i tako dakle (teda) da (že) ťe se naša umna (duševnia) snaga i materijalno blagostaňe (blahobyt) u duchu vremena (času) brzo unaprediti. Sladka je to nada (nadeja) bila, da ćemo sa (s) povratkom (prinavrátením) hiľadu (tisíc) godišňeg (ročnieho) ustava samostalno bez tuďich (cudzích) uticaja (vmiešatelstiev) neoborivu (nezboritelnú) zgragu (budovu) narodnog biťa našeg podignuti (podvihnúť, vybudovať) i pod snažnim (mocným) zakrilem (pokrovom) te zgrade zaboravľajuťi (zabúdajúci) na osemnajesto godišňu (18 ročniu) prošlu patňu (utrpenie) boľoj (lepšej) budućnosti bezbrižno (bezstarostne) na súsret iti. No na žalost! Na prošlom saboru od veťine (väčšiny) doneseni zakoni neispuniše (nezplnili) pravedne (opravnené) nade (nadeje) naše, i mi se u očekivaňima našim u obziru (v ohľade) nezavisnosti, sreťe (sčastia) i obšteg (obecného) blagostaňa u mnogome (vo mnohom) gorko prevarismo (sklamali sme sa). Jer (poneváč) s jedne strane žrtvovaše se za ľubav (k vôli) izmireňu (vyrovnania), i ňime izvojevanim (vybojovaným) „dobitima“ (výdobitkom), kroz (cez) tolika stoleťa sačuvana (zachránené) kardinalna prava naša, a s druge strane položen je trošan (lichý, nestály) temeľ (základ) narodnom biťu našem, i budućnost naša izložena

je uplivu toliko stranich (cudzinských) elemenata (živlov), ga je ne moguće, ga nevidimo opasnost (nebezpečie), u koju nam je sloboda i samostalnost bačena (vrhnutá), i sve one ogromne prepreke (preprieky, ťažkosti), koje su sigurnom (bezpečnému, nepochybnému) napredovaňu našem na put (cestu) stavlene. Prema ovakim (takýmto) uspesima (úspechom, výsledkom) i pošto u zakonima od saborske većine donesenim, umireňa i zadovoľstva (uspokojenia) naťi (naisť) nemožeme, sa pogledom daľe na to, da je bivša saborska partija sredňe levice kao dosada (dosiaľ) tako i odsada taj zadatak (úlohu) sebi stavila, da sa očevidnom povredom (oškodením, narušením (nezastarivich pravah našich donesene zakone, zakonitim putem promene i u mesto istich takove zakone stvori, koji će nezavisnu samostalnosť otačbine obezbediti (zabezpečiť) i blagostaňe pojedinich građanach unapredіti: to slagajući (srovnávajúci) se sa postupaňem bivše saborske stranke sredňe levice i usvojavajući potomu ňen (jejej) na javnost izneseni politički program, izjavľujemo: „ga nam ischodna tačka (punkt) nemože druga biti, nego, da je Ugarska nikakovom drugom narodu ili državi nepodložena, slobodna i nezavisna država; — ga nam je po tomu (dľa toho) sa državopravnog gledišta pre svega (predo všetkym) taj zadatak, da sva ustavna sredstva upotrebimo: da se svi oni zákoni, koji sa pomenutom (zpomenutou) nezavisnošťu otačbine naše, u protislovľu (v protimluve) stoje, ukinu (zrušia); — naročitò da se ukine: ustanova delegácije i zajedničko (spoločné) ministerstvo; da se one zakonite ustanove, koje su za naše obezbeďeňe nužne (potrebné) uvedu, naročito (me-

novite) da se uvede: ugarska vojska, neodvisnost u delima (vo dielach, záležitostiach) novcah (peňazí) i trgovine (kupectva) i diplomatsko priznaňe zakonite nezavisnosti naše otačbine. Izjavľujemo daľe, da ťe u ovoj celi (v tomto cieli) ujediňena stranka naša odlučno i sa razborom u označenom pravcu (smere) obziruti (ozerajúci) se na vreme i služeti se ustavnim sredstvima raditi (učinkovať, pracovať); potomu ťe sve ono obilaziti (obísť), što bi sa kao neko kolebaňe tumačiti (tlumočiť, vysvetlovať) mohlo, naročito pak izbegavaťe (vyhýbať bude) sve ono, što bi takovo ogorčeňe (rozhorčenie, rozčulenie) prouzročilo (zapríčinilo), koje ustavnu borbu nemoguťnom (nemožnou) čini, a i za našu otačbinu opasno postati može.“ — Ovo su nam osnovna (zakladné) načela (zásady) našeg političkog uvereňa (presvedčenia) i nesumňamo (nepochybujeme), da ťe velika većina naroda sa oduševľeňem iti na to, da se ista ostvare (v platnosť uvedie) tim pre (prv), što i sami stvoriteli današňega državnoga sustava izmeďu (medzi) ostalog (iným) i to priznaju, da je ustanova delegacije nesavršena, da se dakle i održati nemože; s toga smatramo (hľadíme, držíme, uznávame) za patriotičku dužnost svoju, izjaviti, da ťe naša stranka predstojeťim (nastávajúcich) izborima (voľbách) samo one patriote, kao poslaničke kandidate sa svom (so všetkou) snagom maralnoga upliva svog, potpomagati, koji unapred izreku (vyslovia) i poštenu reč zadadu (dajú) da ťe na predstojeťem saboru (sneme) nepokolebivi (stáli, pevní) posľedovateli (prívrženci) gore označenich osnovnich načelah sredňe levice biti; daľe, koji se sa pogledom na osobene (zvláštnie)

mesne (miestné) odnošaje (záležitosti, pomery) naše županije, naročito i na to obvežu (zaviažu), da ťe za to biti, da se celokupnost (celistvosť) Ugarske održi i sačuva (zachráni), no pored toga (ale popri tom), da se u pogledu narodnosti i vere individualna, crkvena i verozakonska prava u najslobodnijem smislu ostvare. — Napred dakle, sugraďani (spoluobčania) k opredeľenoj (k vytknutému) uzvišenoj (vznešenému) ceľi! u ustanovnoj borbi našoj neka nam oružje (zbroj) bude zakon, ceľ pravda, a nagrada (odmena) ustavna sloboda i nezavisnost otačbine.

U Comboru $^{28}/_{16}$ decembra 1868 U ime (v mene) stranke sredňe levice za bačko-bodrošku županiju

Julaj Čupor v. r. zapisovateľ. *Štefan Kürthy* v. r. predsedník.

Toto hľa bol program, ktorý mi dňa 21-ho jan. v Petrovci vydržiavaná konferencia srednej ľavice doposlala, a ktorý som ja ako budúci jej kandidát podpísať mal, na čo — dľa dopisu pána farárovho — táže konferencia zvláštnu váhu kládla. I sadnul som, a napísal do Petrovca asi nasledujúcu odvetu: Prijal som zápisnicu konferencie i program strednej ľavice, ktorá v kulpinskom okrese mňa mieni kandidovať. Srdečne ďakujúc za toto poctenie mojej osoby, osvedčujem sa, že vo smysle sdeleného mi programmu ponuknutú mi kandidáciu prijímam, a s najbližšou poštou môj príhlas k voličom kulpinského okresu, ktorý v úplnom súzvuku bude s doposlaným mi programom, do Nového Sadu vypravím, aby tam vo všetkych štyroch, v kulpinskom okrese bežných rečach vytlačený byť mohol.

O deň neskôr poslal som dolu skutočne môj prílhlas, a síce doslovne ten istý, na ktorom sme sa s Jankom Jesenským a Pavlom Mudroňom jednomyslne boli usniesli, a ktorý tíže kandidáti i voličom svojim vydali. Tento môj príhlas i výbor kulpinskej ľavej stranky s daktorými premenami prijal, a svoj úvod a konec dodajúc, ho potom nie pod mojim, lež pod svojim menom, rasledovne dal vo štyrech rečach vytlačiť:

Program slobodomyslnej stredňoľavej stránky volebného okresu kulpinského.

Pán Bôh s nami a zlé preč!

Známo Vám je ctení voličia tohto okresu nášho, že si zas na dietu, v krátkom čase zasedať majúcu, poslanca voliť máme, a síce takého, ktorý by — dôvery našej hodný súc — nie len nás, a záujmy naše, ale i záujmy spoločnej nám vlasti, v mene našom, dľa najlepšieho vedomia a svedomia svojho zastupovať v stave bol. Chceme-li teda hájenie a zostávanie naších krajinsko-občianskych, národno-politických a súkromno-spoločenských práv, rukám zástupca našeho na budúcej djete sveriť, tak nám to naša najsvätejšia povinnosť nakladá: opatrnými byť, — aby sme totižto takého volili, ktorýby k zastavaniu nás nie len pevnú vôľu mal, ale i potrebnými schopnosťami k tomu vynikal, že by sme ubezpečení boli o tom, že on nie len naše a potomkov našich, ale i celej vlasti dobro, cestou ústavnou a zákonnou napomáhať chce a vie. K tomu nám je predovšetkým za potreby, aby sme sa pri voľbe len našemu najlepšiemu presvedčeniu viesť dali, a hlasy naše nie snad hanebným spôsobom za mrzký peniaz, alebo za jedenie

a pitie, alebo sebeckosťou vedení, za marné a liché sľuby predávali; tieto radšie iba takému kandidátovi dať povinní sme, ktorý sa dôvery našej najväčšmej hodným byť dokáže. My sme ale práve tak šťastliví, že sme v osobe vytečného spisovateľa, pána Viliama Pauliny-Tótha, našli muža, ktorý nie len požiadavkam našim, ktoré nám ako slobodným voličom jemu predniesť dovolené je, čo najspravodlivejšie zodpovedať, ale sa i k nám už — vyzvaný súc k tomu slobodomyslnou sredňo-ľavou stránkou našou, i prihlásil, s heslom takým, v ktorom sa my s nim, ako voličia jeho, úplne srovnať môžme. Heslo toto kandidáta nášho znie: „Pán Bôh s nami a zle preč!" Toho zlého ale, od nehož na budúcej djete osvobodenými byť žiadame, je veru hodne, a my ho ihneď v tomto programe našom vyrátať chceme, tým cieľom, aby poslanec náš vedel, jaké zastupovanie nás, my voličia jeho, na budúcej djete od neho očekávame. Pri vypočítaní však toho, sa nám ono v dvojej podobe pred oči stavia:

I. ako *zlé*, ktoré síce minulá djeta donesenými zákonmi vyliečiť chcela, ale nevyliečila, a po

II. ako *zlé*, o ktorom teraz minulá djeta ešte žiadneho zákona nedoniesla. — K prvému rátame my:

1. Neuplne prinavrátenú konštitúciu, ktorú úplnou urobiť treba. Uhorská konštitúcia práve v tom záleží, že všetky krajinské otázky len uhorský snem so svojim kráľom, spoločne vybavoval, ale nikdy nie ani kráľ sám, ani snem sám, ani žiadny iný tretí. Teraz ale sú mnohé krajinské otázky snemu z rúk vzaté, to treba tedy zákonnou cestou napraviť. Nasledovne, bude i náš po-

slanec na tom pracovať, aby prestal terajší ústroj delegácie a spoločno-záležitostného ministerstva, aby oživotvorila sa uhorská armáda a zákonná, i diplomaticky uznaná neodvislosť uhorskej krajiny.

2. Na mnohých predmetoch hrozne vyvýšenú daň. Za tak rečených nemeckých časov, od r. 1850—1860, tí sami páni, čo na teraz minulej djete sedeli, nevedeli dosť nahromžiť na to, že nám Nemci daňami už kožu zodrú; prečo sú teda tieto dane nie aspoň už v tej miere nechané, jako pod Nemci, ale ešte značne zvýšené? a pri opozdenom platení interesmi obťažené? Tieto dane treba zákonnou cestou umenšiť, a daň z dedictva medzi rodičmi a deťmi nech celky odstráni sa.

3. Nedostatočne riešenú otázku národnosti; lebo v tomto ohľade donesený zákon ani to nedáva nemaďarským národom v Uhorsku, čo pred týmto zákonom už skutočne mali. Nasledovne želatelné je, aby otázka národnosti spravodlive a v súhlase s celistvosťou krajiny riešená bola.

4. Otázka prisluhovania spravedlnosti; lebo donesený zákon v tomto ohľade vyše potreby drahým a vyše potreby dlhým robí prisluhovanie pravdy.

K druhému zlému rátame:

1. Slabé alebo žiadné podporovanie škôl. Musí-li sa uznať to, že národnia osveta je prvým dvihadlom svobody, a my pri všetkom tom vidíme, že sa na školy — štepnice to národnej výchovy, predsa menej dáva, nežli na ktorékoľvek iné krajinské potreby: tak my v ohľade tomto za povinnosť klademe poslancovi našmu o to sa

starať, aby sa krajina za školy viacej zaujímala, a to v duchu jak národňom tak i cirkevňom.

2. Regálné, a kuriálné a urbariálné práva, jak tiež i remanencie a iné pozostatky z časov bývalého poddanstva. Poneváč sa vyzdvihnutie všetkých takýchto pomerov dávno a túžobne čaká, tak sa majú na základe spravedlnosti lepšie usporiadať.

3. Utlačovanie municipií. Tieto sa s podržaním jích odvekých práv, s repräsentativnym sriadením, na základe volieb obcí usporiadať majú.

4. Slobodný zákon o spolkovitosti, ktorého niet, má donesený byť.

5. Monopol a financi. Nech sa dôchodky krajiny tak sriaďa, aby monopol a financi, pri nezmenených prijmoch odstránení boli.

6. Uplnú rovnoprávnosť všetkých zakonne prijatých vierovyznaní.

7. Dopustenie, že jedna osoba viacej úradov zastupuje, čo zrušiť načim.

Tymto by sme už tedy ako slobodní voličia, spravodlivé žiadosti a želania naše boli vyslovili, ohľadom ktorých sa my poslancovi našiemu na budúcej djete nie len zastupovať dať chceme, ale i zo strany jeho očekávame, že On oceniac dôveru našu, všetky zákonnité prostriedky upotrebí, aby týmto žiadostam našim za dosť učinil.

Nadejeme sa tiež, že tento zástupca náš, pevne sa držiac zásad v programe tomto vyslovených, nezavdá voličom svojim príčiny k zbudeniu u nich nedôvery, v ktorom ohľade nám jeho charakter, a jeho láska k vlasti

a národu za najlepšie rukojemstvo slúžiť majú. My preto z našej strany povolávame všetkých svobodných voličov okresu našho, ktorí sa s nami ku svobodomyslnej stredňo-ľavej stránke priznávajú pod zástavu pána Viliama Pauliny-Tótha, keď pri tom všetky sily naše k istému víťazstvu v tom hesle spojiť chceme: „Pán Bôh s nami a zlé preč!"

Voličia svobodomyslnej stredňo-ľavej stránky volebného okresu kulpínskeho.

Vyberúc sa ku voľbe do Kulpína, v nedeľu dňa 28-ho februára, hnul som sa z Martina. Pred mojím odchodom z domu navštívili ma ešte početní páni mešťania so svojim neohroženým richtárom Andrejom Švehlom na čele, ktorí mi sčastlivú cestu priali, a dolňozemských bratov Slovákov i Srbov srdečne pozdraviť kázali. A pobaviac sa potom ešte za dobrú hodinu v našom milom kláštori, ktorá v zaujímavom besedovaní s drahými bratmi, Martinom Čulenom a Jozefom Škultétym, zdala sa mi byť skrátenou na pár okamyhov: o tretej popoludni zanechal som náš utešený Turec, a ponáhľal sa cez nemecké Pravno do Prievidze, kde mysle obyvateľstva úsilným kortešovaním jednej i druhej strany, tiež už náležite rozjarené boly.

Rano, dňa 1 marca, dostalo sa mi toho hrozného sčastia, obdržať ešte jedno, a síce posledníe sedisko na pána Altmanovom trasovisku, vulgo omnibusi, jehož určenie bolo deväť, v ňom netto ako v plecháčku naukladaných sardínií, rozličného druhu a veku pasažierov, celých do Nitry dopraviť. Kto sa len raz v svojom živote

viezol na omnibusi z Topolčian do Nitry, uzná, že to úloha nie tak ľahká, lebo následkom veľmi kunštovnej konštrukcie týchto predpotopných vozov a ešte predpotopnejšej hradskej cesty [živým to obrazom horlivej zaujatosti nitrianských služnovcov za obecné dobré] tu i tu vraj stáva sa, že vezúci sa pasažieri len v Nitre zbadajú, že komu ruka a komu noha chybí. No, ale to ani nie div, lebo tomu heganiu, hádzaniu, socaniu, trhaniu, slovom: ustavičnému grófmikovaniu, akému sú podrobení cestovatelia na topolčianskej silnici, ani Dante najväčších hriešnikov vo svojej komedii nepodrobil; z čoho len to zavierať musíme, že menovaný poët nikdy z Topolčian do Nitry na omnibusi necestoval; a túto jeho velikú neskúsenosť som mu ja dnes z hlbín môjho srdca závidel.

O spoločnosti, v ktorej som túto bolestnú cestu konal mnoho rozprávať neidem; boli to ľudia, čo do občianského zamestknania, všetko z Handlovej, čo do politického zmýšľania, všetko österreichischer Währung, krom jednoho, ktorý oproti mne sedel, pán Jozef Richter, učiteľ z Pravna, muž vzdelaný a príjemný besedník. Cestoval tiež do Nitry, a síce ako sám hovoril, cieľom vyzdvihnutia si remunerácie u pána hlavnieho župana, ktorú mu ministerstvo za jeho učiteľskú pilnosť prisúdilo. Veru divné a i za tak zvaných „nemeckých“ časov neslýchané to pokračovanie: tušim desiati učitelia nitrianskej župy dostali takéto 40—100 zlatové odmeny, a miesto aby jim ony cestou patričných služnovských úradov doručené boly, musia desiati učitelia, daktorí od turčianskej, ba i od moravskej hranici, putovať pre ňu

až do Nitry, za 3—4 dni školu v najsúrnejšom čase tak nechať, na dlhej ceste z tej remunerácii 20—30 zlatých stroviť, utantovať sa, — a to prečo? aby jim pán hlavní župan povedať mohol: „no vidíte, dostali ste od vysokej vlády pekné remunerácie; ale teraz sa usilujte čo najlepšie za vládneho kandidáta kortešovať, lebo ak nie, na budúce nič viac nedostanete.“

Hja tí páni majú filipa; — Kristus povedal „nechte malých ku mne jíti!“ — a oni dovedú ešte i z toho si spraviť politický kapitál. — —

Je to u nás zvláštna doba, tá doba vyslaneckých volieb; všetko je ako prečarované, premeneté; deti na spôsob stáreže mudrujú, starci sdetskejú, ženské zmužnejú, a mužovia? — mnohí zbabejú sa za dary, sľuby, ba shovadia sa za pálenku.

„Ej, pán môj, keby my maly vóta! — počul som v nejednej obci naše slovenské ženy vzdychnúť, pri čom sa každej oko zápalom svätého nadšenia ziskrilo a jej pravica v päsť zatala sa, — potom by to len boly voľby!“

Už aké by to pri tych všade proti nám s dämonskou zlosťou snuvaných úkladoch voľby boly, to je s istotou ťažko povedať, ale predsa verím, žeby pre náš slovenský národ počestnejšie vypadaly, ako dosiaľ. Od Handlovej až po železnicu sme iste dve obce neprešli, v ktorých by na panskej krčme nebol býval pekelný huk a ruk kortešov, krik a lomoz konstitucionálnych voličov, a pred krčmou — ako štaffáža — na zemi zo pár tuhý boj bojovavších, no neodolatelnou mocou liehu na hlavu porazených a teraz už na svojich bobkoch tíše odpočí-

vajúcich víťazov. A okolo stál kŕdel tých, za jichžto výchovu davajú sa remunerácie, škrekľavo *iljen*-ujúcich toho kto platí, a tak praktické vyučovanie prijímajúcich zo všeobecnej mravovedy. Ruka ruku umýva: p. Wenkheim dáva podpory pre kortešov, aby p. Eötvös mohol dávať remunerácie pre učiteľov, lebo je sa čo báť, že akby tamtie prestaly, prílišne zakorenila by sa v ľudu mravnosť, a potom by pre našich učiteľov in moribus dosť ľahko žiadneho poľa učinkovania neostalo. Vidite, aké to sreťazenie rozličných ministerských úkonov, aky to súhlas ústavného učinkovania! —

V Oslanoch bol ako obyčajne jarmäk; a pán Grmanecz úplnú pravdu má; keď vo svojej reči „*székfoglaló beszéd*“, ktorú následkom svojho vymenovania za člena „*Kisfaludy Társaságu*“ bol držal, to tvrdí, že on ešte ani raz neišiel cez Oslany, zeby tam ak už i nie výkladný jarmäk, aspoň lichvací trh nebol býval. Čo tam vždy predávať vedia: to ja veru neviem; dosť ľahko, že tam dáky export bude na kapacity ako sú Thull a Pavlovič. Ostatne „de mortuis nil nisi bene“, teda i o nebohom pánu „*skladateľovi*“ len dobre, lebo „*Krajan*“ už zomrel a s ním i p. Lipolt Thull následkom svojich vysokých zásluh o krajinu, pre slovenskú verejnosť umretý a pre úradniu súkromnosť uložený bol do ministerskej kripty translatorov na časný odpočinok s platom 800 zlatých. Je vraj moc ľudí, čoby radi úrady dostať, a nevedia ako k nim prísť; ja hovorím, že tí ľudia, ktorým len o úrad ide, a nevedia ako ho dostať, nezaslúža toho úradu, lebo sú nemotorníci. Neni teraz nič ľahčieho ako do úradu prísť; kto tomu neverí nech

prôbu spraví s nasledujúcim terajšiemu časoduchu úplne zodpovedajúcim receptom, a iste presvedčí sa, že mu nezolbá.

Pravidlá držania sa pre tych, čo dostať sa chcú teraz do úradu:

1. Ak meno dajak prílišne slovenské majú, treba ho — cieľom dosiahnutia ťažšieho poznania — alebo z cela, alebo aspoň z čiastky počudčiť; na pr. Šustríka načim prekrstiť na Rózsahegyiho, Zemäna na Földyho abo Nemesyho; Hromádku na Romattkayho, Ďunďeľa na Gyöngyélyiho a t. ď.

2. Čo do vierovyznania načim byť vôbec interkonfessionalistom, v specifičných prípadnosťach ale rídiť sa dľa okolností, alebo v okolnosťach dľa prípadností.

3. Pri poklonkovaní pred excellenciami naučiť sa vrchniu časť tela ohnúť až na 10 stupňov, pred „osvietenými“ potmehúdolmi na 20, pred „velkomožnymi“ malomocnosťami na 30, pred seberovnými spoluobčanmi držanie tela vymerať na 46, pred podriadenými na 48, pred „panslávmi“ na 50 stupňov.

4. Ku všeobecnému juridicko-politickému, pädagogickému, filozofickému, ba i theologickému vzdelaniu, sú k dosiahnutiu úradu dostatočné asi 4, čítaj štyri gymnasiálne triedy, len jich nenačim vychodiť v Kláštore abo v Martine, lež ak možno u Piaristov, alebo v Pápe, v Nyiregyháze a v Sárospataku.

5. Veľmy pomôže rakúsku „*hymnu*“ a uhorský „*szózat*“ do slovenčiny pravopisom neviazanej, preložiť a častejšie tlačou uverejniť.

6. Nevyhnutne potrebné je do daktorého „slovenského“ orgánu v. vlády mesačne aspoň raz dopisovať, Hodžu, Hurbana, Čulena, Franciscího, Závodníka, Sasinka a t. ď. z panslavistických agitácií denuncirovať a čo najdrzejšie osočovať a luhať. Ak by takého orgánu práve na porudzí neboio, načim i obetovať dačo, t. j. alebo si pomôcť brošúrkami, abo založiť k tomu cieľu orgán, ktorý s istotou rátať môže na podporu v. vlády.

7. Veľmy osožné bude podobné dopisy aspoň každý polrok raz i do „Pesther Lloydu“ a „Pešti Napló“-va zasielať, a spolu i úradniemu slinolizačstvu čo najhorlivejšie holduvať.

8. Politické presvedčenie je voskrz nepotrebné, ba by ešte škodiť mohlo želanému úspechu, lebo k obsiahnutiu úradu nevyhnutne vyhľadáva sa slepé chválenie všetkých krokov v. vlády.

9. Dajaký onakvejší charakter, je tiež len zbytok. Kto nevie v čas potreby oči zažmúriť, nech sa aspoň prez prsty hľadeť naučí; a má-li kompetent k tomu

10. ešte i peknú ženu abo sestru, tá nech odnese poníženú inštanciu na patričné miesto, k službám hotove orodujúc za prosebníka u pána byró-šéfa — a

obdržanie úradu je isté!

Millies probatum est.

Lež keď som o oslanských lichvacích trhoch hovoril zpomenul som i pána Pavloviča, a tu mi k vôli čistej pravde — aby z toho naposledy ešte dajaké nedorozumenia nepovstaly — nadrečenú zpomienku ta opraviť prichodí, že pán Pavlovič, svoje prvé učebné základy

tiež síce v Oslanoch obdržal, ale je vlastne na pažiti vychovaný. Pažiť je dedinka nedaleko Oslian, na pravo od hradskej cesty ležiaca; . . . na ľavej strane leží Veľké Uherce, ktorej okolnosti bezpochyby i veliké duplované sympathie pána Pavloviča k Veliko Uhorectvu pripísať načim; jeho láska ku hlave cirkve našla tam ľudského, jeho láska ku vlasti ústavného uspokojenia. V Sučauoch najsť lzä personifikaciu tohto kommasovania Veľkých Uheriec s Pažiťou. Ostatne sú tieto dedinky teraz už skutočne kommassované, lebo obe sú majetkom bratov Tonett, veľmy bohatých to stolárov z cudzozemska. V krásnej a preúrodnej nitrianskej doline sa už vôbec veľmi mnoho cudzozemcov na žírnych statkoch naších uhorských velikášov osalašilo; neblahý to znak valného upadania domorodých statkárov. A čo je príčinou tohto statkárskeho upadania, týchto panských mizín? Neviem už či len v nemotornosti a či aj v aristokratickej pýche zakorenené bočenie od priemyslu a kupectva, a hlavne a predovšetkym prílišný luxus popri veľkých daňach.

Idúc ku Bielicam, kde sú veľmi liečivé ale zanedbané kúpele, videl som za Nitrou v peknej úbočine i Broďany s akýmsi pocitom trpkosti zpomenul som si na bývalého starohradského poslucháča hospodárskej nauky, ktorý vtedy — ako ten Kubo, čo mu dobre bolo,

„dokym bol mladý;
preskakoval bučky (maďarónstva)
jak také sady;
len to zle urobil,
že jich nepreskočil (všetky)
pokym bol mladý.“

Príjemnejšie city vo mne zbudil pohľad na súsednie Krásno, kde náš slavný a milý doktor Mikuláš slovenský ľud horlive lieči z choroby duševnieho otroctva.

V Topolčanoch sa len prepriahlo a zase hontrlalo ďalej, lebo kone boli plané, museli sme sa teda ponáhlať, aby sme k železnici na čas dorazili. Topolčiansky vidiek je mi známy, lebo som v ňom, v Praznovcach, roku 1851 za desať mesiacov býval. Pri spatrení Nitranskej Stredy upamätovaný som bol na môjho otca, ktorý tu r. 1822 fararoval, a na dobrého môjho kamaráta, velenadaného vedomca, Eugéna Geromettu, ktorý tu dosiaľ fararuje.

Do Nitry sme až okolo deviatej večer dorazili, ale „*sláva*“ terajšej Nitry ešte „*v tôni skrytá*“ neležala, lebo ulicou, ktorou sme išli, ešte všetky skliepky a búdky osvetlené boly, len že sa z nich neozývalo „*sväté slovo Methodovo*“, ale samé porúchané hlasy cislajtánčiny, jakožto diplomatickej reči handlu a mamony, jejžto „*mocná ruka*“ teraz tu panuje. I vzdychnul som si: „*tak sa časy menia, tak tento svet beží.*“

O pol desiatej hnuli sme sa do Trnovca, tu sadli po polnoci na železničnú vlak a rušali do Pešti, kde sme o polpiatej rano dorazili.

V Pešti pobavil som sa len za jeden deň, navštívil si tuná moju u rodiny od roka meškajúcu najstaršiu dcéru Vilmu, a našu redakciu v Budíne. A poneváč som bytom bol u „uhorského kráľa“, čo je prirodzenejšie, ako že som sa večer pobral do hostinici k „uhorskej korune“, kde som mal sčastie sísť sa s viacej notabilitami, ako sú: p. Jozef Ferenc, professor slovan-

skej literatúry na universite v Pešti a spolu minister-ský sekretár a šéf prekladacieho byrova *); potom p. Mansvet Riedl, professor na universite, p. Batizfalvy, professor, professor Horváth, minist. osnovník Gotčár a t. ď. a t. ď.

Dňa 3-ho marca sadnul som na parolod a poberal sa na dol. Na parolodi som mal príležitosť obznámiť sa s dvoma pány toho okresu, v ktorom som za vyslanca kandidovať mienil; bol to boženník Tóša Stratimirovič z Kulpína a ev. farár Gustav Bierbrunner zo Starého Kéru; ale ani jeden z týchto pánov nezdali sa byť prívržencami mojej stránky a ani mi nádeje na víťazstvo nedávali. Je vraj síce pravda že sa pred voľbou r. 1865 Srbi a Slováci tak pokonali boli, že ak Slováci pri tej voľbe dajú svoje hlasy vtedajšiemu srbskému kandidátovi Milošovi Dimitrievičovi, čestným slovom zaväzujú sa Srbi pri najbližšej voľbe svoje hlasy tomu národovcovi dať, ktorého Slováci kandidovať budú, v akom smysle sa vraj bývalý táborník Juraj Stratimirovič našmu nebohému Kuzmánymu menom srbskej stránky

*) K tomuto posledniemu úradu mal tento velenadaný muž svoje historické právo; lebo v Közlonyi od 16 júna 1848 č. 8. stoji toto: A forditói hivatalok ekképen töltettek be: horvát nyelvre Ferencz József; szerbre Filipovics Simon; tótra Szarvas János; oláhra Jankovics Demeter; olaszra Messi Antal; francziára Drauth Lipót; angolra Frereich Imre; németre Remellay Gustáv. Kik ezennel felhivatnak, hogy f. hó 17-én reggel 8 órakor nálam, a hivatalban, jelenjenek meg. Budapest, jún. 15-én 1848. Szemere Bertalan, belügyminister.

i listovne bol osvedčil a zaviazal; ale našli sa vraj početné obce, ktoré o tejto smluve teraz už nič vedieť nechcú, a tie vraj pána Dimitrieviča vyzvaly, aby len zase vystúpil; a poneváč vraj v tomto okrese, ako bývalý hlavní služný veliký vliv má, je vierepodobné, že len zase zvolený bude, tym viac, že sa ho i stolica, vzdor tomu že je pravičiak, snažne zaujíma.

Ostatne mi pán Tóša Stratimirovič, bez toho, žebych ho bol o to požiadal, svoje slovo dal, že proti mne svoj úradní vliv nijako neupotrebí. Asi podobne, ale menej určite, vyjadril sa i p. farár Bierbrunner, s nímžto som na parolodi pár milých hodín vo vážnych rozhovoroch strávil. Je to človek mnohostranne vzdelaný a príjemný spoločník; podobne i jeho milá žienka, ktorá spolu s ním z Pešti do Kéru cestovala.

Dňa 4-ho marca som asi o štvrtej popoludni do Nového Sadu dorazil. V parolodnom prístave ma čekal môj vrstovník, priateľ zo žiackych časov, dr. Svetozár Miletić a p. Ján T. Langhoffer, ev. učiteľ, pochvalne známy náš národovec. A poneváč si pán Gábor Belohorský, novosadský ev. farár a tiež verný syn národa, žiadal bol, abych u neho zostúpil, rovno pobral som sa na ev. faru, kde som veľmy pohostinne prijatý bol, a kam po nedlhej chvíli i v ústretie mi došlí Petrovčania, môj drahý priateľ, farár Juraj Mrva a p. Jozef Benša dorazili.

Nachodil som sa teraz prvý raz v Novom Sade, v hlavňom meste uhorského Srbstva, sídlovisku najčelnejších srbských literárnich i priemyselných spolkov a závodov; krom toho ale je Nový Sad sídloviskom bisku-

pa nesjednotených starovercov, má tuším asi desať kostolov (katolícke, pravoslavné sjednotené i nesjednotené, armenský, luteránsky a kalvínsky) má i gymnasium, a obchod tak čulý, ako okrem Pešti v žiadnom meste na Dunaji medzi Viedňou a Tureckom. Ale všetko toto, ačpráve je i pekné, i dobré i prospešné, nebolo mi tak milým a radostným úkazom, ako to jedno, že som sa na vlastnie oči presvedčil, že je Nový Sad skutočne srbské mesto, a že jeho spanilomyselné mešťanstvo je národne už celky prebudené, že žije i mrie za svoj milený srbský národ. A toto — keď považime že Nový Sad už blízo dvadsať tisíc obyvateľov má — je už znamenitý faktor národnieho ruchu i proti drzejšiemu odkiaľkoľvek idúcemu nátlaku; tu je sa už národním vodcom na čo oprieť, je v konštitucionálnej borbe na čo poukázať, — kdežto my Slováci, Bohužiaľ, ešte voždy nemáme — Nového Sadu. Dajte nám Slovákom také hypomochlion, aké je Nový Sad, a potom ľahko nájde sa sochor k vyváženiu ubíjajúceho nás maďarónstva zo slovenského okolia.

„Spravte si ho!“ odvetí nám neunavný Srbín; a pravdu má. Nemarme drahý čas túžením len a túžením, na ktoré nikto nič nedá, lež úsilne a neunavne ako bratia Srbi pracujme na prebudení národa: a Hospodin iste i nám udelí svojho požehnania, ako ho jim udelil. A či to vari nie zvláštno požehnanie Božie? Nový Sad ešte v 17-om století bol len pastvinou; na tomže mieste pozdejšie založená dedinka, považovaná bola len predmestím na protejšej strane Dunaja ležiaceho hradu Petrovaradína, – poneváč ale veľmy rýchle zrastala, už

r. 1748 povýšená bola do radu svobodných kráľovských miest; a teraz? teraz už vskutku riecť sa môže, že Nový Sad je i centrumom kupectva a priemyslu, i Athénami uhorsho-srbského národa.

Kadenáhle som sa s mojimi petroveckými priateľmi dohovoril, kedy, kam a jako hneme sa ztadiaľto, poponáhľal som sa navštíviť môjho vrstovníka Miletića, ktorého som už zase v prácach zahrabaného našiel. Spolu s ním poprechodili sme sa trochu po meste, ktoré už samé pekné, zväčša jedno, ba dajedni i dvapatrové, vkusne stavané domy má, a sa veľmi početnými, bohaté sklady majúcimi sklepami honosí. Večer strávili sme v srdečnom priateľskom kruhu v pohostinnom dome pána doktora práv Štefana Pavloviča, osobného to priateľa Miletičovho; — kde oboznal som sa s geniálnym doktorom práv Michalom Politom, a s vzáctnym hostom Novosadanov, telesne i duševne pekným a mohutným archimandritom Dučićom, rodeným Hercegovincom.

Na druhý deň, 5-ho marca rano, urobil som viacej návštev, menovite u predsedy Matice Srbskej, slavného spisovateľa, dra Ivana Subbotiča, u dra Polita, u tajomníka Matice Srbskej A. Hadžiča, u mojich rodákov: učbára Jozefa Podhradského a učiteľa J. T. Langhoffera a t. ď. Po poludni urobili sme, Mrva, Belohorský a ja, výlet do Petrovaradína, kde sme sa na katolíckej fare, u preslulého chorvatského spisovateľa, Eliáša Okrugiča, osobného priateľa nášho výtečníka Juraja Sloty, veľmy dobre cítili a po našsky zabavili.

Večer bolo divadelnie predstavenie, na ktoré, ako obyčajne, dostavila sa veškerá srbská, srbsky smýšľajú-

ca intelligencia Noveho Sadu, tak že divadlo ako nabité vyhliadalo. Bol to pre mňa zvláštny a milý požitok, vidieť a počuť tak znamenitých hercov, ako sú novosadskí, hrať v reči slovanskej, a tešiť sa môcť zároveň i pohľadom na to ozaist početné obecenstvo, ktoré tak valne navštevuje svoje prvé národnie divadlo, kroz čo nie len že svoje vrelé zaľúbenie v týchto predstaveniach dokazuje, ale spolu i snažne podporuje toto krásné, pre vzdelanie národa a rezkejší rozvoj slovesnosti a umenia vo vysokej miere prospešné podujatie. Sláva, vo tri vrhy sláva Vám, Bratia Srbi, že doviedli Ste Vašou obetivosťou a neunavnosťou v práci takú divadelnú spoločnosť sriadiť, ako je Vaše „pozorištno družstvo", ale sláva i tym, čo Vám v tomto iste ťažkom diele dobrými radcami, čo vlastne uskutočniteľmi boli tejto pre srbský národ nepochybne blahonosnej vidiny.

A tu zas nevdojak prichodí mi na um tá otázka: kedy my Slováci dačo podobného mať budeme? — Na to veľmy ťažká odpoved. Keby na príklad Čaba s jej 25 tisícami Slovákov ležala v Liptove abo v Turci, umožnilo by sa uskutočnenie tejto myšlienky ak i nie hneď ale iste behom pár rokov; takto ale kto vie, jak dlho to ešte trvať bude, dokym sa naše čelnejšie mestá ako sú Košice, Bystrica, Trnava, Nitra a j. národne na toľko prebudia, žeby za takýmto národním sredstvom zábavy a vzdelávania-sa zatúžili. Pre nás na teraz iné nepozostáva, ako v každej stolici založiť aspoň jedno mešťanské družstvo divadelních ochotníkov, (avšak potrebné je, aby sa tieto družstvá náležite sorganizovali) ktoré z času na čas, ročite 3—4 razy sriadiť by mali

divadelné predstavenia v čelnejších obcach stolice. Na podujatie väčších rozmerov u nás dnes, keď väčšina mešťanstva čelnejších miest ešte vždy bočí od všetkého, čo je slovenské, ba kde tu každé národnie hnutie i so zášťou prenasleduje; ešte nemožno pomýšľať. No isté je, že to nebude vždy tak, a že nám i v tomto ohľade musí svitnúť raz prajnejšia doba. Bože daj aby sme sa jej čo skorej dožili. – –

Po vyšezpomenutom, veľmy zanímavom a vskutku dobre sriadenom divadelňom predstavení usporiadaný bol od drahých pobratimov srbských, na dôkaz jích iskrennej bratskej lásky k nám Slovákom, jíchžto representantom som teraz ja ako hosť bol v Novom Sade, slavnostný a skvelý bankett, pri ktorom účasť vzalo vyše 50 tamejších najčelnejších rodoľubov, medzi nimiž prítomní boli i dvaja národní mučenníci V. Jovánović a Ľ. Karavelov, ktorých vláda na puhú denunciáciu dajednych svojich, od národnej stránky odpadlých slinolizačov že i oni spoluvinnými boli na ubijstve srbského kňaza Michaila, jať dala, a za dlhší čas uväznených držala. Že v tomto, mocou lásky k národu v jedon bratský sväzok srastlého, a preto i srdečnej veselosti oddavšieho sa spolku nechýbalo na iskrenných zdravicach, rozumie sa samo sebou, z níchžto na rozjarených poslucháčov zvláštni dojem urobily oduševnené reči, menovite pp. Subbobičom, Miletičom, Jovánovičom a Dúčičom prednesené. Ja ale som tuná mal najlepšiu príležitosť, vyrídiť bratom Srbom to srdečné pozdravenie, ktoré jim kroz mňa naši statní turčianskí Slováci vzkázali, a za ktoré nie len že dostala sa mi tá najuprimnejšia vďaka, ale spoločnosť zaraz i

vyslovenie telegrafickej odvety bratom Slovákom na toto pozdravenie uzavrela, a túto na pána Andreja Švehla, richtára T. S. Martinského vystrojila. Slovom, večer tento bol krásnym sviatkom rozvíjajúcej sa vzájomsti medzi Srbmi a Slovákmi, ktorá Bohdá časom v mohutný strom zrastie, a obom pobratimým národom blahonosného ovocia zarodí. Dajž to Pán Bôh! — I môj milý rodák a priateľ Ján Tob. Langhoffer svoju zprávu o tejto slavnosti v *P. B. Vedomostiach* (13 mar. 1869 č. 21) nasledovne končí: „Vy ale drahí bratia naši srbskí, ktorí Ste v našom podpredsedovi Matice, náš celý národ tak skvele poctili, prijmite od nášho slovenského národa tú najsrdečnejšiu vďaku, a buďte presvedčení o tom, že toto Vaše bratské pohostinstvo aj nám, ale dá Bôh, aj Vám, to najpožehnanejšie ovocie prinese. Živili novosadskí bratia naši Srbi, živio celý národ srbský!“ Živio! Sláva mu!

V sobotu, dňa 6-ho marca rano, hnul som sa z Nového-Sadu, vyprovadený dajednymi novosadskými rodoľubmi, i mojim drahým priateľom Miletičom, až do prvej obci môjho volebného okresu, totižto do Piroša, kde nás už shromaždený ľud pred obecným domom čakal. My zostúpili u horlivého národovca, srbského popa Petra Markoviča, ktorého jeho dôverní priatelia dobrosrdečne vôbec len „Brácom“ menujú, a tašli sme zaraz na obecný dom, kam medzi tym už i v ústrety nám došlé petrovecké a kysáčske banderium dorazilo bolo.

Obec Piroš leží len asi na 2 míle od Nového Sadu, a má blízo 1800 obyvateľov, z ničhžto je asi 860

pravoslavnýných Srbov a asi 900 maďarských kalvínov; zapísaných voličov ale bolo len 97 v celej obci. Pán notáriuš Julaj Zsigmond a pán Peter Szabó, kalvínsky kňaz, boli prívržencami deákovskej stránky, nasledovne i všetci maďarskí obyvatelia Pirošu sa na tú stranu klonili. K shromaždenému ľudu, jehož menom ma pop Markovič privítal, hovoril som srbsky a maďarsky; jedna čiastka Srbov moju reč s oduševnením prijala. Po tomto predstavení sa ľudu, vrátili sme sa k popovi Brácovi na krátké ale dobré občerstvenie, a tuná rozlúčivše sa s drahými bratmi Novosaďanmi, a našim pohostínskym domášinom, vo sprievode mojích milých Petrovčanov a početných bujarých krajinskými i národními zástavami opatrených banderialistov pobrali sme sa do Kysáča. Traja novosadskí Srbi, pp. Telečky, Rádič a Novákovič ešte i teraz pridružili sa k nám, umienivše si, že túto našu vždy zrastajúcu výpravu až do samého Petrovca odprevadia. Idúce takto pri speve a strelbe tuhým klsom do Kysáču stretali sme početné v ústrety nám idúce vozíky a na jednom z nich i tamejšieho pána učiteľa, pochvalne známeho rodoľuba Jána Mičátka, ktorý ma srdečnými slovy uvítal. V obci už bolo veškeré obyvateľstvo po hromade, očakávajúc nás pred obecným domom. Kysáč má asi 3000 obyvateľov, a síce nie úplne 500 Srbov, a vyše poltreťa tisíca Slovákov; zapísanych bolo len 103 voličov, zväčša Slovákov, ktorí ako jeden múr po našej strane stáli, — zásluha to hlavne pána učiteľa J. Mičátka. Dorazivše do obecného domu sbehlo sa obyvateľstvo do dvora, kde ma, ako mi povedané bolo, tamejší pán farár Fridrich Stelcer, môj „krajan“ z

Holiča, uvítať mal. „I zastali sme si teda všetci do kola, a očakávali opovedanú vítanku p. Štelcerovú; ale p. farár dlhú chvílu zanovite mlčal a len vždy akési tesné, zdánlive po mladšom bratovi zdedené rukavičky naťahoval. Ja som si hneď myslel, keď mi rečené bolo, že si on moje privítanie vyžiadal, či to reku dajaký fígel nebude? či by taká haraburda, čo nedávno na jednoho podpredsedu Matice v šialenosti svojej strielala, v stave bola druhého podpredsedu tohože ústavu ako tak uvítať? a hľa v tušení mojom nezklamal som sa; pán Štelcer skutočne na fígel myslel, ale fígel veľmy sprostý, ktorý mu práve tak zle vypadol, ako všetky jeho doterajšie sprosté a podlé fígle, — lebo keď asi za 5—6 minut vždy len tie rukavice naťahoval, a s tou sľúbenou vítankou sa nevytasoval, zunoval to ktorýsi z horúcokrvnejších bratov Srbov, vystúpil vo sred kola, a krátce zmieňac sa o práve opísanom sprostom, jednoho kňaza naskrze nedôstojnom kúsku; jadrnými a srdečnými slovy ma menom kysáčskej obce uvítal. Ja som odpovedal po srbsky a po slovensky, a zpozoroval som, že moja odpoveď, menovite na Slovákov, dobrý dojem urobila, a že jich vo smýšľaní, v ktorom dosial boli, utvrdila, čo sa potom i pri voľbe dokázalo, lebo jako uvidíme, ja som dostal z Kysáča 45 hlasov (medzi nimi dva srbské) a p. Dimitrievič dostal dva hlasy: farárov a notáriušov; a ešte i o tomto poslednejšom mi rečeno, že pán Štefan Baruškovič, len následkom vyššieho nátlaku, z prinútenosti ako obecný úradník, dal svoj hlas deákovskej strane.

Z Kysáču išlo sa už vo sprievode nesčislných ban-

derialistov a vozíkov do hlavnieho stánu ľavičiackej stránky: Petrovca. Obec táto leží na prostriedku kulpinského okresu, počitujúc vyšč 6000 čiročistých slovenských duší, medzi nimi 480 zapísaných voličov, ktorí učinkovaním naších neunavných delníkpv na roli národa, ev. kňazov Juraja Mrvy a Andreja Bukvy a učiteľov Jána Kvačaly, Jána Garaya, Martina Krajčoviča a Karola Lehotského, všetci odhodlane a verne pri ľavej národnej stránke stáli. Petrovec, ako mi hovoreno voľakedysi bola celkom srbská dedina, menovavši sa Petrovo-Selo; teraz avšak už len jednoduchý kríž označuje to miesto, na ktorom pred časy srbský chrám Boží stával, a už ani jednoho Srba niet v celej obci. Toto umenšovanie sa srbského obyvateľstva vraj vo viacej obcach tohto vidieku pozorovať možno, a vraj často Bohužiaľ i nie v prospech slovanského živla; za hlavniu príčinu tohto klesania všeobecne drží sa nedostatok snažnej pracovitosti a prílišný luxus v jedení i pití ale hlavne v šatstve a nosive ženštín obecného ľudu panujúci. Že tomu skutočne tak, mal som príležitosť, presvedčiť sa o tom s bolesťou srdca viacej razy, a menovite v obcach súsednej vojanskej hranice. Odev ženských je u Srbov vožďy z drahocennejších a veľmy tarkavých látok; nevesty majú ťažké, zlatýma švíky husto vyšívané a frndulami *) a stužkami pribohate ozdobené čepce, ktoré za jeden celý rok po sobáši ustavične nosia; na krku všetkym ženským visia reťaze z dukátov, suvrendó-

*) Frndula = die Kunstblume. Výraz to od ľudu bežne užívaný okolo Ružobrehu.

rov a podobných zlatých peňazí rozličného druhu, tak že často len táto bohatá ozdoba viacej sto zlatých stojí; vlasy (aj obočia) a tvár si tam ženské vôbec barvia, ktorú i špatnú i zdraviu veľmy škodlivú obyčaj som tam Bohužiaľ už kde tu i pri našich slovenských ženách a pannách pobadal.

Ako som zpomenul, Petrovčania sú samí čirí Slováci, jichžto dedovia dostehovali sa sem z rozličných vidiekov hornieho Uhorska — tak že riecť možno, že je Petrovec puhým extraktom abo essenciou nášho milého Slovenska, lebo isté je, že tuná žijú potomci vystehovalcov všetkých horňouhorských stolíc, o čom v každej rodine podnes udržuje sa živá tradícia. A dobre tak! Veď hlavne týmto, z otca na syna s božnou mysľou prenášaným podaniam o pôvode petroveckých rodín náleží zásluha toho horúceho, jeho svedomitým kňazstvom a šlechetnomyslným učiteľstvom snažne utvrdzovaného u petrovčanov všeobecného citu lásky a vrelej oddanosti ku všetkému, čo tam hor medzi Tatrami nášeho jest, čo je majetkom a vlastnosťou slovenského národa.

Keď sme do Petrovca medzi spevom, hudbou a streľbou mažiarov dorazili, už nás takmer veškeré obyvateľstvo pred obecným domom shromaždené čakalo. Pri samej bráne obeeného domu stál pán richtár Pavel Gábor, muž to dobrodušný, rozšafný a svojmu národu verne oddaný, s dômyslným p. notáriušom Karolom Szalaym, a početným starešínstvom obce, ktorí nás príchodzích srdečne vítali. Nato vystúpil pán kaplán A. Bukva na neveľký, k tomuto cieľu (aby hlas jeho počuť bolo v nepriehľadnom možstve shromaždeného ľudu)

prinesený stolík, a v dlhšej peknej reči menom obce, i menom celej slobodomyslnej stránky kulpinského okresu, uvítal ma srdečnými slovy, z ničhžto iskrenno prúdilo sa nadšenie horúceho národnieho citu a povedomia. Týmto znamenitým rečníkom predstavený valne shromaždenému ľudu, ktorý ma ako svojho vrúcne milovaného brata s otvorenym náručím prijímal: i ja hlboko dojatý, ďakoval som za toto srdečné ma uvítanie, ktoré zdalo sa mi byť zárukou valnejšieho prebúdzánia sa našeho ľudu, a preto i blíženia sa lepšej budúcnosti pre náš celý národ slovenský. Nato obrátil som pozornosť vďačného posluchačstva na politické pomery nášho národa a našej uhorskej vlasti, preukážuc jim do podrobna, aký bol duch tej drievnej svätoštefanskej, všetky uhorské národy rovnako k srdcu našej matky vlasti priviňujúcej ústavy, a kedy, jako a nakoľko zpreneverilo sa naše zákonodarstvo tomuto drievnému duchu ústavy, ktoré zpreneverenie sa ale osudom vožďy horce trestané a pomstené bývalo. Vo spojení s týmto dokazoval som, akému nevyhnutne načím byť tomu základu, na ktorom osnovať sa má ústava vlasti, aby Uhorsko nielen poistilo si jestvovanie svoje na budúcnosť, ale spolu mohlo byť i samostatnou a neodvislou vlasťou slobody a blaha národov, a tu prešiel som na náš program, ten najslobodomyslnejší zo všetkých programov, lebo vydavšia ho strana nie spurným vzdorom, nie surovým násilím, ale ústavnou cestou snáží sa zabezpečiť práva i jednotlivých národov i celej vlasti i vysokého panujúceho domu, — a snaží sa uspokojiť nie len nároky pojedinných občanov, nie len pojedinných tried, kast a národností obyvateľ-

stva vlasti, ale uspokojiť chce i na Božom zákone gruntujúce sa spravedlivé nároky všetkých občanov a všetkých národov uhorských, aby Maďar Slovákovi Srbovi a Rumuňovi bol zas dobrým bratom, a títo na vzájom zas vernými bratmi Maďarovi, akým mu za dávnych časov bývali, a tak aby trvanlive utvrdila sa medzi nami láska a svornosť najistejší to faktor moci, blaha a slávy Uhorskej.

Reč moja, nakoľko z oduševnenia poslucháčov súdiť možno urobila na obecenstvo dobrý dojem, ba našli sa dvaja občania, ktorí kadenáhle som z môjho rečnišťa (bol to vozík, na ktorom som sa doviezol) v obecnom dvore zostúpil, prišli ku mne, podali mi ruky, a vyznali, že dosial boli mojími tuhými protivníkami, ale od tejto chvíli že budú najvernejšími prívržencami našej stránky; bol to statočný notáriuš obce, pán Karol Szalay, rodený Maďar, a pán Jozef Gabríni rodák z Liptova.

Nato nahliadnul som ešte do obecného domu, kde medzitym v radnici shromaždila sa bola rozšafná rada počestných sriebrovlasých starešinov petroveckých, a kde mi skrze pána richtára predstavení boli šlechetní pohlavári tych početných, za všetko čo, je dobré a pekné, horlive zaujatých slovenských rodín, ako sú: Čáňovci, Labátovci, Lekárovci, Seleštianskí, Kopčokovci, Benšovci a t. ď. a t. ď. Vyznať musím, že toto skupenie asi 60—70 striebrovlasých starcov, s výrazom dômyslnosti a dobrodušnej statočnosti v jejich prevažne čistoslovenských tvárach: na mňa zvláštni dojem urobilo; — bolo mi, jako bych sa naraz presadeným bol cítil do tych drievnych časov, ktoré som bol v mojej reči pripomenul,

keď slovenský národ prostriedkom starešínstva sám riadil svoje osudy. — keď neskusená mlaď ctila si svoju starešinu, kladúc tak základ tomu staroslovanskému patriarchálnemu životu, — keď pohlavári slovenských rodín na kontynách držiavali verejné rady, jíchžto uzavretia sväto ctil si celý národ, — keď ešte nehviždievala nad slovenským ľudom lieskovica služnovskej ľubovôle, — keď jeho šlachta bola šlachtou duše a srdca a nie nešľachtou blbého a zbabelého odrodilstva, — a keď tejto vládol a cti-baživé nástroje a kädejakí holobrádkovia nezasahovali ešte drzými prstami do osudov národa, aby to v pár dňoch shumplovali, čo naši dômysloí otcovia dlhé roky s neunavnou prácou budovali.

A zrejmé pozostatky tohto drievného patriarchálneho života skutočne nachodíme v petroveckej obci; tam ctí si mládež starších ľudí, ako som to v novejšej dobe nikde neskúsil; tam keď radí sa starešina, mlaď v kútoch učupená počúva, a čo tamtá uzavre, je pre túto posvätným zákonom; tam ctia si vrchnosť, ale to čo pod „*služnovskou lieskovicou*“ rozumieme, toho tam nemáš, lebo ak starešiua obce, čokoľvek čo positivny zákon dovoľuje, raz v porade svojej uzavre, niet toho vrchnostenského nátlaku, čo by túto obec zrazil z nastúpenej raz cesty, a veškeré obyvateľstvo, ako jeden múr, hájiť si bude svoje dobré právo; ba čo viac, v celej obci nenajde sa jeden človek, čoby sa — už či darmi či sľubami vrchnosti akokoľvek čankaný a zvádzaný, i len opovážil zpurne vystúpiť proti uzavretiam starešiny, tym menej protipostaviť sa jim. Niekto snaď poznamená, že je to trochu absolutistické sriadenie obce,

a že preto môže mať i svoje slabé strany; ak je verejná porada osemdesiatich najčelnejších a najpoctenejších starešinov obce, nie kompetentné forum k tomu aby ono riadilo osudy obce, tak ovšem páchne to kus absolutismom, — ale ktože to bude tajiť, že tá starešina nieje tym najprirodzenejšim representantom celej obce? a jestli to stojí, zajiste je i povolaným forumom k riadeniu tejto osudov, a nepochybne to záujmom obce len k dobrému poslúžiť môže, keď každý občan slepo posluchne uzavretia starešiny. Skusil som ja to už pri dajednych väčších obcach, v ktorých uzavretia representantov obce nerespektoval raz daktorý mohutnejší občan, raz richtár, raz farár, raz notár: čo bol následok toho? večné denuncíácie a inkvisície, vzájomné hašterenie sa a takrečeno sistematické na vnivoč privádzanie celej obce. Nech sa raz neprajní našmu ľudu prísažní a služnovci pod záminkou „robenia poriadku“ zapradú do vnútorních záležitostí obce: nevyhnutne táto na mizinu vynsť musí, k čomu sa zpieraním sa uzavretiam starešiny, najlepšia príležitosť zavdáva. A primysli si, vzáctny čitateľu, ešte k tomu, žeby väčšina tejže obce, teda i väčšina starešiny už asnaď národne prebudená a upovedomena bola, teda asnaď dajaké uzavretie v tomto duchu vyniesla, čo sa vtedy diať bude? Ak mohutná klika našich neprajníkov dostane len 2—3 ľudí, čo podpíšu inštanciu abo práve žalobu proti tomuto uzavretiu: presvedčíš sa, že inkvisiciam konca kraja nebude; ale jakým inkvisiciam!? myslíš, že si vrchnosť asnaď len bude chcieť vedomia nadobudnúť ako sa tá vec v skutku má, a jako by sa dala s malým povykom usporiadať? — nie; predovšetkym

urobí sa hrozný krik s údajným objavením vlasti nebezpečnej panslavistickej búny (agitácie), telegrammy lietať budú po všetkych slavožrútskych novinách, že sa našly tych a tych panslávov kompromittujúce písma, ba i ruble a t. ď. — čo je prirodzenejšie, ako že jich zo štyroch, aby sa „vlasť“ ratovala, zatvoriť musia, desiatich konfinujú, dvadsiatich na slobodnej nohe inkvirujú; a čo by na pokon z celého vyšetrovania nič iného nevychodilo, ako že obec napr. uzavrela stáť pri voľbe za národním kandidátom, už aby patriční denuncianti a snažní inkvirenti (jichžto identičnosť v takýchto prípadnostiach na denňom poriadku býva) kompromittovaní neboli: musí ktosi byť pokutovaní, ktorý za všetkych vytrpí.

Tak to býva na Slovensku, a iste by tak bývalo i v Petrovci, keby nebolo u občanov jednomyseľnosti a disciplíny! No sláva jej poctivej starešine, ktorá obozretne oboje udržuje. —

Z obecného domu doprevadený som bol na moje bydlo, v pohostínskom dome môjho dobrého priateľa Juraja Mrvy, kde ma pri bráne, tu na fare v pokoji žijúci veterán slovenských spisovateľov, výtečný náš filolog, bývalý vrbássky, professor p. Michal Godra, srdečnými slovy pozdravil, a pod predstavení sa ešte manželke môjho priateľa, čulej to a milej pani farárke, zasadli sme ku priateľskému, od dajednych už i kus túžobne čakanému (bolo už blízo 5 hodín) ale tym chutnejšiemu obedu.

Na druhý deň bola nedeľa, teda deň odpočinku ľudského a deň slávy Božej. Rano sme všetci boli v peknem a priestrannom, utešenou väžou sa honosiacom

kostole, a popoludnie strávili sme v kole domácnosti s dobrými priateľmi, ktorí sišli sa boli na fare i z obce i z blízkych dedín, menovite z Kulpína velebný pán Dániel Kolény, osobní dobrý priateľ môjho nebohého otca, jeho syn, kaplán p. Gustáv Kolény, a silbášsky pán farár Michal Valach, všetko chlapi, čo týče sa rodoľubstva, na svojom mieste, abo, ako dolňozemci vravia: chlapi na hati.

Večer ale mi bolo zvláštné, ale ozaist milé prekvapenie pripravené. Petrovecká mládež uporiadala k môjmu uvítaniu pri sbehnutí sa nesčislného počtu ľudí faklový pochod s hudbou a spevom, a vkusným transparentom. Jeden z najpilnejších členov pánom kaplánom Andrejom Bukvom založenej a sláva Bohu, vesele prekvitajúcej nedeľnej školy, 20 roční kováč Samko Čáni ako tlumočník citov petroveckej mládeže, povedal veľmi podarenú, nadšením národnieho povedomia previevajúcu reč, na ktorú som ja z okna môjho bydla odpovedal, narážajúc na ten veliký rozdieľ, ktorý je medzi terajším rezkejším ruchom národa, a jeho predošlou ospanlivosťou, a na utešenú úlohu našej mládeže pri tomto teraz už zovšeobecnevajúcom hýbaní sa ľudu slovenského, tiež osvety schopného, a k blahu, slobode a sláve — rovným spôsobom, ako ktorý kolvek iný národ našej drahej vlasti — úplným právom povolaného *).

Na druhý deň, dňa 8-ho marca bol v Petrovci jarmák. Na koľko možné bolo, som v tento deň po Petovci návštevy porobil; a síce ponavštevoval som šty-

*) Viď P. B. Vedomosti 1869. č. 22.

roch pánov učiteľov, pána notáriuša K. Szalayho i vicenotáriuša Gustáva Laučeka, a viacej našej stránke vrúcne oddaných, horlivých národovcov: pp. Pavla Petroviča služnovského úradníka, Jána Čániho i s bratom, Jozefa Godru kupca a t. ď. ba i pána služného Fridricha Vojtku, ktorý vraj má byť človek tichý a dobrý, ba ani Slovákom nie vcele nepriaznivý.

V ten deň večer bola väčšia spoločnosť k pánu Petrovičovi na čaj pozvaná, kde sme sa až do pozdnej noci dobre zabávali.

Dňa 9-ho marca urobil som z Petrovca vo sprievode pána kaplána Andreja Bukvy a viacej čelnejších petrovečkých občanov prvý výlet do blízkeho, pri dobrej ceste len asi na pol hodiny vzdialeného Kulpína, sídloviska to potomka zbohatnutého roľníka Äuglera, teraz už statkára Szemző-m zvaného, ktorý na predošlom krajinskom sneme i vyslancom bol, a sídloviska slavnej šlachtickej rodiny Stratimirovičovcov. Szemző-v kaštiel bol hlavním ohniskom agitácií protivnej stránky, a jeho majiteľ jej najsnažnejším kortešom. Stramirovičovci ale neboli jednej mysle; bývalý táborník Juraj, bol sa pri viacej príležitostách za mňa vyslovil, ponevač vraj Srbi povinní sú zadržať Slovákom dané čestné slovo; statočný pravotár Tomáš Stratimirovič, bol z úplného presvedčenia, ba i snažne učinkoval za zvoľatok a víťazstvo našej stránky; prísažný Tóša, vlastní brat Jurajov, vzdor svojho na parolodi mi učineného sľubu, agitoval v úspech protivnej stránky, a najúhlavnejším našim odporníkom bol csendbiztos Danilo Stratimirovič, ktorý per fas et nefas chcel deákovskej strane k víťaz-

stvu dopomôcť. Tak stály veci v Kulpíne, obci asi 3000 duši počitujúcej, z ničhžto väčšia polovica náleží ku slovenskej menšia ku srbskej a dakoľko rodín i ku nemeckej národnosti; popísaných ale bolo iba sto voličov. Kulpín je z troch dlhých ulíc záležajúca obec, majúca na prostriedku veliké štvorhrané jarmäčište, do ktorého by sa aspoň 5—6 žilinských rynkov pohodlne vpratalo; okolo tohto priestranného slobodného miesta stojá kaštiele zpomenutých statkárov, stará evanjelická fara v rumoch, nová úhľadná pravoslavná fara Srbov i s pekným kostolom, a vedľa tamtej hneď i obecný dom, v ktorom sa obyčajne voľba vyslanca deje.

Kulpinské obyvateľstvo žiadalo si mňa v tomto obecnom dome prijať, avšak zpomenutý čendbiztoš, svojou „úradňou lieskovicou“ prekazil tomu; a že to vzdor snažnej žiadosti velikej väčšiny obyvateľstva mohol prekaziť, toho príčinu iste len v tom hľadať načím, čo som hore vyššie, pri opisovaní sostavenia petroveckej starešiny bol pripomenul, ako totižto jednotlivý občan, v obci kde niet disciplíny, na zmar priviesť môže akékoľvek uzavretia väčšiny, keď ticto nie sú patričnej vrchnosti po chuti. Pri takýchto okolnostiach, rozumie sa, nebolo radno proti úradníckej surovosti použiť podobného násilia, ale múdrejšie ustúpiť, a utiahnúť sa s banderiami i zástavami do priestranného dvoru evanjelickej fary, kde sme s opravdivou slovenskou pohostinnosťou uprimne prijatí boli. Tuná uvítalo ma predstavenstvo obce, jehožto menom pán farár D. Kolény zápalistými slovy prehovoril, váhu kladúc na prepotrebnú nám jednomyseľnosť, bez ktorej niet úspechu pre nás. Ja som na

prímluvu pána farárovú odpovedal najprv po slovensky, potom srbsky a nemecky, tej nádeji dajúc výraz, že keď v obcách, trebas i rozličných národností, vzdor úradníckemu nátlaku taká svornosť utvrdí sa v ľudu, akú v Kulpíne spatrujeme, jest pre slobodomyselnú stránku výhľad na možnosť víťazstva, ktoré ale iba tak korunované byť môže želaným výsledkom, jestli si väčšina volebných okresov toto presvedčenie, a s presvedčením i podobnú disciplinu osvojí, na čo podrobne rozviňoval som obecenstvu náš pre samostatnosť vlasti a dobro jej všetkých obyvateľov blahosľubný program.

Nato urobil som návštevu u srbského pána farára Šimona Miodragoviča, a potom zasadli sme na ev. fare k priateľskému stolu, ktorý nám spanilá dcéra cteného domašina, horlivá národovkyňa Mína Kolény pripravila. Podotknúť mi ešte prichodí, že som v Kulpíne našiel i jednoho dobrého školského kamaráta, ev. učiteľa, pána Jána Herrsteina, a viacej horlivých srbských rodoľubov ako sú právnik Rajič, kupec Ďurdián a j.

Na mrku pobrali sme sa všetci domov, do Petrovca, pozvaní súc na čaj k pánu notáriušovi Karolovi Szalaymu, u nehož sa veľmy početná spoločnosť sišla, a do pozdnej noci dobre bavila.

Dňa 10-ho marca navštívil som zase vo spoločnosti pána kaplána Bukvy, ktorý ma na všetkých týchto výletoch verne sprevádzal obec Bulkesu, asi na 1 mílu od Petrovca vzdialenú. Obec Bulkesa má blízo 3000 obyvateľov čirých Nemcov evanjelického vierovyznania, z nichžto 284 ako voličov zapisané bolo. Obec Bulkesa je pre nás Slovákov, ktorí sme na naše nepravidelne

stavané, ba na mnohých miestach i nie najpríjemnejší vzhľad majúce chudobné dedinky navykli, obzvláštni zjav. Predstav si môj ľubý čitateľu, dve v rovnom sa križujúce, iste 25 siah siroké, z oboch strán popri domoch krásnym stromoradím opatrené ulice, vyvyšenú hradskú, povysypané chodište pre peších medzi stromoradím, pekné čisté domy, priestranné dvory, za nimi zahrady s utešeným stromovím: a máš aký taký pochop o vyhliadaní tejto v Uhorsku iste neobyčajnej obce. Na prostred hrynku, kde sa tie dve ulice križujú, je z jednej strany krásny kostol z väžou, vedľa neho priestranná pekná fara, z druhej strany ale veľmy úhľadná, s veľkomestskou solidnosťou (i čo do foriem i čo do materiálu) budovaná škola. Na druhej strane, tiež na rohu, je veliký hostinec a vedľa neho obecný dom. V Bulkesi jestvuje viacej všelijakých spolkov, i spolok čitateľský, ktorý pre svojich členov zo 10 nemeckých novín drží. Že sú Bulkesani ľudia rozšafní, pilní a dobre sa majúci, to mi tuším ani dokladať netreba, bo to môj laskavý čitateľ iste už z dosiaľ povedaného uhádol.

Dojdúc do Bulkesi s duchovňou osobou — rozumie sa: že sme pred farou zastali, kde nás pán farár Jozef Spannagel, ohľadom na jeho deákovské smýšľanie, ešte dosť vľúdne prijal, ba s opravdivou báčskou pohostinnosťou i k obedu pozval. Ešte pred poludnim som navštívil dvoch pánov učiteľov: Jána Rődera ľavičiaka, a Daniela Hammela pravičiaka, potom obecného lekára Gustáva Galandu, odštiepenca, ako on sám vyznal, naších slovenských Galandov, bo vraj ešte jeho dedo bol sa z „Horniak“ do Báčky ako mladý človek do-

stehoval: tento pán lekár bol pri voľbe divý deákista a korteš pána Dimitrievića. Napokon navštívil som ešte i hostinského Jakuba Hoffmana, bývalého oberfeuerwerkera, junáka bystrého a bujarého, náčelníka slobodomyslnej stránky v Bulkesi.

Po poludni šiel som na obecný dom, kde shromaždilo sa predstavenstvo obce a asi 200 voličov. Reknul som jim, že aby neboly tej mienky, že som k nim kortešovať prišiel; u takých reku, svojich občianských práv povedomých ľudí, ako sú Bulkesani, by to daromná námaha bola, bo tuná jedenkaždý občan má už svoje ustálené politické presvedčenie, od nehožto ťažko popustí, a dľa ktorého nepochybne i votum svoje oddávať bude pri voľbe; ale prišiel som, reku, do Bulkesi, aby som sa všetkým tunajším ct. občanom, ako kandidát slobodomyslnej stránky tohto okresu predstavil, menovite ale aby ma tí, ktorí sú asnáď privržencami tejto stránky, i osobne poznali z oči v oči videli, moje náhľady počuli, aby — jestli by jim taká vôla bola, s touto stránkou i pri voľbe držať, nemuseli riecť, že na neznámeho kandidáta hlasovať nemohli, čo by od stránky nemiestna, odo mňa ale zaiste veľmy neskromná žiadosť bola. Na to vzal som môj, do obci už vopred v nemeckej reči poslaný program, a vysvetloval som jim ho podrobne za dlhší čas; pán lekár Galanda ma viacej razy všelijakými otázkami interpelloval, ale občania, na koľko sa to z jich výkrikov súhlasu súdiť dalo, voždy spokojní boli s mojimi odvetami, tak že keď som z Bulkesi odchodil bol som tej pevnej nádeje, že tuná naša stránka veľkú väčšinu mať bude. Podotknúť mi ešte prichodí, že richtár

bol deákista, notárius Karol Borovský ale neveľmy miešal sa do veci; tento chcel ostať neutrálnym.

Doraziac s mrkom dňa nazpät do Petrovca, očakávala nás v príbytku statočného a horlivého národovca Karola Slavky zase veľmy milá zábava. Mladé petrovecké, z rodoľubých remeselníkov záležajúco ochotníctvo usporiadalo, pričinením pána A. Bukvy, zanímavú besedu, jejžto prvá časť záležala z predstavenia divadelnieho kusa „*Štyri stráže*“, druhá časť ale z prednášok piesní a rečnenia. Všetko to bolo pekné a milé, a ešte i teraz z Martina srdečné „živili!“ privolávam spanilomyslným ochotníkom, ochotnicam — menovite švárnej panne Anne Vršskovej, šlechetným junákom S. Čánimu, J. Kottasovi a j. — ako i spevákom a rečňovateľom, v Petrovci dňa 10-ho marca usporiadanej besedy, a zaslužené „sláva!“ jej usporiadateľovi, neunavnému to pracovníkovi na poli národa.

Po besede bol bankett, čili spoločná priateľská hostina, pri ktorej i viacej prezpoľních rodoľubov bolo: tak p. Petor Markovič pop z Piroša, Ľudovit Babylon farár z Bajši a môj dobrý priateľ a vrstovník, potom Michal Valach farár zo Silbášu, Koléňovci z Kulpína, Michal Vlček z Pivnice a j.; ba i viacej našej stránke, ako som počúl, uprimne oddaných Izraelitov, medzi nimiž zvláštneho zpomenutia zasluhuje p. Lipolt Klein, ktorý pri každej udávajúcej sa príležitosti i na naše národnie ciele ochotne obetuje. Že pri tejto hostine i početné zdravice hovorené boly: to rozumie sa samo sebou *), ba ešte i na T. S. Martinské gymnasium

*) Viď P. B. Vedomosti 1869 č. 23.

sbierkou dobrovoľných príspevkov (ktorá vyše 16 zl. obnášala) pamätované bolo. Tak, tak! — ani pri zábavach a veselostach nezabývajme naše vážné ciele, lež obetive rozpamätujme sa na potreby národa; a trebas i moc nedáme, len pri každej príležitosti, či je to zábava, či tanec, či hostina, či svadba, či krštenie: navyknime rozpomenúť sa čo ako malou obetou na náš milý národ: aby požehnané boly a požehnanie niesly i tieto zábavy naše; bo i len puhým pripomenutím potrieb národa, Matice, škôl a iných ústavov, budí a šíri sa národnie povedomie, a i ľud privyká ku tej, každému Slovákovi dosiaľ najpotrebnejšej vlastnosti: k obetivosti. A krom toho, považte, koľko je na celom Slovensku do roka hostín (hody), menín, svadieb, krštení, a rozličných iných titulov traktovania, — istetne aspoň pol miliona, — a keby z každej takejto žalúdko-pasnej zábavy dostal sa aspoň len jeden šesták na národnie ciele: maliby sme už 50,000 zl. ročitého dôchodku. Uvážme to páni, menovite Vy vct. páni farári a učitelia naši, ktorí so svadbiacim sa a krsteňujúcim obecným ľudom častejšie do styku prichádzavate, a nezabývajme pri každej hostine zaštrkať tanierikom.

Deň 11-ho marca bol určený pre výlet do Čeby, Hložian a Begeču. Čeba neďaleko Dunaja leží, v peknom úrodnom kraji a má asi pol treťa tisíc obyvateľov väčším dielom Nemcov, katolíckeho vierovyznania; pravoslavných Srbov nie je celkom ani 200 duší, ešte menej evanjelikov, krom toho asi 40 kalvínov a i toľko Izraelitov. Zapísaných voličov bolo v Čebe 62; ponevač

ale počuť bolo, že sú všetci na deákovskej stránke, ani som jim vopred vedieť nedal, že ta prijdem, ale som sa aspoň pohlavárom obce, viac len tak mimochodom predstaviť chcel. Zastanúc pred obecným domom, vnišli sme s p. Bukvom do dedinskej radnice, kde sa práve zo pár prísažnych obce s akýmsi maďarským kurrensom trápilo, ktorému ani jeden z nich ani slova nerozumel. Mali sme oba dobrú príležitosť prehovoriť ku nim o tej blahoslavenej rovnoprávnosti, ktorej sa nám Nemaďarom od deákovskej stránky na minulom sneme doneseným zákonom, dostalo. Richtár nebol doma, ani notárius; ba ani tuná sidliaci statkár a spolu p. hlavní služný, Béla Bezerédy, človek ako som počul veľmy slobodomyslný; išiel som sa teda aspoň pánu farárovi Wernerovi ukázať aby — akby sa dakto po mne dotazoval, aspoň tento mohol dať o mne zprávu, že som tu bol a že som sa chcel voličom obce predstaviť. Pán farár ale práve bol vo svojich milých klassikoch pohrúžený, pretáčal si totižto vína, nasledovne som moju návštevu u neho tiež len na tú najkratšiu mieru predĺžiť mohol; no, i za tento kratulinký čas presvedčil som sa, že to znamenitá chlapina, bo prijal ma srdečne, ačpráve „všeličo“ vraj o mne počul, ale práve preto ho to vraj teší, že má osobne poznal, a vyznal mi s celou uprimnosťou, že je on tuhý deákista, že na svoj ľud v obci veliký vliv má, a preto abych si v Čebe ani na jedno votum nádeje nerobil. Vyznať musím, že sa mi táto jeho otvorenosť veľmy páčila, a ozaist mi ľúto bolo, že som pre tých duchaplných klassikov nemohol s nim pobudnúť za dlhší čas.

Z Čeby tašli sme do obce len na malú pol ho-

dinku vzdialenej, totižto do Hložian, sídloviska to práve tak chýrečného kňaza, ako je kysáčsky Štelcer, len že hložiansky pán Jozef Stehlo, už perse i jako senior, si za „vlasteneckú“ povinnosť držal ku tejto príležitosti kus nebezpečnejšie fígle povyhutovať, lež tamten jednoduchý gregarius; — ale o tom potom.

Hložany sú len voľačo menšie nežli Kysáč; majú asi 2200 obyvateľov, krom 400 pravoslavných Srbov, samých evanjelických Slovákov; zapísaných voličov bolo v Hložanoch 107.

Hneď za Čebou čakalo nás jedno oddelenie hložanského banderiuma, ktoré nás až po chotár doprevadilo, kde stálo viacej v ústrety nám došlých vozíkov, predstavenstvo obce so zástavami a početní banderialiste. Tu na chotári ma srdečnými slovy uvítal p. Ján Kubányi, učiteľ a horlivý rodoľub, — na to ponáhlali sme sa všetci spolu do Hložian, kde sa pred obecným domom v nepriehladnom dave ľudstva zastalo; nechybely mažiare, hudba, spev, ovenčené dievčatká, veľmy početné zástavy, — slovom nechybelo nič, čo sa pri podobných príležitostiach k zveľatku slavnosti upotrebuje, lebo Hložanci pri uvítaní svojho kandidáta, nechceli zaostať za horlivými Petrovčanmi.

Pred obecným domom vítajúcu, veľmy podarenú reč povedal náš výtečný vychovateľ, umelec a rodoľub Ferdinand Roho, na ktorú som ja tiež len hneď z voza, ako v Petrovci najprv v dlhšej slovenskej potom v kratšej srbskej reči odpovedal.

Na to vnišlo sa do obecného domu, kde mi pánom richtárom Andrejom Stupavským, mužom to na-

šej veci vrúcne oddaným, prísažní obce a pohlavári čelnejších rodín predstavení boli. Tuná prítomných bolo i viacej mojich dobrých priateľov z Petrovca (pp. Mrva, Garay, Čányi, Gábor a j.), ktorí od hložanskej obci ku tejto slavnosti pozvaní, kratšou cestou rovno do Hložian dorazili boli.

Spoločný obed usporiadala obec, a síce pre nedostatok primerene priestrannej miestnosti vo dvúch domoch, jeden na obecnom dome a druhý na srbskej fare, u horlivého národovca Pavla Nikoliča, znamenitého veľmy povestného speváka. Podotknúť ešte musím, že i z Palánky ku tejto slavnosti došli boli traja hostia, a síce Ján Stojakovič, Štefan Dobrič a biležník Lamájič, iskrenní to srbskí rodoľubci, ktorí svojim junáckym ohňom celú spoločnosť rozjarili. Pri tomto obede na fare, kde som i ja bol s pány Petrovčany, nachodil sa i hložanský poštár, Jozef Lackovič, osobní priateľ Sztehlóv, ba i ctiteľ jeho kalých i nekalých zásad, a zapríčiniteľ nepríjemného pohoršenia, ktoré nasledkom jeho podlých denunciácií o tomto našom obede, v okrese povstalo bolo. Vec sa takto má:

Rozumie sa, že p. farár Jozef Sztehló, nemohol byť svedkom dnešnej v Hložanoch odbývanej slavnosti, ktorú by bol milerád prekazil, ale *„vana sine viribus ira“*, čo je človek hneď aj samozvanične oktroyovaným seniorom, keď je v obci ako prst osamotnelý: mnoho nevyrídi; to i on predtušil, a preto na tento deň, ako sam povedal, náhodne odcestoval; avšak keď sa navrátil, nemal nič náhlivejšieho, ako dozvedieť sa, čo sa robilo a čo sa kde hovorilo. Pán poštár Jozef Lacko-

vič porozprával mu, čo videl a počul, ale iste so značnými dodatkami, lebo p. Sztehló hrozne ruky žalamoval, že vraj on nesčastný v takej obci, kde sa tak hrozné veci dejú, fararovať musí! „Ej pán poštár — bedákal Sztehló — oni by si nesmierne zásluhy o vlasť vydobyli, keby všetko toto jejich priateľovi, Adányi Imrovi, lekárnikovi v Petrovci, sdelili, žeby ten potom už náležite mohol rozpovedať vec tým zaslepeným Petrovčanom, aby sa konečne doznali, čo to za kvietok ten jích kandidát Pauliny."

Sprostý Lackovič sadnul na lep, a napísal list na Adányiho do Petrovca, v ktorom posmešne opíšuc hložanskú slavnosť, udáva, že som ja tu verejne o nevyhnutnej potrebe čo skoršieho znivočenia uhorskej vlasti, celkovitého podvrátenia jej základov, a založenia jednej všeslovanskej držávy a podobné nesmysly rozprával, tak že sa pri mojich rečach vraj žalúdok každého statočného uhorského vlastenca obrátiť musel. — Vôbec sa má za to, dokázať to pravda nemožno, že p. senior, tento podlými lžami vyšpikovaný list, povolnému poštárovi sám diktoval; lebo najpodivnejšie pri tej celej veci jé to, že keď tento celkom riadne zapečatený a do Petrovca vystrojený list, s inými súkromnými i úradnimi listami na druhý deň do Petrovca dorazil, už tam čakal prísažný Stratimirovič, a dovedal sa, či nieto medzi došlými z Hložian písmami dajakého listu na apatekára Adányiho, a keď mu rečeno, že jest, povedal, že on ten list ako stoličný úradník skonfiškuje; aj ho skutočne skonfiškoval, v služnovskej pisárni otvoril a čítal, a následkom jeho iste vítaného mu obsahu zaraz na pondelok

(15-tý marec) do svojho domu, do Kulpína, konferenciu deákovskej stránky svolal.

Aby cteny čitateľ vopred presvedčil sa, z jak ničomných osočovaní záležala celá tá denunciácia, priložím sem jedno svedoctvo, ktoré o tejto záležitosti pri zpomenutom obede vo fare prítomní bywší páni, všetko sami ctihodní, statoční a preto i úplne vierohodní mužovia, vystavili; znie ono nasledovne:

„Dolupodpísaní hodnoverne svedčia, že ten chýr, akoby p. Viliam Pauliny-Tóth v Hložanoch dňa 11-ho marca 1869 pri obede na srbskej fare bol hovoril a toastoval na zahynutie Uhorska a na založenie slovanskej ríše, a žeby vôbec proti celistvosti našej uhorskej vlasti dač spomenul bol: je lživý a nepravdivý. My dolupodpísaní sme pri tom obede boli po celý čas, a svedčíme, že p. Pauliny-Tóth také reči naskrze nedržal. Toastoval len dvarazy; prvý raz následkom slovenskej piesne „Nitra, milá Nitra!" ktorú domáci pán zaspieval, hovoril, že ho velice teší, tuná na dolniakoch od Srba počuť našu slovenskú, historickú a národniu pieseň spievať, ktorá o peknej minulosti slovenského národa jedná; ale bola-li vraj tá minulosť, ktorá zapadla, ozaist pekná: tak naša budúcnosť v Uhorsku, ak len všetky národy v svornosti a bratskej láske žiť budú, môže byť ešte peknejšia, ešte blaženejšia, a čo hlavnia vec: trvanlivejšia. Tento prípitok skončil s tym, že spevákovi tej piesne, pánu Pavlovi Nikoličovi, všetko dobré blahoželal. V druhom svojom toaste zadakoval sa pán Pauliny trom pánom, ktorí k jeho pocte z Palánky došli do Hložian, hovoriac, že i táto jejich návštevu považuje ako dôkaz

bratskej lásky medzi Srbmi a Slovákmi, a výkvet toho dohovoru, ktorý stal sa tuná pri voľbe vyslanca r. 1865. — Oba tieto toasty hovoril p. Pauliny-Tóth v slovenskej reči, a my ešte raz opätujeme, že v nich naskrze nič rečené nebolo, čo by sa s patriotismom verného syna Uhorska úplne nesrovnávalo.“ Nasleduje *datum* a vlastnoručnie podpisy svedkov: Juraj Mrva, Andrej Bukva, Ján Garay, Ján Čáni, Pavel Gábor a j. *)

Najpeknejšie položenie zo všetkych obcí Kulpinského okresu má čistá srbská dedinka Begeč. Z jednej strany otáča ju krásný háj, z druhej strany mohutný Dunaj, s pobrežím na pravej strane rieky značne vyvýšeným. Begeč má asi 1700 obyvateľov, zväčša pravoslavných Srbov, medzi nimiž nachodí sa len zo 20 katolíkov a zo 30 evanjelikov; — zapísaných bolo v Begeči len 88 voličov.

Asi o tretej popoludni hnuli sme sa z Hložian na početných vozíkoch a vo sprievode banderiuma do Begeču, kde nás shromaždený ľud vo fare očakával, ku ktorému, rozumie sa, som len v srbčine prehovoril. A keď sme ešte navštívili pána farára Arsena Gligorieviča a pána notára Vázu Vezeliča, horlivých prívržencov národnej stránky, s mrkom dňa vrátili sme sa nazpät do Petrovca.

V piatok (12-ho marca) urobili sme s p. kaplánom Bukvom výlet do Starého Kýru.

Ev. p. farár Gustav Bierbrunner, ktorého som

---

*) Viď P. B. Vedomosti 1869 č. 26.

bol na jeho žiadosť (poneváč ma k sebe pozval) vopred o mojej návšteve uvedomil, ležal „chorý“; čo mu bolo neviem; to som videl, že si studené obkladky na hlavu prikládal, — možné, že politické hlavy bolenie mal. Pán Bierbrunner je totižto muž učený, vzdelaný a ktomu človek „dobrého tónu“; iste znal ako úsilne sa v obci proti mne agituje, a trebas dľa vlastnieho presvedčenia bol deákistom, tuším sa domnieval, že predca i naproti mne, ako svojmu pozvanému hostovi isté povinnosti má, aby teda do dajakej collisii officiorum neprišiel, za najlepšie uznal: svoju neutralitu, medzi Scyllou presvedčenia a Charybdou pohostínstva, rožnemohnutím sa zachrániť. Ostatne toto sú len moje vlastnie myšlienky, a dosť možné, že i skutočne chorý bol.

Prijal nás veľmy vľúdne a reknul, že o našom príchode i predstavenstvo obce uvedomil. Vybrali sme sa teda zaraz do obecného domu. Starý Kýr má miešané obyvateľstvo; úhrnom počituje asi 1400 nemeckých evanjelikov, asi toľko pravoslavných Srbov a asi 600 maďarských katolíkov. Popísanych voličov bolo 108.

Keď sme na obecný dom prišli našli sme tam zo pár úradských a notára Dimitra Popoviča, kmotra pána Dimitrievičovho, kandidáta deákovskej stránky; i rečeno nám, že veru tuná v obci nikoho niet, čo by si žiadal osobne poznať ľavičiackeho kandidáta, a preto vraj ani nikto na obecný dom nedošiel. No nič to, povedal som, je to v svojom poriadku, ale ani vy mi nemajte za bánnosť, že som si za povinnosť pokladal i túto obec navštíviť a vám sa predstaviť. Nato navštívil som i srbského pópu, ktorý ma ale tiež ujišťoval, že sú tuná

len samí deákiste a nasledovne privrženci pána Dimitrieviča. Zo srbskej fary tašiel som ešte i do školy, navštíviť už predtým známeho mi učiteľa Mikuláša Bugarského, horlivého srbského rodoľuba, ktorí hovoril, že tuná má i slobodomyslná stránka svojich prívržencov, jíchžto náčelníkom je šlechetný národovec ekonom Vaza Krstonošič, ale že sa vraj pre úradnícky nátlak neveľmy hýbať smejú. Po týchto krátkych návštevách vrátil som sa do ev. fary, k obedu. Prave sme už čiernu kávu pili, keď naraz zaklope ktosi na dvere, a na pána farárové „szabad“ vhrne sa do izby vyše 20 občanov, z níchžto mi jeden starký Maďar hovoril, žeby ma ľudia radi osobne poznali, že sa o mojom príchode len teraz, keď som už tu bol dozvedeli, a že ma viacej sto občanov v obecnom dome čaká, abych sa jim predstavil. Ja vyplnil som jejich žiadosť a pobral sa druhý raz na obecný dom, kde ale už teraz celkom iný duch zavieval; k shromaždeným občanom hovoril som vo troch, tuná bežných rečach, načo ma s hlučnými „živio“ a „éljen“-ami k môjmu, pred obecným domom ma už čakajúcemu vozu vyprevadili.

Zo Starého Kýru vzali sme zpiatočnú cestu na Novú a Starú Šóvu, ktorá má tiež miešané obyvateľstvo: nemeckých evanjelikov a maďarských kalvínov. Tuná navštívil som obydvoch pp. farárov, ev. Štefana Abraháma a kalv. J. Kiš-a, jako i notára a člena voličov popisujúcej komisie, pána Petri-ho, všetko prívržencov ľavej stránky. V súsednej Starej Šóve, obci z polovice nemecké a z polovice srbské obyvateľstvo majúcej, zastavili sme sa na srbskej fare, kde naša stránka i v

staršom popovi p. Pešičovi i v mladšom p. Velimirovi Prkosovac-ovi i v učiteľovi p. Arkadovi Popovičovi, oddaných a verných ľudí mala. Títo horliví národovci, trebas pravé veľmy milých hostí mali, zaraz svolať dali občanov, ktorým ma srdečnými slovy predstavili. Pop Prkosovac je výtečný gajdoš, a týmto národním hudebnym strojom nejednu priateľskú zábavu milo okorení

Že sme sa na zpiatočnej ceste idúc cez Kulpín na ev. fare stavili, to my tuším ani dokladať netreba, keď už ct. čitateľ zná, že som vo sprievode pána Bukvy cestoval.

V sobotu (13-ho marca) urobili sme výlet do Starého a Nového Futoku, mestočiek ležiacich na brehu Dunaja. V Starom Futoku majú prevahu pravoslavní Srbi, v Novom Futoku katolícki Nemci. V prvšom meste navštívili sme predsedu ľavičiackej konferencie, dôstojného p. Juraja Gruiča, muža vzdelaného a rodoľuba horlivého, ktorý nás vo stredku svojej roztomilej rodinky veľmy vľúdne a pohostinsky prijal, a pána notára Kneževiča, muža tiež ctihodného, teraz avšak na deákovskej stránke stojaceho. Na poludnie dal svolať pán Gruič občanov na mestský dom (na ktorom zástavy oboch stránok vialy), a predstavil ma jim. V novom Futoku stavili sme sa na katolíckej fare u veledôstojného pána Imricha Bende, rodom Maďara, a horlivého deákistu, muža ostatne povšechne cteného, príjemného a všetranne vzdelaného. Charakteristična bola pri tejto voľbe tá okolnosť, že r. 1865 p. Bende kandidoval proti pánu Dimitrievičovi, ale tento vtedy pripojením sa Slo-

vákov ku Srbom zvíťazil a p. Bende prepadnul, čo mu vraj veľmy krušne padlo; toho roku kandidoval pán Dimitrievič, vzdor urobeného so Slovákmi dohovoru, proti slovenskému kandidátovi, a jeho najvernejším prívržencom, ba -- — na koľko mu to jeho vyššie kňazské postavenie dopúšťalo — i dosť účinlivým veľaditeľom Dimitrievičovej stránky, bol pán farár Bende. Dajedni Futočania vraj pošuškávali si, že ako dohovoril sa p. Dimitrievič r. 1865 so Slovenskou stránkou, ktorej dané slovo nezadržal, tak dohovoril sa tenže pán toho roku s nemeckou stránkou, za jejžto náčelníka sa pán Bende drží, v ten smysel, že teraz r. 1869 Bendeho stránka bude hlasovať za Dimitrieviča, r. 1872 ale i Bendeho i Dimitrievičová stránka solidárne za pána farára Bende. Zvedavý som, ak je ozaist na tomto chýre dačo pravdivého, kto zas koho r. 1872 cez lavičku prevedie?

Vo Futoku nachodí sa i sídlovisko spravy velikých Chotekovských statkov, pri čom je len to pozoru hodné, že sú takmer všetci grófski úradníci tuhí deákiste a horliví neprajníci slovanského živla.

Dňa 14-ho marca bola nedeľa, a dážď pršal celý deň; sedeli sme teda doma v teplom kútiku na petroveckej fare. Po poludni som nazrel do nedelnej pánom kaplánom Bukvom založenej a vedenej školy, a natešil som som sa bližším poznaním jej početných spanilomyslných členov, verných to a po osvete túžacich synkov národa nášho. Bôh Vám pomáhaj, mladí Bratia moji, i ďalej, a požehnávaj všetky rodoľubné snahy i kroky Vaše . . . Na zdar!

Na druhý deň sa trochu vyjasnilo, a preto urobili sme s p. kaplánom výlet do D. Sv. Ivana, obci nedaleko Pivnice, na hranici okresu ležiacej a blízo pol treťa tisíca samých srbských obyvateľov majúcej. Ponevádž ale v januári, keď sa prvá konferencia ľavičiakov v Petrovci vydržiavala, ešte i tamejší starší pop Nikola Grigorievič s touto stránkou držal, nasledovne sa bolo čo obávať, žeby za ním i početní voličia tiahať mohli, deákovská stránka s tym agitovala, aby sa vraj nedali voličia popisovať, lebo sa to vraj o jích obecné pasienky jedná, ktoré vraj tí utratia čo sa zapísať dajú, — následkom čoho sa z viac ako 200 voličov, skutočne len 47 zapísať dalo. Pravda potom neskôr, keď už pop Nikola odpadnul od našej stránky, banovali deákiste, že v tejto obci chlapa na chlapa nedali vniesť do lajstru voličov; avšak, čo robiť! keď už pozde bolo. Tak to vraj býva, že čím kto hreší, tym aj trestan býva. — Proti nám bol v tejto obci i druhý pop Maxim Brežovský, i tamtoho syn Petor Grigorievič, i jakýsi starozákonský „Schöngeist", tuším Jungeles, ako sobotní dopisovateľ „*Lloydu*" snažný a účinlivý osočovateľ všetkého čo nie debrecínskym cesnakom, ale dačím iným má smelosť páchnuť. Nasledovne sme tuná tiež len tak *propter formam* návštevu urobili; zastavili sa na pár okamyhov na obecnom dome, a potom usalašili sa na hostinci, kam došlo za nami zo pár občanov, vypravovavších nám o tom hroznom nátlaku, ktorý deje sa v tejto obci na voličov.

Vracajúc sa nazpät zo Sv. Ivanu, samo sebou rozumie sa, že sma sa opäť v Kulpíne na fare zastavili,

kde mi náš dobrý priateľ Tóma Stratimirovič zdelil, žeby Ďóka (Juraj) Stratimirovič rád so mnou hovoriť; poneváč ale tenže Juraj, v Kulpíne meškajúc, u svojho brata Theodora, môjho úhlavného nepriateľa býval, priečilo sa mi ísť ku nemu. Napísal som teda len krátky lístok Jurajovi, že som teraz tu v Kulpíne, a že ešte dnes odídem do Petrovca. Juraj Stratimirovič mi na to odvetil, že má hostí, že mu nemožno odísť z domu, ale že ma veľmy prosí, abych ho navštívil. Na túto opakovanú žiadosť vybral som sa k nemu, do Theodorovho domu, kde som veľmy početnú spoločnosť našiel. Boli tam totižto ešte dajedni a síce najčelnejšie pozostatky tej, následkom hložanskej denunciácie na tento deň (15 marec) svolanej deákovskej konferencie, o jejžto hlavnom uzavretí vkrátce dozvie sa ľubý čitateľ; bol tam náčelník tej stranky Matiaš Szemző, domový pán Tóša Stratimirovič, ktorého som už na parolodi poznal, chýrečný csendbiztos Danilo Stratimirovič, človek v každom ohľade veľmy ponášajúci sa na nebohého a podobne chýrečného myjavského richtára Valáška, potom akýsi redaktor či hlavní spolupracovník srbského „krajana“ *Napredaku*, tuším 'Aca Zub spolu i s viacej zo Zomboru deákovskej stránke na pomoc schválne vyslanými tubými kortešami, potom — neviem pre akú kriminalitu — vraj 15 ročním väzením trestaný pravotár Vaza Nikolič z Futoku, hlavní agitátor futockých deákistov a konečne i sám kandidát tej stránky, pán Miloš Dimitrievič, s ktorým som sa tuná po prvý raz sišiel; bývalého táborníka Stratimiroviča znal som už predtym.

Bolo to pri vtedajšej úsilnými agitáciami zovšeobecnelej rozčulenosti myslí zvláštnie stretnutie sa, ktoré vo spoločnosti ľudí, ako sú Nikolič, Danilo a tí zomborskí korteši, i svoje nepríjemné následky mať mohlo, v prítomnosti ale ľudí vzdelaných, ako sú Juraj Stratimirovič, Miloš Dimitrievič a Matiaš Szemző, zaiste len zanímavým stať sa muselo.

Kadenáhle mi rečeno bolo, ktorý je z pánov pán Dimitrievič, zaraz som mu šiel v ústrety, srdečne ľutujúc, že sa jeden druhého v takýchto okolnostiach poznávame, keď si my dvaja, oba podpredsedovia posestrimých Matíc, jeden proti druhému stojíme. I p. Dimitrievič ľutoval, že tomu tak, a zpomenul, že aby ináč byť mohlo či by nebolo dobre, aby sme celú záležitosť ešte raz uvážili, a možno-li, spolu transigovali. Na to som ja odvetil, že sa ja k tomu menom mojej stránky necítim byť opravneným, — vlastním menom ale transigovať znamenalo by stránku za blázna mať; v prítomnom prípade avšak reku držím novú transakciu za vcele zbytočnú, poneváč takáto, medzi tymiže stránkami, už r. 1865 učinená bola, čoho reku i ustné i písobné dokazy naša stránka pri rukách má.

Na toto moje vyjadrenie sa prisvedčil mi v celej spoločnosti len sám Juraj Stratimirovič; ostatní vraveli, že to nie sú tie isté stránky čo r. 1865 transigovaly, bo vraj je nový popis voličov, mnohí noví voličia, a potom že to neide, aby ľud zaviazaní bol vyplniť to čo jeho domnelí s časom meniaci sa náčelníci sľúbili, tym menej v tomto prípade, keď vraj početné obce, zase len pána Dimitrieviča svojou dôverou poctiť mieňa. Na čo

som ja len toľko poznamenal, že nasledovne medzi nami o transakcii ani reči byť nemôže, ale že zprobovať musíme naše sily na šíku voľby. Domový pán, len to ľutoval, (iste tak po farizejsky) že ja, ako Pilát do kreda, dostanem sa do prúdu porážky, nevinne, lebo vraj dobre vie, že som len na vyzvanie dajednych „výstredníkov" prišiel sem, kde ma isté prepadnutie očakáva, od ktorého by popredsedu Matice Slovenskej rád zachráneného videl.

„Ak je to pán prísažný — reknul som na to — tak veliká vec pre jednoho matičného podpredsedu, prepadnúť pri voľbe, tak ráčte pána Dimitrieviča k tomu mať, aby on odstúpil."

„To ja neurobím! — zvolal pán Dimitrievič, — pre mňa je to víťazstvo pri voľbe teraz už záležitosťou mojej cti."

„Ach veru si ja z toho nič nerobím — ujisťoval som ho ja, — čo zas i pri tejto voľbe prepadnem; aspoň moja česť, dľa môjho domnenia, s tym, že snaď prepadnem, ani za mak neutrpí."

„Inšie sú moje okolnosti" prehodil p. Dimitrievič.

„Na ten prípad — pokračoval som ja s ľahkým úsmevom — jestli by vaše prepadnuti vašej cti ozaist na škodu byť malo, by som skutočne radil —"

„My neodstúpime! — zahrmel Nikolič; — odstúpte vy!"

„K tomu abych odstúpil — odvetil som sucho — som sem sto míl necestoval; to som mohol i z Martina urobiť."

„Veru škoda bolo prísť, lebo iste prepadnete."

„To teprv uvidíme.“

„Veru i mne sa tak zdá“ poznamenal pán Dimitrievič.

„Mne nie,“ odvetil som, dobrosrdečne mu vyrátúvať počnúc na hlasy ktorých obci spoliehám sa pri obdržaní víťazstva; čo keď trpelive vypočúval, poznamenal: „Podivné! abo vás abo mňa tí ľudia za bláznа držia.“

„To možné; ale toho hlavňou príčinou sú korteši, ktorí nahú pravdu, ako veci stojá, ani svojmu kandidátovi uprimne nepovedia, ako by s tym Boh vie čo dobrého vykonali. Nie voličia, ale tí najučinlivejší korteši, chcejú mať — ako ste vy povedať ráčili — kandidáta za bláznа, no bláznami zrobia obyčajne len samých seba. Preto, vidite, ja ani nemám kortešov, a sám z vlastného videnia viem ako v každej obci stojím.“

Zatym prešiel rozhovor na politiku. Všetcí prítomní hovorili za program pravice, ja bráňil program ľavice; na to mi poznamenano, že však dobre, ale že z národnieho stanoviska je nám prospešnejšie s pravicou držať, čo som ja rozumie sa rozhodne upieral, dokazujúc, že nemaďarské národy našej vlasti slobodnými stať sa môžu jedine v neodvislom Uhorsku na základe jeho drievnej ústavy.

Pán Dimitrievič na toto poznamenal, že som v tomto smysle všade nehovoril, keď som obce kulpinského okresu navštevoval.

„S potešením skusujem — odvetil som na to, — že interessujete sa o moju osobu, no s polutovaním pozorujem, že veľmy nezpoľahlivých zprávodajcov mať ráčite.“

„No no no, pane Pauliny, — skočil m do reči domový pán s výrazom škodoradosti, — rozpamätajte sa len trochu, na vaše reči len minulý štvrtok v Hložanoch držané.“

„I v Hložanoch som nepochybne len tak hovoril ako teraz, a tie isté zásady zastával.“

„Nie že, nie tak — pokračoval domový pán; — veď ste tam tym vašim voličom predpovedali blízke stroskotanie uhorskej državy, a založenie všeslovanského mocnárstva.“

„To vám pane, dakto len medveďa na nos zavesil.“

„Sotvy, bo máme toho i písobné dôkazy, ktoré rýchle rozšírily sa po celom okrese, — a pri tych slovách vytiahnul Lackovičov list z vrecka; — vidite, tu to stojí čierno na bielom!“

„Nie čierno, pane, ale len začiernenô; . . ste tu teraz najčelnejší mužovia vašej stránky osvedčujem teda pred vami, že je to lož, a že ak v tom liste v skutku to stojí, čo domový pán — hovorí, ja pisateľa toho listu za podlého lhára a oplana vyhlasujem, čo mu laskave vyrídiť ráčte. Nie o veľa odchodnejšiu mienku moju o možných rozširovateľoch tejto ničomnej lže, teraz ja tu, ako váš host, nevyslovím, jestli ju ale pozdejšie naša stránka asnad kde tu vysloví, celú zodpovednosť za takéto vyslovenie ochotne na seba vezmem, sám hotový súc ku daniu vám akého kolvek za dosť učinenia.“

Juraj Stratimirovič vidiac moje rozhorlenie sa, poznamenal, že on hneď hovoril, keď mu ten list ukázali, že to nebude pravda, a teraz už že v skutku verí, že

je to čirá lož. Ba i domový pán kus miernejšie struny natiahnul, že však ani oni tomu úplne neveria, ale že jim ten list „sčastlivá náhoda“ do ruky priniesla (on sám ho skonfiškoval na pošte), a vraj pri voľbách sú dovolené všelijaké „*kortešfogáše*,“ bo tu je hoslom „hilf was helfen kann!“ Aby som to teda tak veľmy serio nebral.

Ja to ale vzal „serio“, bo videl som v tom velikú podlosť jednotlivých prívržencov protivnej stránky pri volení takýchto nekalých, jej k víťazstvu dopomôcť majúcich prostriedkov; i sobral som sa, že pôjdem preč, na čo ma bývalý táborník, ešte i do druhej izby zaviedol, kde o veľa príjemnejšia spoločnosť pohromade bola, a síce viac dám, medzi nimi švárna domová pani a Jurajová manželka, žena milá a vzdelaná, ktorú som už predtym (r. 1866 vo Viedni) bol poznal.

Pozde večer vrátili sme sa do Petrovca.

Na druhý deň rano, dňa 17-ho marca sedeli sme práve pri raňajkách, keď hlásil sa na fare jeden chudobný starčok z Bulkesi, že by rád so mnou hovoriť. Vovedúc ho do mojej izby, pýtam sa ho čo žiada?

„Pane — odpovedá Nemec — zle je. Včera večer poslali nám doobci akýsi list, ktorý pán lekár Galantha do nemčiny preložil; na obecnom dome tento preklad cez noc štyridsatrazy odpísali a rano medzi občanmi rozdávali. Je to hrozné, ako Vám v tom liste ubližujú, a preto nedivte sa, že veliká väčšina obce, ktorá sa za Vás bola vyslovila: následkom tohto listu odpadla od Vás, tak že v celej Bulkefi z 284 hlasov, teraz už ani na 20 rátať nemožno. Na desiatu hodinu svolaná je celá obec,

prijde ta vraj pán Dimitrievič, aj pán služný, p. prísažný, p. csendbiztos a mnoho iných pánov, ktorí zvestujú obci, že Vy už nemôžte byť ablegátom, lebo následkom toho listu vraj zavedená je už proti Vám pre zradu vlasti ostrá inkvisícia. Toto som Vám prišiel oznámiť, Vy robte čo za dobré uznáte."

Bol toto hrom z čista z jasna, ktorý ma do nemalých rozpakov priviedol. Veci totižto takto stály: v kulpinskom okrese je asi

14.000	Slovákov
11.000	Srbov
9000	Nemcov a
2000	maďarov;

jestli teda mojej stránke všetci Slováci verní zostanú, a s nimi aspoň len štvrtá čiastka Srbov držať bude (na viacej sme nerátali, ani rátať nemohli), to vyrovná sa protivnej stránke, záležajúcej zo všetkých Maďarov, z troch štvrtín Srbov a zo všetkých Nemcov — bez Bulkesy; následovne keď naša stránka len na vernosť Slovákov a len asi štvrtú čiastku Srbov rátať mohla: rozhodnutie veci pri voľbe od Bulkesy záviselo. Chcel-li som teda víťazstvo pri voľbe našej stránky pojistiť, musel som jej Bulkesu stoj čo stoj nazpäť dobyť, a zahanbiť ten útok deákistov, ktorý namerený bol v tej obci proti našej stránke. Chladnokrvne uvážac všetky okolnosti, reknem k starcovi:

„Počujete, ja idem do Bulkesy; poďte i Vy so mnou, aspoň sa odveziete."

„Pane — poznamená Nemec — ľud je proti Vám pre ten list veľmy rozmrzený, a kym Vy ťa prijdete, tí

páni už tam dávno budú a ešte lepšie ho zbúria proti Vám; to by nebezpečné bolo, ak i nie pre Váš život, iste pre Vašu česť. A čo sa mňa týče, ja s Vami ísť nemôžem, lebo bych sa potom v obci neobstál; i sem som len tak potajomky a velikým zajdením si cesty došiel, aby nik nezbadal, že do Petrovca idem."

„Dobre, teda idem sám."

„Ja Vám to neradím; no Vy urobte si ako myslíte."

Bolo pol desiatej preč, ponáhľal som sa teda sám na obecný dom, prosiť vôz a kone. Chceli mi zapriahnuť štyri, a do skvostnejšieho vozíka, aby som sa tam vraj nemusel stydeť za svoju príležitosť medzi tými panskými ekypážami; no ja vybral si sa najlahší sedliacky vôz, dal doň zapriahnúť tri dobré kone a vrhnúť dve otepe slamy; na jednu sadnul som ja, na druhú vozka, a hajde! do Bulkesy. Chcelo ma viacej dobrých priateľov, menovite p. p. Čáni, Gábor, Bukva a j. cieľom vraj osobnej bezpečnosti odprevadiť, ale ja tento raz uctive podakoval sa za každý sprievod, lebo by mi taký od neprajníkov ako dôkaz bázne vykladaný byť mohol, a preto sám vybral som sa do zbúrenej proti mne obci.

Môjmu vozkovi, jednomu statočnému petroveckému gazdovi, rozpovedal som, čo je vo veci, a o čo sa jedná; ak sa reku tí páni tam prv rozídu, lež mi ta prijdeme: všetko ztratené bude. Následkom tohto vyjavenia gazda zatnul do koní, tak že my cestu z Petrovca do Bulkesi, vzdor velikého blata, v ktorom sa voz kde tu až po osy brodil, za 22 minút vykonali.

Doraziac do obce, videl som pred hostincom a ko-

stolom viacej štyrspružných panských ekypáž, so šnorovanými hajdúchmi a lokajmi a dakoľko ozbrojených stoličných pandúrov na koňoch, ktorí dozvediac sa od okolo stojaceho, mňa hneď poznavšieho ľudu kto som, s panovitým opovržením pozerali na môj povoz, na moju otep slamy, ba tuším i na mňa.

Pred utešeným školským staväním videl som veliký tlupu starcov, mužov, žien a detí, i tušil som, že sa to shromaždenie vo velkej školskej dvorane odbýva.

Šiel som teda i ja ta.

Vonku stojaci ľud ma poznal.

„I ten je tu?“ tazal sa jeden.

„Čo ten tu hľadá?“ druhý.

„V nedobrý čas prišiel;“ poznamenal tretí,

„Nejdite dnu — šoptal mi potajomne jeden dobroprajník, — ak vás nenabijú, iste vás vyhodia.“

„Všetko jedno — reku, — už som ja raz tu.“

S tym vkročil som do napchatej ľudom dvorany.

Bol to zvláštni zjav.

Po laviciach a školských stoloch stáli Bulkesani, chlap pri chlapovi, a bedlive načúvali reč, ktorú zo školskej kathedri držal pán Dimitrievič, otočený služnovci, prísažnými, čendbiztošmi a početnými mohutnými prívržencami svojej stránky. Keď som dnu vnišiel, a sa ku predu tisnul, všetky zraky obrátila sa na mňa; od pece dal sa počuť hlas: „čo ten tu chce? a hneď na to odvetu: „von s ním!“ — ale z protivnej strany zareval ktosi „ticho!“ a hlasy pri peci zatíchli.

Medzitym dostal som sa dosť pohodlne (lebo mi stisnutý ľud dobrovoľne ustupoval) až ku predu a od-

merene poklonil sa prítomným. Pán Dimitrievič prestal rečňovať, prehodiac ku mne, že tu veru v nepríhodný čas prichodím, že on neide do žiadnej obci v tedy keď som ja v nej.

„Verím — odvetil som — že ohľadom na Vás v nepríhodný čas prichodím sem, a iste milšie by Vám bolo bývalo kebych sa dotyčne tej veci, pre ktorú som prišiel, až po voľbe a po mojej porážke, dakde z Turca, bol ohlásil; dozvediac sa ale, jak nešetrne napadá sa tu moja česť, prišiel som si ju brániť, a nie ako sa Vy domýšľate kortešovať.“

Na to skočil mi do reči Galantha, že tu nikto moju česť nepadal, ale že sa len ľudu to sdelilo, čo som ja v Hložanoch, ako to vraj jeden hodnoverný list dokazuje, proti uhorskej vlasti a ústave pohovoril. A vraj abych i sám počul, čo je v ňom, že ho — jestli p. Dimitrievič dovolí — ešte raz tu v mojej prítomnosti prečíta.

Nato p. Dimitrievič na znak svojho pozvolenia kývnul hlavou, a lekár Galantha v tomto prepočetnom shromaždení so zvláštnim duševním požitkom, a výrazom diabolskej škodoradosti, po druhý raz čítal zpomenutý list, v ktorom sa mi zrada vlasti a ústavy za sáry pchala.

Keď ho dočítal, slavnostne reknul som, že to lož a klam, a reku tuná Vám svedoctvo, čo ja v Hložanoch hovoril.

„Nechceme ho!“ revali jedni; „nepotrebujeme ho!“ kričali druhí.

„Ale ho máte chcieť i potrebovať — zvolám ja; —

počuli ste list, ktorý ma o moju česť pripraviť chce, ak ste ľudia spravodliví a statoční, o čom ani za mak nepochybujem, musíte počuť i moje ospravedlnenie!“

„Počujme ho!“ skriknul jeden odo dverí.

„Ano, čujme ho!“ ozvalo sa viacej hlasov.

„Keby bol vinný, nebol by sem prišiel,“ poznamenal ktosi.

„Tak je; a sám prišiel, nebojí sa; musí mať dobré svedomie!“

„Ticho! — kričal p. Galantha, ktorému tieto reči nebars príjemné boly. — Čo nás tam po tom; počujme ďalej pána Dimitrieviča!“

„Teraz pane, mňa budete počúvať! — odrežem mu, posmelený množiacimi sa vo dvorane, ku mne prívetive obrátenými tvárami; — chcete ma pripraviť o dobré meno; tu ste mi ho napadli, tu Vám teda i ja, ztrhnem larvu z tvári, a dokážem, že ste klamár! . . . Páni moji! prišiel som do tohto okresu na vyzvanie jednej mocnej vlasti svojej a jej ústave iste tak ako Vy vernej stránky; keby toho vyzvania nie, my sotvy by sa boli v živote takto z oči v oči uhliadali. Prišiel som teda sem, nie z vlastnieho vnuknutia, ale na vyzvanie početných voličov kulpinského okresu; a prišiel som sem ctený mojimi horňozemskými priateľmi a spoluobčanmi ako verný syn národa a vlasti, ako uprimný prívrženec slobodomyslnej stránky, jejžto snaha je ústavná sloboda, blaho a sláva Uhorska; Nuž či sa z tohto okresu, proti jehož obyvateľstvu som sa ničím iným neprivinil, ako že som na obdržané vyzvanie sem prišiel, či sa reku zťato pre puhú zášť mojích odporníkov, ako muž nečestný, biľago-

vaný zradou vlasti navrátiť mám? Nie to neverím, žeby ste Vy chceli, ktorí svoj nemecký národ a túto uhorskú vlasť, práve tak milujete ako ja môj slovenský národ a našu spoločnú uhorskú vlasť verne a uprimne milujem; Vy ste pyšní, na túto Vašu lásku, uveríte teda, že i ja zakladám si na nej; Vy tešíte sa Vašej cti, Vašmu dobrému menu, uveríte teda že i mne je oboje drahým a vzáctnym. Aj hľa vidite, tu mám od 48 vôbec ctených občanov petroveckých a hložianskych podpísané svedoctvo, že list tuná Vám čítaný je samá čirá lož a klam, ale ja viem, že Vy ani tohto svedoctva nepotrebujete, a že keď sa Vám na moje kresťanské svedomie tuná verejne osvedčím, že to všetko je nepravda a klamstvo, Vy mne iste uveríte. Jestli týmto listom, zklátená je Vaša dôvera na proti mne, dobre, dajte Vaše hlasy komu chcete, neprišiel som sem, abych o tie asnaď žobral; neprišiel som kortešovať, ale prišiel som si len svoju česť hájiť, lebo aký som k Vám prišiel, taký chcem i odísť, o veľa za vyššie si pokladajúc svoje dobré meno, nežli akékoľvek hodnosti a slávu sveta. Chudobný som ako mnohí z Vás, ale drahocenným pokladom tak ako Vám je i mne moja česť, ktorú moju neprajníci tak zlomyselne napadli; som vo svete bedár, ako mnohí z Vás; vidite hen môj povoz, neprišiel som na požičanom hyntove s hajdúchy a lokaji, ale na otepe slamy ako i Vy chodievate, nerobím parády, ktoré mi nepristanú, ale na svoje dobré meno som pritom všetkom práve tak báklivý ako Vy; nuž či Vy statoční a spravodliví občania, dovolíte aby mi ono tuná len preto, že sa opovážim byť protivníkom úradníckej kliky, podlo špinené bolo? muž

či Vy veríte, že ozaist zasluhujem to blato, ktorým sa tu po mne hádže?“

„Nie!“ a „nie!“ ozývalo sa už predtym častejšie, a pri poslednej mojej otázke mnohohlasné „neveríme!“ ozvalo sa vo dvorane.

„No ďakujem Vám, bratia moji! — pokračoval som; — iného zadosťučinenia nepotrebujem; som tym úplne uspokojený. Viac u Vás nemám čo hľadať; majte sa dobre, — Bôh Vás požehnaj!“

A s tym, pokloniac sa i prítomným, kus zarazeným panstvám, bral som sa z dvorany, a ľud — okrem chatrnej lígy richtárovej a pri ňom stojacích prísažných obce — s éljenovaním a vivatovaním vyhrnul sa za mnou; tam von ma obklopil a žiadal isť do hostinca k vernému a neohrozenému pohlavárovi slobodomyslnej stránky Bulkesanov, Jakubovi Hoffmannovi, ktorý veľmy príjemne pekvapený bol týmto neočakávaným obratom vo smýšľaní svojích, proti našej stránke tak ničomným prostriedkom zbúrených spoluobčanov *).

O jednej popoludni bol som už zase v Petrovci, kde môj šťastlivý výlet a návrat tiež všeobecnú radosť zapríčinil. V ten den večer sišla sa bola u p. Jána Kvačaly početná spoločnosť, v ktorej striedaly sa zdravice a spev až do pozdnej noci. S veľkou úľubou sme všetci počúvali menovite krásné srbské bohatýrske piesne, umelecky prednášané povestným spevákom Pavlom Nikoličom

Deň 17-ho marca venovaný bol prípravám ku zajtrajšej voľbe. Na poludnie, práve keď sa nás viacej priateľov poberalo z fary k pohostínskemu stolu pp. bratov

*) P. B. Vedomosti 1869. č. 26.

Čáňovcov, pripravili nám páni úradníci zvláštnie prekvapenie, ktoré sa dajednych petroveckych obyvateľov i kus nemilo dotklo. Od Svätо-Tomáša (Srbobran) malo prísť vojsko, a síce holáni, ku kulpinskej voľbe; — aby úradnícka klika našu stránku tuším terrorisovaním ako tak skonfundovala, naložila tomuže vojsku mašírovať zo Staro-Kýru cez Petrovec do Kulpína, čo je celkom tak, akoby vojsko z Viedni do Požuna mašírovalo cez Modru. Druhý fígeľ bol, že v Petrovci u pekára p. Matiaš Szemző urobil zákazku na 2000 žemiel, vraj pre Dimitrievičových voličov, okrem toho chystalo sa víno, syr a slanina, všetkého v najväčšej hojnosti. No všetko toto nič neosožilo, lebo Petrovčania sú ľudia i povedomí si svojich práv, i verní svojmu presvedčeniu, a keď vysvetleno jim, prečo vojsko taký obchod zrobilo na svojom marši, boli v predsavzatí svojom ešte pevnejší a odhodlanejší; — a zo Szemzővých žemličiek sa smiali, že vraj dobré budú v aprili a v máji, keď čas kuraciny bude, na prézle.

Pri skvostnom obede u p. Jána Čáni-ho bol i jeho zať, môj dobrý priateľ zo žiackych časov Ľudovit Babylon, farár v Bajši, s ktorým som sa od 25 rokov nevidel. Oba sme sa nemálo tešili tomuto shľadaniu sa a obnoveniu nášho starého priateľstva.

Po poludni vydržiavaná bola valná konferencia starešinov a voličov na obecnom dome, v ktorej donesené boly nasledujúce uzavretia.

1. Dnes večer (17-ho) nesmejú byť žiadné zábavy; všetky krčmy pozatvárajú sa o desiatej; ľud nech ide za včasu na odpočinok.

2. Ráno o piatej bude sa po všetkých ulicach bubnovať; o šiestej zazvoní sa ku službám Božím.

3. Každý volič nech si vezme toľko chleba a syra abo slaniny, čo mu na cely deň až do pol noci dosť bude, a krom toho 1—2 šestáky.

4. Doma v obci z nevoličov rozostavené budú ešte dnes početné stráže, ktoré celý deň i noc striedave strážiť budú obec.

5. Každých 50 domov sverilo sa jednomu načelníkovi, ktorý bedliť bude, aby sa všetci voličia zo sverených mu 50 domov ku voľbe dostavili.

6. Starcov a chorlavých voličov dá obec priedpražami (foršpont) odviesť do Kulpína i nazpäť.

7. Zámožnejší občania požiadaní boli, aby každý 2—3 pecny chleba sebou vzal, akby ho asnaď pre chudobnejších voličov treba bolo, čo tamtí aj ochotne prisľúbili.

S tym sa porada ticho rozišla.

Večer dožil som sa ešte jednoho milého prekvapenia. Zo Slovenského Aradacu došla, schválne ku tejto voľbe, moja milá sestrenica, Anna Kolény, i s jej manželom, mojim drahým priateľom a dobrovoľníckym vrstovníkom: Brankom Abaffym. Boly to, po dvadsať ročnom nevidení sa, milé okamyhy radostného shľadania sa. — Vďaka Vám obom za ten zrejmý dôkaz Vašho uprimného priateľstva, ktorý Ste mi prichodom Vašim (až hen od Bečkereku) ku kulpinskej voľbe dali; srdečná vďaka Vám za toto milé prekvapenie. —

Svitnul deň voľby, deň to 18-ho marca; o piatej rano zobudil nás hlas bubna a hneď na to zvuky bandy, ktorá volebnú pieseň „Hore Báčkou, dolu Báčkou *) hrala.

Bol deň pošmúrny; za rana chvíľami aj prepŕchalo.

O šiestej rano sme išli do kostola, prosiť Boha o pomoc a milosť. Kostol bol nábožným ľudom preplnený.

O siedmej shromaždili sa voličia a množstvo vyprevádzajúceho jich ľudu pred obecným domom, a celý sprievod, majúci na čele dve ozrutné zástavy — jednu krajinskú, druhú slovenskú — hnul sa pri zvukoch hudby do Kulpína.

O ôsmej hodine stáli sme už všetci na velikom štvorhrannom kulpinskom hrynku čili jarmäčišti, zaujmúc miesto na zvýšenej strane popri starej fare. Oproti nám v p. Szemző-vom majeri, shromažďovali sa voličia deákovskej strany, kde jim žemličky rozdávané, a zo troch, tam verejne vyvalených sudov, víno točené bolo.

Predovšetkym rozdali sme našim voličom bielé cedulky s vytlačeným na ních menom kandidáta lavice, a špendlíky, aby si túže cedulku každý volič na svoj klobúk pripäť mohol. Protivná strana mala podobné cedulky červenej barvy, s menom svojho kandidáta. Pozoru hodná bola tá okolnosť, že naší voličia z bližších obcí všetko pešky dochodili, bez daromného kriku a lármy, a tí ktorí zo vzdialenejších obcí dochodili na hojne obsadených povozoch, tiež nehnali svoje dva koníčky vo

*) Národní Hlásnik 1969 str. 32.

spust sveta; protivná stránka všetkých svojich voličov, aj z tych najbližších dedín, na štyrspražných povozoch, jichžto kone boli kvetmi a ručníkami bohate vyfintené, vozil dala, a síce pre väčšie zaslepenie očú, aby tych povozoch viacej bolo, sedeli na každom voze len traja voličia, kdežto naších vždy najmenej sedem sedelo na jednom voze; naši zastali v ulici, — voličia zišli z voza, a pešky došli na našu stránku volbišťa, — deákiste s krikom a vískaním vo cvale doleteli na hrynok, a každý povoz musel tam veliké kolo urobiť a zastať pred Szemzővým kaštielom; slovom: na tejto strane panovala solidnosť, tam paráda.

Lekár Galantha i na volbišti počal búriť, menovite medzi vernými nám Bulkesanmi; keď ma moji voličia na jeho figle upozornili, šiel som k nemu, keď práve bol vykladal voličom jeden dopis z Pešti Naplóva, v ktorom dopise nezbedník Stelczer, môj volebný program podlým spôsobom rozberal. Sám presvedčiac sa na vlastnie oči a uši, že mi ľudí zase klamstvom a osočovaním zvádza, pohrozil som mu, ako nezbednému chlapcovi, na čo zbabelec zutekal a viac sa na našej stránke neukázal.

Intriganti Štelcer a Stehlo — par nobile fratrum — ktorí vo svojích cirkvach ani jednej dušičky za sebou nemali: nehlasovali vtedy, keď jích obce hlasovaly; ale osobite pozde večer, potajomky oddali svoje hlasy. Zjavný to znak jích, svetla a verejnosti štíťaceho sa svedomia.

Ja som od rana až do pozdnej noci stál vo stredku mojich voličov, neopustiac jich ani chvílku, čo i na trpelivosť voličov velmy dobre učinkovalo. Keď ma o 12

tej k obedu volali na ev. faru a nechcel som isť, vraviac, že mojich voličov neopustím, že nesvedčí sa mne pohodlne nasýtiť, keď mnohí z mojích voličov asnaď hladajú: početní voličia obklopili ma a ponúkali ma zásobou svojích tanisteriek, chlebom, syrom, slaninkou, ba i pivom ma počastovali. Nasledovne to nie je pravda, čo P. Lloyd o kulpinskej voľbe písal, že som ja „celý deň ani omelinky nejedol."

Na poludnia rozjasnilo sa a jarnie slnce oprelo sa na naše rady. Ja ustatý ustavičným státím a chodením, sadnul som si na vršku pred starou farou i so sestrenicou Annou a švagrom Abaffym na obsušený trávnik, kde nás naši voličia zaraz obklopili. Toto bolo to „*válanie sa v blate*", o ktorom pravdomilovní dopisovatelia *Lloydu* toľko kriku narobili.

Keď o jednej hodine zase počali v panskom majeri žemličky rozhadzovať, syr a slaninu rozdávať a víno merať, stal som i ja na vršok, a svolal som mojich voličov tiež na žemličky slaninu a víno, ale reku moje žemle, nie sú chlebom bruchá voličov sýťacím, lež chlebom budiacim lásku k národu, moja slanina nie je masťou na korhelicou vypalené žalúdky, lež balzamom na ťažké rany našej drahej uhorskej vlasti, a moje víno, nie je judášskym liehom zakupovaného presvedčenia a zotročovania sa, ale čistým duševním nápojom osvety a slobody všetkých národov uhorských: a t. d.

Dojem tejto reči bol na mojich šlechetných voličov veliký; nikto by ani za svet nebol išiel do majera jesť a piť, ba naproti tomu, i tí najchudobnejší voličia začali zo svojich tanistier vyťahovať ktorý kus chleba, ktorý

kus slaninky a vykrikovať, že aby sa ohlásil, kto ničoho nemá, kto je hladný, že sa s ním vďačne rozdelia.

V Szemzővom kaštieli chystal sa na tretiu hodinu veliký a slavnostný obed pre hojne dostavivších sa pánov z Futoku, pre početných kortešov a náhončích kulpinského okresu, ba i z iných okresov došlých opekáčov. Prípravy boly veľkolepé, radosť nenútená, menovite z počiatku keď ďalšie obce, ktoré prvé hlasovaly, náhodne takmer všetky za vládnieho kandidáta svoje vóta oddávaly; pozdejšie avšak, keď sa kostka zvrtla, a našej stránke valne pribývať počalo voličských hlasov, deákovská strana počala ovesovať hlavu, krik zatichoval, jích hudba zamíkla, zástavy mizly, korteši tratili sa, panstvá odišli, skvostný obed zostal neužitý, ba pomaly i voličia rozprchli sa, tak že večer už z tej stránky len kde tu jednoho človiečika vidno bolo, ktorý ale tiež takú tvár robil, ako by mu z nosa krv tiekla; tak že ja, vidiac už nepochybnú istotu nášho víťazstva, a nechcejúc mojich voličov ešte dlhším čakaním trápiť: na mrkaní som statným Bulkesanom a Petrovčanom sám radil, aby — ktorým čakanie ťažko padne, pobrali sa domov, následkom čoho asi 100 Bulkesanov a asi 50 Petrovčanov skutočne odišlo, z týchto menovite tí šesťadvadsiati, ktorí na zajtrajšiu 9-tu hodinu citovaní boli pred stoliční súd do Zomboru; bo beztak museli ísť celú noc, len aby ta ešte predpoludním dorazili.

No bojac sa, že bych sa ct. čitateľovi zdĺhavým stal, neidem všetky podrobnosti tejto o desiatej rano započatej a okolo polnoci dokonanej voľby opisovať, lež jednoducho umiestim sem len zprávu, ktorú — jestli sa

nemýlim — p. professor Michal Godra do „Pešť. B. Vedomôstí“ o kulpínskej voľbe zaslal; uverejnená je ona vo 27 čísle týchže novín a znie nasledovne:

„Na hrynok kulpinský shromaždili sa pod krajinskými i svojimi národními zástavami zo 14 ľudnatých, do 40000 duší počítujúcich obcí voličia: Slováci, Srbi, Nemci a Maďari. Petrovčania po skrušených službach božích, ako každodenne, vykonaných, ktorým ale dnes aj p. kandidát prítomný bol. dotiahli na voľbište, keď už voličmi obživené bolo. Hlasovanie dialo sa v obecenskom dome, pod predsedníctvom pána Ferenca Aranyosiho. Príslušnosťou požadovaný, na každom voľbišti zachovávať sa majúci poriadok sebou to doniesol, že vzdialenejšie obce najprv predvolaly sa ku hlasovaniu. Jedine tou okolnosťou stalo sa, že najvzdialenejších osád maďarské a nemecké hlasy všetky pánu Dimitriečovi pripadali za dlhší čas. — Keď istý mohutný páu zbadal bol, že mnohí voličia nemeckého jazyka z Bulkesi ešte chybeli: viac vozov hneď do blízkej osady tej poslal, aby doma ostavší pohodlne dovezení boli; ale až podnes nedostali sme telegram z Kulpína, či tí, tak ochotne dovezení Bulkesania, ktorí práve všetci p. Paulinymu hlasy svoje dali, týmto činom dakomu nepohubili žalúdok. — Z najväčšieho kaštiela viala aj najväčšia zástava, a pohodlná vo velkom dvore (majiera) miestnosť poskytovala k ľubovoľnému občerstveniu pár tisíc žemličiek a pár bachratých sudov okoví vína. Stá žemličiek rozhadzovali medzi svojich, aniž chybelo na zdvorilom ponúkaní a vábení vzdialenejších. „Eh netreba mne vaše víno! keď budem smädný, napijem sa v hostinci za svoje pe-

niaze!“ odvrknul zvodcom nejeden Srbin a Slovák. Jeden ale, ktorý vraj nebol vedel, že za počastovanie mal by svedomím svojim platiť pri hlasovaní, keď napil sa bol sriemskeho a „sláva Paulinymu!“ vyvolávať začal, len obozretnosťou svojou vyhnul potom ranám od tehiel naňho hádzaných. A keď istý pán Srbom Staro-Šovskym laskave dvoriť, a jich od Paulinyho stránky zvať bol začal do toho táboru, ktorého zástavy na veľkom kaštieli a pred ním vialy; „Eh, néťemo my toga! to je spainský! taj néťe da zná pauera“ bola stoickou ráznosťou daná odveta jednoho, v mene súdruhov svojích ozvavšicho sa prostosrdečného Srbína. Akým ale potom záhubným osudom zošly zo sveta od voličov nestrovené, aspoň vraj, dve tretiny toho vína a tých žemličiek, dosiaľ nevieme. — To sú hmotné paberky z volbišťa kulpinského: ale aj nasledujúce, duchovnejšej prirodzenosti zaslúža spomienku v národnej zápisnici. — Nemci Novo-Šovski, ktorí dľa nedávno podanej vesti dôveru k p. Paulinymu naklonenú boli na javo dávali, zhodili na samom volbišti svoju náličnicu a prešli na pravú — a čiže krivú — stranu. Nič to nového! — Zvláštni zjav je i to, že obyvatelia Pirošu národnosti srbskej s milovaným svojim duchovným otcom, hlasovali na Slováka, ľud ale reformátsky jazyka maďarského, tiež so svojim farárom hlasy svoje dali Srbovi, v novšej dobe ku deákovskej stránke naklonenému. Aj Staro-Kýrski Nemci so svojim, Maďari takže so svojim farárom, aj Despot-Svät-Ivanski Srbi so svojim svešteníkom pripojili sa stránke deákovskej. Sú to hlasné svedoctvá, že cirkevníci aj pri takýchto občanských záležitostiach za svojim

milovaným duchovnym pastierom s dôverou chodievajú. Tym väčšmej v oči padá to, že evanjelickej cirkve Kysáčskej farár slovenský (Stelczer) zo svojho ovčinca ani len jedinkú ovečku do svojho tábora zaviesť nemohol! A ešte väčšmej zarazí sa každý ostrejšieho psychologického zraku čitateľ, keď zasluchne, že aj druhý posvätený pán, (Sztehló), ktorý umel v seniorate vyšvihnúť sa na najvyššiu hodnosť cirkevniu, a ktorý tam toho za najvyššiu v starešinstve našom intelligenciu bol vyhlásil, pri opisovanej teraz voľbe od svojich cirkevníkov celkom osihotený sa zjavil, a neumel presvedčiť žiádneho o tom, žeby jeho náhľady o národnosti, Slovákom prajné boly. Je to teraz rôznych výkladov schopný ten pochop intelligencie! Národ náš, zdravú intelligenciu svoju slovom i skutkom dokazujúci, nechce radu prijímať od tych, ktorí odrodilou intelligenciou páchnu! A potlačovatelia národnosti slovenskej sami držia sa za najsvrchovanejšiu intelligenciu! V oči padá toto ľudu od duchovníkov svojích bočenie tym silnejšie, že v najbližšom Hložian a Kysáču súsedstve, v Petrovci a Kulpíne intelligencia temer 9000 Slovákov svorne shoduje sa s intelligenciou svojích duchovných otcov. — Na vzdor nevzdelavatedlným príkladom niektorých jednotlivcov stáli Slováci všetci pevne pri svojom narodnom kandidátovi, a na vzdor tomu, že ešte i na samom voľbišti nechybelo na príkladoch útleho pokušitelstva. Istý odrodilec svojmu pánu kmotrovi, poneváč tento s nim nedržal, hneď tam kmotorstvo vypovedal, druhého ale pokrevnosti sväzkom sebe blízkeho z tej istej príčiny

nemilosrdnou tou vyhrážkou „že už nikdá do jeho domu nevkročí“ ku klátivej vrtkavosti donútiť chcel. Hrozba tá ale ani jednoho nezronila. Ani jednomu z tych do nemilosti padlých podnes, trebas od tej doby už osem dní ponad jích hlavy preletelo, ani len jeden vlas neošedivel; ba, dľa lekárskeho výroku, jích krvotok je vraj pravidelnejší, nežli v žilách toho odrodilcových. A trebas by to radšej do pragmatického, nie do takéhoto suchého voľbišťa opisovania prináležalo, nemôžem to predsa zamlčať, že už aj len jeden takého odrodilstva vzorec dostačuje k dokázaniu toho, že národní tento neduh stáva sa prameňom nenávisti, nielen útlejšie občanov pomery hubiacej, ale roztrhúvajúcej aj milé sväzky rodinné! — Ešte niečo poťahmo na priebeh voľby a na spôsob jej výkonu. Len z miestnych príčin stalo sa to, že Petrovec a Kulpin na samý posledok k hlasovaniu pripustiť sa mohly. Okolnosť táto, avšak aj ohľadom na Petrovec ku voľbišti najbližší spravodlivá, zavdala niektorým pánom príčinu k tej nádejeplnej domnenke, že večer okolo 8 hodine z predvolaných vtedy Petrovčanov mnohí, 12 hodinovým na voľbišti pobavením unovaní, doma si už pohodlne oddychujú. Aknáhle ale v jích tábore rozliehať sa počalo „Hore Báčkou, dolu Báčkou“ a zahučalo potom ešte aj „Milujme sa, nedajme sa!“ *)

*) K vôli úplnosti mojích nákresov o kulpínskej voľbe sdeľujem tuná i otázné dve volebné piesne:

I.

1. Hore Báčkou, dolu Báčkou zástavy už vlajú,
Poďme Bratia, drahí Bratia! k voľbe nás volajú.

klesla tym pánom nádeja, bo presvedčili sa, že z voličov tych nechýbal nikto. Ako trúba vojakom, tak zaznenie tých piesní bolo privolávacím heslom aj pre tých, ktorí za čas v súkromých domoch so súsedmi svojmi boli si besedovali. Všetko hneď bolo na nohách, všetko v sriadených šíkoch. Ani starci tym, z Pezinského voľbišťa pred daždíkom zutekavších . . . mešťanov zženštilosti príkladom k podobnému cúfaniu zviesť sa nedali, až kym silu zapálených sviec v rukách držiac začuli, že p. Pauliny-Tóth väčšinou 355 hlasov stal sa jích snemovým vyslancom. Poriadok pri voľbe ani zo strany voličov ničím neporušil sa, tak, že Holáni poľskí, ktorí

Čestný človek z presvedčenia svoje vótum dáva,
Z celej svojej duše volá: Paulinymu sláva.

2. Hore Báčkou, dolu Báčkou kortešujú páni,
Kupčia vóta Komovicou, pijú hu oplani;
Lež čestný muž z presvedčenia svoje vótum dáva,
Z celej svojej duše volá: Paulinymu sláva!

3. Hore Báčkou, dolu Báčkou korteši lietajú,
Sprostých ľudí si do svojho saku nahánajú;
Lež kto múdry, z presvedčenia svoje vótum dáva,
Z celej svojej duše volá: Paulinymu sláva!

4. Hore Báčkou, dolu Báčkou už náš lud ožíva
A pod národňou zástavou pekne ho pribýva;
Slovenský ľud z presvedčenia svoje vótum dáva,
Z celej svojej duše volá: Paulinymu sláva!

II.

1. Milujme sa nedajme sa, dietky jednej rodiny!
Spojme láskou mestočká a dedinky.

rano (cez Petrovec) do Kulpína boli došli, celý deň v hospodách svojich pohodlne odpočívať mohli. Na záverku česť národnej spravedlnosti! Na voľbišti Kulpinskom presvedčili sme sa, že keď aj niektorí odrodilci slovenskí pre národnosť svoju, ktorej duch zvláštnimi zvukmi svojmi jich v matkinom lone, v kolébke, na varovkýň ramenách bol ovieval, stať sa môžu celkom neschopnými; medzi opravdivými Maďarmi predsa aj vzorce národnej naproti Slovákom spravedlnosti jestvujú. Pán Aranyosi Ferenc rodzený Maďar, predtym stoličný služný, kulpinskej voľby predseda, trebas predbežný chýr nepriatelské o ňom proti slovenskému kandidátovi snahy bol rozhlasoval, celú voľbu od počiatku až do konca s tak nestrannou spravodlivosťou spravoval, že mu všetcí najsrdečnejšie „sláva!“ a „živio!“ uctive privolávame.“

---

2. Nedajme sa, milujme sa, mešťan, sedtiak i zemsn,
Nech k širici pristane si dolomán.
3. Milujme sa nedajme sa, my slovanskí synovia,
Keď nás chcejú podmaňovať vrahovia.
4. Nedajme sa, milujme sa, my synovia slobody,
Keď nám chcejú právo hodiť do vody.
5. Právo zhodiť, reč potupiť, nedáme si na svete;
„Milujme sa!“ povieme aj na djete.
6. Milujme sa, nedajme sa odrodilcom oklamať;
Odrodilec nemôže byť ablegát.
7. Len Slováka ablegáta môže Slovák milovať,
Bo len ten ho nechce v putá okovať.
8. Teda hejsa, milujme sa, a voľme si Viliama,
Ten sa nikdy nezvykol báť tyrana.

Toľko kulpinský pán dopisovateľ.

Vo viacej časopisoch zpomenuté bolo i to nesčastie, ktoré sa po skončení voľby v obecnom dome udalo. Vo veci je toto: keď po počítaní votov, volebné poverenícstvo vyslovilo moje väčšinou 355 hlasov stavšie sa zvolenie, zaraz zo stredku svojho, v osobách petroveckého pána ev. kaplána, a futockého pána srb. učiteľa, (ktorí po celý čas voľby neunavne viedli boli zápisnicu) poslalo deputáciu pre mňa, abych si osobne šiel odobrať za kredencionál mi slúžiť majúcu zápisnicu voľby. Už pochoď z fary na obecný dom dial sa pri velikom dave ľudstva, pri nesčislných, radosťou víťazstva plesajúcimi voličmi nesených sviecach, a pri zvuku hudby; obecenský dom i s jeho neveľkým dvorcom obhnaný je z nepálenej hmotviny postavänou zďou, a do tohto dvorca vohnala sa bola (pokym som si ja v radnici prejímal zápisnicu) veliká sila ľudstva, tak že bol celý dvor ako nabitý, ba i otáčajúci ho, asi 6—7 stôp vysoký múr ako posiaty bol divákmi. Keď som sa, vracajúc sa z radnice, so zápisnicou v rukách predo dvermi domu na násype objavil, s krikom fanatického nadšenia schytili ma tam stojací voličia na plecia a rýchle niesli ma bráuou von na ulicu. Stisk bol hrozný, a menovite v bráne na toľko znásobnil sa, že dav ten, iste i tak už slabé stĺpy brány roztisnul, a pra-

---

9. Náš Pauliny nezvykol sa podlizovať bohatým,
   Pravdu vraví podlizačom najatým.
10. Milujme ho, nedajme ho potlačiť viac od sveta,
    Paulinyho nech počuje ďjeta. *)

*) Prvá volebná pieseň dostala sa do Kulpinského okresu z Martinského a Kláštorského, druhá zo Senického volebného okresu.

vá strana múru asi na poldruhej siahy (i s divákmi na ňom sediacimi) zrútila sa, pri čom statočnému petroveckému občanovi, Pavlovi Krnáčovi, padajúcim múrom, Bohužiaľ, jedna noha niže kolien zlomená bola. Iného nesčastia neudalo sa; Pavel Krnáč-ale, pričinením obecenského lekára, pána Grünhuta, rodom Turčana, behom šiestich týdňov sčastlive vyliečený bol.

O polnoci bola večera (pre dajednych i obed) na ev. fare, pri ktorej medzi zdravicami, spevom, a zvukami gajdeniec, bližšie prehliadaná bola moja volebná zápisnica, ukazujúca nám nasledujúci výsledok voľby:

	Obec	zapísaných voličov	z týchto				Národnosť.
			nehlasovalo	hlasovalo na pravo	hlasovalo na ľavo	hlasovalo spolu	
1	Nový Futok	70	20	50	—	50	Nemci
2	Starý Futok	131	44	51	36	87	Srbi a N.
3	Starý Kér	108	23	75	10	85	N. Sr. M.
4	Begeč	88	53	1	34	35	Srbi
5	Čéba	62	20	38	4	42	Nemci
6	Piroš	97	39	29	29	58	Sr. a M.
7	Hložany	107	26	1	80	81	Slov. a Sr.
8	Kysáč	103	56	2	45	47	Slov. a Sr.
9	Desp. S. Ivan	47	11	36	—	36	Srbi
10	Nová Šóva	90	7	83	—	83	Nemci
11	Stará Šóva	121	20	53	48	101	Srbi
12	Bulkesa	284	97	74	113	187	Nemci
13	Petrovec	480	80	3	397	400	Slováci
14	Kulpín	100	20	14	66	80	Slov. a Sr.
	Spolu:	1888	521	506	861	1367	

Podpisy členov poverenictva na volebnej zápisnici sú nasledujúce: Aranyosi Ferenc, Miodragovič Šimon, Simeonovič Tomáš, Lemhényi Zsigmond Gyula (notár poverenictva), Bukva Andrej a Gruby C. Móric.

Na druhý deň prvé bolo, isť do kostola a ďakovať pánu Bohu za milosť, ktorú nám pri voľbe preukázal; po službách Božích, robil som dajedny lúčivé návštevy, a ostatok dňa strávili sme na fare, kde práve v ten deň (19-ho marca) odbávaly sa meniny našej, už od dvúch týdňov starostlivej Marthy, ct. pani farárky Jozefíny Mrva. Že pri obede bol opäť celý rad zdravíc, a že pri týchto nezabudnoto ani na našich Jozefov, a menovite nie na našho neohroženého veterána Hurbana: to rozumie sa samo sebou.

Pred večerom shromaždila sa obec na obecenskom dome a ja lúčil sa od nej; potom dostavila sa i bujára mládež, ktorá slziac odberala sa odo mňa. Večer sišli sme sa ku spoločnej lúčivej večeri u nášho osvedčeného rodoľuba, hostinského Karola Slavky, kde som si s čelnejšími petroveckými voličmi poslední raz ruku stisknul. Boly to trudné okamyhy; — ešte len 14 dní tomu, čo som sa na Petrovci bavil, ale už mi srdce k tomu dobrému sa ľudu prirástlo, a veľmy ťažko mi padlo lúčiť sa od neho.

Podobné výjavy dialy sa pred farou i na druhý deň rano o piatej, keď som z Petrovca odchodil; menovite šlechetná mládež i teraz dostavila sa pred faru, aby mi ešte raz „S Bohom!“ povedala.

S Bohom, moji drahí bratia! s Bohom všetci, ktorí Ste ma Vašou dôverou poctili, s Bohom statní Hložanci a Kysáčania, a vy milení Petrovčania, ktorí ste ma tak bratsky prijali medzi Vami. Bôh Vás požehnaj všetkým dobrým, pomáhaj Vám, a utvrdzuj Vás v tych citoch rodoľubstva a pravého vlastenectva, akého dôkazy dali ste svetu pri tejto voľbe . . . — Ešte raz — s Bohom! — — —

Z Petrovca šiel som do Kulpína, a tuná pripojac sa mojej milej rodinke, na dvoch vozoch šli sme ku nej, do Aradacu. Týmto smerom išlo sa cez nasledujúce osady: cez pustu Kamendín, majetok novosadského mešťana Gorjupa, potom cez Temerín, jehož obyvatelia kedysi Srbi boli, teraz sú už čirí Maďari; vo vojanskej Hranici cez obce Gospodince a Žabľu. Hranica je tuná vidiek smutného vzhľadu; sú to tu nepriehladné, pre mnohosť slatiny (szík) nebars úrodné, zväčša len ku pastve statku slúžiace roviny, bez zahrád, bez stromov, dedinky chudobné, ošarpané, priemysel v hlivení, krčmy plné, priedomy vyšívajúcimi a nedrujúcimi *) ženskými, i v robotní deň obsadené; slovom, všade vidno odvyklosť od namáhavej práce a hospodárlivosti, miesto toho ale patrný návyk pohodlného živobytia, skvosu, zábavy, ľeňošenia.

K večerému prejdúc cez Tisu, značne zmenil sa tento smutný vzhľad, bo tuná miesto slatinových pas-

*) Nedrovaí = stricken; to nedro = die Masche, očko. Výraz to od ľudu bežne užívaný vo Vlkolínci.

tvísk naraz octly sa nám pred očima úrodné polia a krásné zahrady, svedčiace o pilnosti svojích majiteľov.

Sotvy dorazili sme v Aradaci na faru, sišli sa početní občania, majúci na čele statočného p. richtára Martina Jánovského a p. notára Fraňa Póthyho, ktorí mi ku výsledku kulpinskej voľby srdečne blahoželali.

Na druhý deň (v kvetnú nedeľu) dostavilo sa na faru viacej hostov i z Bečkereku, zťato menovite duchaplná pani Emma Trukly, sestra domového pána, jej syn Karol, Ďorď Jurkovič a j. Po slavnostnej kostolnej nábožnosti, zasadli sme k pohostínskemu stolu mojej roztomilej sestrenice, k nemuž ešte i viacej známych a priateľov pozvano bolo, ako páni učitelia Dániel Kolény a Dániel Matheides, priemyselník Mladen Kolény, s jích švárnymi a milými žienkami Juditou Valenčíkovou, Lujzou Rohoňovou a Ruženou Matheidesovou, a aby mi bič na konci plesknul, tú najpeknejšiu na posledy menujem, bola to slečná Františka Járošy. Že obed bol znamenitý, to uhádnu mnohí, ktorí dobrú Koleňovskú kuchyňu ešte z Myjavy poznajú; že bol veselý, to domyslí si jedenkaždý. Pripíjalo sa tuná všethym našim kandidátom vyslanectva, že trebas i pre hmotný nátlak pre surové násilie protivnej vládolakomej stránky teraz — ako Bohužiaľ očakávať nutno — asnaď ešte mnohí prepadnú: my jich všetkych predsa vždy ako dôverníkov nášho národa považovať budeme, a za nich robiť neprestaneme, kym pri voľbách konečne i oni neprerazia.

Po poludní predstavil mi švagor Branko viacej cti-

hodných aradackých občanov, menovite: p. Andreja Česnak, ktorý urobil v obci náradu, aby sa po domoch zaviedla grošová sbierka na Maticu; potom p. Michala Labátha najhorlivejšieho podporovateľa tejto nárady; p. Pavla Matúšku a p. Štefana Gracu, svedomitých a neunavných uskutočňovateľov tejže nárady; p. Martina Malla, kurátora cirkve, a t. ď. — Večer ale milo prekvapila ma aradacká mládež zastaveníčkom, pri ktorej príležitosti hodný šuhaj Janko Zelenák tlumočil rodoľubné city svojich vrstovníkov. Pri speve, hudbe zdravicach a všelijakých zábavách, až po polnoci pomýšľano na sen a odpočinok.

V pondeľok dňa 22-ho marca s bolesťou rozlúčac sa s milou rodinkou, šiel som do Veľkého Bečkereku, kde tiež práve voľba vyslanca stála. Vyvolení bol tuná velikou väčšinou p. Juraj Stratimirovič-Kulpinský. Z Bečkereku, kde som len pána Truklyho, a môjho vrstovníka, pravotára Štefana Sáviča navštívil, až ku železnici doprovil ma p. Dániel Kolény, učiteľ aradacský. Išli sme cez Melence, kde od dvách rokov zakladajú sa na velikom slatinovom jazeri veľmy liečivé a už i hojne navštevované „morské kúpele“; na poludnia dorazili sme do Bašahidu, kde tiež diala sa voľba vyslanca, pri ktorej môj vrstovník, Dr. Sv. Miletič, asi so 60 hlasmi zvíťazil. Pri tejto voľbe osobne prítomný boli známy slobodomyslný Srbín Petor Čarnojevič, jehožto prítomnosť (pre velikú popularnosť toho mena u Srbov) paralizovala víno, trakty a peniaze, deákovskou stránkou medzi voličmi hojne rozdávané. S Petrom Černovičom prítomný bol i dr. Petor Vidak, v jichžto spo-

ločnosti som tuná jednu milú hodinku strávil. S večerom dorazil som do Kykindy, a sišiel sa v hostinci s početnými členami národnej stránky, menovite boli tu pp. Ľubomir Sávič pravotár, Vasil Arnovlevič senator, Ján Stergovič pravotár, Nika Jovánovič, Dr. Laza Kostič kandidát vyslanectva v Komlóši, Izidor Pavlovič senator, Petor Panasevič senator, ktorý kandidatúru vyslanectva v Kykinde Černovičovi bol odstúpil.

V noci sadnul som na železničnú vlak a na Segedín a Kečkemét bral som sa hore ku Pešti; avšak v Kečkeméte, doraziac sem 23-ho s raňajším, som sa za pár hodín pobavil, a len s večerním vlakom prišiel som do Pešti, zaraz ponáhľajúc sa do redakcii „P. B. Vedomostí," abych sa o výsledkoch volieb na Slovensku čo skorej dač istého zdovedel. Vesti tieto, Bohužial, pravda boly rad radom smutné, no potešilo ma aspoň to, že som sa tuná s drahým bratom a mojím milým kmotrom, Jankom Franciscim, sišiel, ktorý vracajúc sa z vrbovského voľbišťa, včasne rano do Revúce odíst zamýšľal. I potešovali sme sa teda ako sme mohli, dobre znajúc, že všetkých tých porážok hlavňou vinou je bezprikladná perfidia protivnej, vládou všemožne podporovanej stránky, proti čomu niet inej pomoce, ako všeobecné prebudenie sa slovenského ľudu k politicko-národniemu povedomiu a nenarušitelná sriadenosť naších sil. Že nám i táto doba raz svitne, je istě, ak neustúpime od namáhavej práci, v ktorej nech nás všetkych sám Bôh laskave posilňuje.

Dňa 14-ho marca pobavil som sa v Pešti, u rodi-

ny a známych, a vrelú účasť som bral na voľbách preslulých ľavičiakov: Csernátony-ho a Jókay-ho, z nichžto sa táto, od včerajšku až do popoludnia tohto dňa pretiahla. Boly to tu veľkolepé výjavy, keď ľudu víťazstvo ľavice zvestované bolo, a nenútený jásot a plesanie, akého Pešť od r. 1848 iste nevidela. Večer ztrávil som vo spoločnosti môjho vzáctneho a duchaplného priateľa Kvetoslava Červena, s ktorým sme si pri pohároch piva až do pozdnej noci v bratskej uprimnosti pobesedovali.

Ráno pojmúc sebou i moju dcéru, Vilmu, ktorá sa tu od jednoho roka u švagra Ludvika Tótha bavila, bral som sa po železnici do Trnovca. V Nitre sme s drahým bratom Adolfom Gutvilom a j. vo stredku milej rodinky nášho výtečného rodaka dobrého priateľa Karola Riznera zase jeden príjemný večer strávili, a len moje nenanadalé roznemohnutie sa bolo príčinou toho, že sme sa už o 11 hodine rozišli. Zostaviac sa odpočinkom a snom, 26-ho včas rano šiel som na najatom vozi do Topoľčian; tuná ale nemohúc do Prievidze príležitosti dostať, p. Gustáv Tarnóczy, od r. 1865 mi dobre známy z vyslaneckej voľby skalického okresu, bol tak dobrotivý, že ma i s dcérou do Prievidze odviezol; dcérinú batožinu som na Altmanov omnibus naložil. Samo sebou rozumie sa, že som sa u neho v Laskároch na chvíľu pobavil, kde som mal vítanú príležitosť osobne poznať jeho pána otca Kazimira, duchaplného a pochvalne vynikajúceho prívrženca ľavice, s ktorým som jednu krátku hodinku strávil v zanímavom rozhovore o pomeroch našej vlasti, s radosťou pozorujúc pri tom, že p. Kazimir Tarnóczy, pre-

svedčený svojimi skusenosťami, ponevádž želá si samostatnosť a slobodu krajiny uprimne žiada si i bratský mier a svornosť medzi rôznymi národnosťami vlasti, čo je, ako sa on sám vyslovil, len prevedením úplnej rovnoprávnosti národov možné.

V Prievidzi sme prenocovali. Rano dňa 27-ho šli sme ďalej, zase bližšie k našmu milému Turcu. V nemeckom Pravne slávilo sa práve vzkríšenie spasiteľa, na ktorej slavnosti som i ja s dcérou účasť vzal. O poludní dotiahli sme do krásnej Kláštorskej doliny. Tuná čakali ma početní moji drahí priatelia z Martina, Kláštora, Lazian i s úradmi všetkých trích obcí, a martinský p. richtár, Andrej Švehla, ma srdečnou rečou pozdravil, pripomenúc v nej statných dolňozemských bratov, ktorí svojou vytrvalosťou pri národnej zástave a svojou príkladnou sriadenosťou, prevedenie aspoň jedného slovenského vyslanca umožnili.

V Kláštori ale pod zástavami pozdravily ma milé kláštorské devy (Maria Siráni, Zuzanna Páleš, Maria Polóni, Anna Jarček, Johanna Prokša, Francka Táborecká, Anna Országh, Francka Duchoň, Maria Országh, Johanna Országh, Francka Benko, Katarina Országh a Katarina Capko) s vencami, štvor spevom a vítankou. Prvá pieseň, ktorú veľmy podarene predniesly, znela nasledovne:

1. Vitaj vodca náš zmužilý,
Vrelou túžbou žiadaný!
Teba z neba sme prosily,
Bys nám k spase bol daný
Oj vitaj, vitaj vodca zmužilý. —

2. Verné sestry Ťa vítame
S vrúcou srdca vďačnosťou
V ústrety Ti pospiechame.
S láskou a oddanosťou
Oj vitaj, vitaj vodca zmužilý. —
3. Bránu víťazstva mocného
Pravda si vystavila:
„Hurrá!" z národních ust zneje
Vidiac zastupiteľa.
Oj vitaj, vitaj vodca zmužilý.
4. Prísť, spatriť a zvíťaziť
Deň národní nad nocou!
Ty, brat náš, nám vybojuješ
Voľnosť s božou pomocou.
Oj vitaj, vitaj vodca zmužilý. —
5. Zastaň sväté práva naše
A otčiny slobody!
Láska k rodu slovenskému
Dá Ti premôcť nehody.
Oj vitaj, vitaj vodca zmužilý!

Po tejto piesni vystúpila Johanna Országh z kruhu švárnych pannien, a takto ma uvítala:

„Milovaný otče a zástupče nášho slovenského národa! Neráčite nám zazliť, keď i my verné dcéry slovenské našu nevyslovnú radosť vyjavíme nad tym, že sa Bôh nebeský smiloval nad našim národom slovenským, a udeliť mu ráčil snemového zástupcu vo vysokoctenej Vašej osobe. Je to síce len skúpé nadelenie ohľadom čísla, keď náš trojmillionový národ iba jednym vyslancom zastupovaný byť má na sneme; ale bohaté je ohľadom

minulosti, kde nemal žiadného, a ešte bohatšie, že nám práve Vás za zástupcu udeliť ráčil. Lebo iste nikto tak nezná uhnetenosť a krivdy nášho ubohého národa, jako Vy; nikto tak nepocítil ťarchu krivd týchto jako práve Vy; nikto toľko nepracoval za odstránenie telesnej i duševnej biedy od nášho národa jako Vy; a nikto toľké obete nepodstúpil za náš milý národ, jako Vy. A preto velebíme Hospodina, že nám Vás za zástupcu udeliť ráčil. My Vám, ako laskavému otcovi, celý osud nášho národa sverujeme, a neprestaneme nebeského otca prosiť, aby Vás v tuhom svätom boji za náš slovenský národ a za našu milú vlasť svojou milosťou posilňoval, a privolávame Vám na zdar a slávu!"

Keď som na toto, moje skromné zásluhy vysoko preceňujúce, a iste len z velikej radosti nad prvým víťazstvom Slovakov pochádzajúce pozdravenie, okolnostiam primerene odpovedal a sa za srdečné privítanie poďakoval, medzi iným, dal som výraz i tej základnej nádeji, že kadenáhle väčšina slovenských žien a pannien tak zmýšľať a národ svoj tak vrúcne milovať bude, ako naše spanilé Kláštorčanky: Slováci nie jednym, ale pädesiati vyslancami zastúpení budú v zákonodarnom sbore, k čomu nech nám Hospodin čo skorej pomáhá.

Sotvy dohovoril som, sbor devíc opäť zavznel, spievajúci nasledujúci štvorspev:

1. Znejte ústa radostne
A plesaj národe!
Bôh nám poprial milostne
Vodcu ku slobode;

Sláva, sláva mu!
Vodcovi Paulinymu.

2. On viac nedá zaznávať
Svätė naše práva,
Bude národ zastávať,
Preto mu znej: sláva!
Sláva, a t. ď.

3. Vítajme v nadšenosti
Zástupcu milého,
Želajme mu chrabrosti
K tuhým bojom jeho
Sláva, a t. ď.

4. „Na zdar!“ dcéry zniovské
Volajme vodcovi,
„Na zdar! v borbe za národ
Nášmu poslancovi!“
Sláva, a t. ď.

Nato jedna zo spanilých speváčok odovzdala mi kalligraficky odpísané, tuná odspievané dve piesne i vítanku, spolu s kyticou kvetov národnimi stužkami ozdobenou, a celý húfik priateľov i devíc odobral sa k pánu Benkovi, kde sme sa, občerstvení jiedlom a nápojom pri veselých piesňach a iskrenných zdravicach až do štvrtej pobavili, a potom s večerom, na 26 vozíkoch poberali sa do Martina, kde ma — vzdor ligotajúcim sa po ulicach a z matičnej dvorany pagnétov, dobrý martinský ľud pred matičním domom už húfne očakával a srdečne uvítal *).

*) P. B. Vedomosti 1869. č. 30.

Dňa 27 marca 1869 večer bolo T. S. Martinské kasíno neobyčajne preplnené, bo okrem členov sišlo sa tu dnes i mnoho meštanstva, ktorí všetci horeli zvedavosťou, počuť z mojích úst, čo a jako sa mi tam doľ vodilo; lebo keď sme sa sišli boli v Kláštore obsýpali ma uvítavší ma priatelia otázkami z prava i z ľava, tak že som nestačil na ne odpovedať. Počkajte, reku, po Martin; tam sídeme sa v kasíne, a abych každému osve rozprávať nemusel, naraz Vám všetkým rozpoviem čo a jako sa mi tam vodilo.

Dictum, factum; stalo sa, totižto ako som bol prisľúbil; dobrí priatelia sišli sa večer v kasíne, a ja predčitoval jim tento môj, počas volebnej cesty vedený denník, a kde tu som, cieľom podrobnejšieho opisu, i všeličo ústne dodával.

Keď som dočítal, ozve sa náš drahý a milý Brat Jano: že to pre pamiatku na „prvé slovenské volebné víťazstvo“ vytlačiť dať musím, a že abych to zaraz do „*Vedomostí*“ poslal; a priatelia Mudroň, Kohútovci, Nedobrý, Kramár, Inštitoris ba i početní páni mešťania mu ohnivo prisviedčali.

„Dobre — odpoviem ja na to: — to sa môže stať; ale pre „*Vedomosti*“ to vari pridlhé, ba pre dajednych čitateľov politického časopísu, iste i prisuché bude; či by nebolo lepšie uverejniť to asnaď v *Besiedkach?*“

„Tak je! dobre bude!“ naraz ozvalo sa viacej hlasov.

„Ale veď v Besiedkach — ozval sa jeden zaľúbenec — uverejňujete len samé novelly, a v týchto

Vašich denníkových výpiskoch niet o láske ani slova?“

„To je perse hrozná chyba! — odvetím na to; — ale asnaď mi to moji ct. čitatelia a spanilé čitateľky laskave odpustia, že jim miesto pletích a udalostí tej obyčajnej lásky, tento raz nastolím skutky rodoľubnej lásky naších dolňozemských bratov, ktorým za tú lásku vo tri vrhy sláva!

„Sláva jim!“ zdunelo kasino.

„Veru sláva!“ doložil práve do izby vstúpivší statočný a šlechetný náš gazda Pavel Balko, a plné poháre hegyaljského milo zaštrngaly. — Koho ale asnaď nudilo toto moje besedovanie, pri ktorom som proti všetkym pravidlám spoločenského obcovania a poťahmým predpisom pána baróna Kniggeho, vždy len o sebe vravel: ten nech mne výčitky nerobí, lež nech ide sa porátať s pány Martinčany, ktorí na uverejnenie môjho denníka nastojili, a hlavne so slovenským brat Janom, v jehož hlave táto myšlienka zkrsla. Ostatne k podnieteniu a utuženiu čitateľskej, pri tejto prvej besiedke nevyhnutne potrebnej trpelivosti, osvedčujem sa, že ak o tri roky, pädesiat, podobný volebný výsledok obsahujúcich denníkov od našich národních kandidátov tlačou vyjde: ja pritomne slavnostne zaväzujem sa, nie len všetky tie denníky, iste s najväčšou radosťou duše poprečitovať, ale sa jich od slova do slova i nazpamäť naučiť.

Slováci, na vás je, chytiť ma za slovo.

Slovenský pravopis.

Novelletka od Rozmarína.

„Došly noviny?

„Došly; „*Vedomosti* i *Sokol*.“

„Ukaž, čo nového v nich.“

Aničkа podala apuškovi menované noviny a on prezrel najprv *Vedomosti* potem *Sokola*. V tamtych prebehnul pán Adam Poľanský (radný pán slobodného a kráľovského mesta Žibrice) najsamprv dopisy, či niet v nich zpráv z jeho vidieku, a potom „*novinky*“, z nichžto čo pikantnejšieho nahlas predčitoval svojej jedinej dcére Aničke, švárnej to asi šesťnásťročnej barnuške; . . v *Sokol*-ovi prečítal názvy básní a povestí, hľadajúc, ktorá by bola bez nepríjemného mu „pokračovania.“

„Ten *pústovník v ilžickej púšti* sa ťahá jako štrudlové cesto. Ja neviem, načo to ten redaktor také dlhé kusy pchá do časopisu. Však to nikto nečíta; ak len nie na Sylvestra, keď už má celého *Sokol*-a svizaného.“

„Ach, apuško, ja zas veľmy rada také dlhé kusy; drži ma to dlhý čas v napnutí.“

„Hja, veď ty! — zvolal pán Poľanský, ďalej prehŕňajúc sa v 6-om čísle *Sokola*, 6-ho ročníka; — ty musíš mať vždy dačo zvláštneho, . . eine Extrawurst . . . . Aha! toť je čosi . . *slovenský pravopis*, novelletka od Rozmarína. Hahaha!

ešte vraj čo! . . . No to bych už ozaist rád vedel, ex themate *slovenský pravopís* aká môže byť novella?“

„Ale to je v skutku podivné. Apuško, čítajme to; to iste dačo pikantného bude.“

„Nedbám, čítaj teda; ale nahlas. Ja si napchám fajku, budem ta počúvať a pri tom, rozumie sa, pána Marka Rozmarína, ako obyčajne, trošku kritizovať.“

Anička rezko odložila nedrovanie, neveľmy dbajúc, či jej pri tom jedno lebo nedrá z ihlice zpadly, sadla na pohovku, vzala *Sokola*, radný pán Poľanský ale zapáľac si na fajku, rozšafne umiestil oproti nej vo kresle, odkašľal, a dajúc znak dcére, že už počať môže, táto čítala jako nasleduje:

Bol prvý máj, bol utešený večer. Hviezdičky trblietaly sa na tmavo-azúrovej oblohe, mesiačik prizeral sa jim, a jeho rudá tvár žiarila mu radosťou, sťa by si bol povedomý toho, že bez jeho magického svetla, vzdor namáhavého jasotu miliónov hviezd, niet tých krás večera.

„Apuško, to je utešený začiatok! . . . to bude dač veľmy sentimentálneho!“

„Hja, tebe je hneď všetko sentimentálné! — hoplil radný pán, neuprositelný kritikus slovenských Múz, jichžto záhrádku on ostatne ešte ani jednym kvetom svojho domnelého veľ-umu neobohatil. — Dcéra moja! to je prismelý obraz, mesiacovi dať povedomie toho, že on je tvorcom krás večera. Je to neprirodzené. Mesiac je len mesiac; na tom ustálení sú už všetci astronomi, jichžto spisy perse pán Rozmarín sotvy znať bude. Mesiac je kus odpadlej, vyhorenej, bezpochyby dákou kométou z našej planety odruntenej zeme . . . a iné nič! . . . No kde by tu mohlo byť povedomie!? . . . Ale čítaj ďalej, však uvidíme, čo z toho vykvitne.“

A Anička čítala ďalej:

Práve odznel bol poslední dzvengot zvoncov z poľa navracajúcich sa oviec, zatíchly hlasy a hvizdy valachov, len vo kvetúcom vonnom sade ozýval sa lkavý a prenikavý žiaľ slávika, a v diaľnom jazeri krkot žiab tichý, monotonný, zádumčivý.

„Hahaha! — chutne rozosmial sa pán Adam Poľanský, utlapkujúc si prstom popol vo fajke: — roztomilé accompagnement!!! . . slávik . . a žaby! . . Veď hovorím, že to strach, čo tí slovenskí novelliste potárajú. Slávika spári so žabou! . . Hahaha!“

„Ale, spuško môj, však to býva, že večer žaby krkajú.“

„Býva, býva; ale keď slávik spieva, dcéra moja, krkot žiab sa ignoruje; aspoň sa to nepovie. Či rozumieš? . . No ale čert nás po žabách! čítaj ďalej.

Anička čítala:

Tiché mesto N. otáčaly pekné zahrady a konča nich vinuly sa bielym štrkom vysýpané široké chodníky; milá to prechádzka v čas večerní. Týmto chodníkom som ja vo zpomenutý májový večer kráčal, rojčiac o piesňach, o láske, o lutne a o rusalkách. A prečo bych nebol rojčil? bolo mi dvadsať rokov, žil som ako ryba vo vode, bez starosti, bez žalosti, dostupný každému nežnému citu, dostupný teda i citu lásky k poezii, k národu a k spanilým tohoto dcéram.

Ako tak rojčiac kráčam tichou nocou, naraz priveje mi šum vonného vetierka v ucho harmonický zvuk gytarových akkordov z neďalekej besednice pána Kolmana, ktorá husto zarastená všelijakými plazivými rostlinami, na konci jeho zahrady stála.

Rýchle a tiško na prstoch pobehnul som pár krokov napred, a v okamyhu octnul som sa, nezbadaný, u samej húštiny, otáčajúcej besednicu pána Kolmanovú. Sotvy stál som tu za pár menšín, ozval sa z besednice pri sprievode gytary nasledujúci krásny, dojímavý, mäkký ženský hlas:

„Vej vetierku, vej večerní,
Ofúkaj mi žiale moje,
Ty môj priateľ, ty môj verný,
Vlož na ne balzamy tvoje.
Balzam tvoj, ach ten zahojí,
Ten bolesti srdca ruší,
Vánok tvoj tichučký spojí
Vzdychy dvúch túžacich duší.

Ha — myslím si — to pieseň môjho priateľa Podolského; pevkyňa je teda iste národovkyňou, že slovenské piesne spieva. A jako ju spievala!!! Zatichnul slávik, zamĺkla i žabka, keď tichou nocou triasol sa sladký, unylý hlas krásnej Amálie Kolmanovej.

Či ju neznáte? či ste nikdy nepočuli o nej?

Kto v N. do školy chodil, musí znať Amáliu Kolmanovie, a kto len raz bol na *Anna-báli* v neďalekom kúpeli: musel počuť, že ona za úplných sedem rokov bývala povšechne zvelebovanou kráľovnou týchto veselých kúpeľných bálov. Ako bych ju ešte dnes videl, vychýrenú to tanečnicu, vo velevýznamnom cotillone, ako svojmu tanečníkovi, s pohľadom vďačnosti jej jasnomodrého unylého oka, pripína dekoráciu na fijalkový frak so žltými gombíky; ako bych ju teraz videl, ako do výšky hádže malučký, širokými čipkami obrubený, rezedou zaváňajúci, biely ručníčok, graciozne dvíhajúc svoje okrúhlé

rameno a s potešením hľadiac na ruvajúci sa oň kŕdel bystrých šuhajov.

No hovorím, že pekná bola Amália Kolmanovie, a mne zdala sa teraz, keď slovenskú pieseň spievala, krásnou, utešenou. — Nemohol som sa ďalej zdržať; hneď po prvom verši vystúpil som z úkrytu, prikročil k okienku a reknul: „Dobrý večer, paničko Amálio!“

„Ha! kto to?“

„Neľakajte sa, ja to. Váš tanečník v mazúri na posledňom báli.“

„Vy to, pane Rozmarín? Tak pozde? Myslela som, že tu už nikto nechodí.“

„Nuž a či by ste neboly spievaly, keby ste boly vedely, že vás dakto počúva?

„Iste, že nie.“

„A vidíte, ja bych vás práve prosil, aby ste laskave pokračovať ráčily.“

„Ani za svet.“

„A kto vás tú pieseň naučil?“

„Pán Podoľský.“

„Ale on sám?“

„On sám.“

„Máte ju napísanú?“

„Nemám; len tak som sa ju naučila.“

„Smel bych vás o ňu prosiť?“

„Prečo nie; veľmy vďačne.“

„Prosím vás teda, ráčte mi ju napísať; zajtra o tomto čase si prijdem pre ňu. Ak by ste mi ju nechcely osobne oddať, ráčte ju tuná do okienka pod túto tehlu uložiť.“

„Dobre, dobre; ale, odpustite, už musím ísť, už je pozde, otec už iste spí.“

„S Bohom teda!“ a s tym podal som jej oknem ruku; i ona mi podala svoju malú okruhlú ručičku, jejžto mäkkosť a okruhlosť cítac, nemohol som sa zdržať — paničky, ktoré ste haneblivé ako krásna Amália, prosím, zamrúžte oči, keď toto čítate — horúci bozk vtisnul som na ňu.

„Sie schlimmer!“ ozval sa jej sladký hlas; no zdalo sa mi — ale možno, že to len mojou horúcokrvnosťou zapríčinený sebaklam, — dosť na tom, zdálo sa mi, že mi pri tych dvoch, výčítky značiť majúcich slovách, ľahodne ruku stisla.

Neborák, Podolský! pomyslel som si; a v skutku zasluhoval takéhoto poľutovania. Môj dobrý priateľ totižto do zahynutia bol sa zaľúbil do driečnej Amálii, dcéry zámožného mešťana v N., on slovenský piesník, za akého sa držal, do nemčúrsky vychovanej dcéry odrodilého, každým pórom tela, materialismom páchnuceho Kolmana. Ostatne, to ho ani za mak nekonfundovalo, bo veriac, že ho Amália verne miluje, veril i to, že roznieti v nej iskru rodoľubstva a získa jej domnelé ušlechtilé srdce národu slovenskému. Krušná a ťažká to úloha, ktorej málo chlapov dorastá, menovite u ženských, z ničhžto mnohé i svoje rodoľubstvo dľa tlakomeru kurmacherov, vzývačov a pytačov radi usporadujú a richtujú.

„Pfuj Teufel! — zvolala týmto poznamenaním pána Rozmarína rozmrzená Anička; — už či my ženské vary už bez všetkého charakteru?“

„Hja veru, dieťa moje — stisnul plecima pán Poľanský, — pravdu má. Čo ty vieš, kto príjde pre teba? kto si ťa vezme? Či vary, ak príjde dajaký maďarón, ktorý bude ťa v stave náležite vyživiť, nepôjdeš len preto za neho, že je maďarónom?“

„To nehovorím; ale sa usilovať budem, abych ho slovenskému národu naklonila.

„To neide; ženská vo všetkom poslúchať má svojho muža, teda i v politickom zmýšľaní.“

„Ale, spuško, veď tak by sme len otrokyňami našich mužov boly!

„Lepšie otrokyňami byť, nežli večnú vojnu mať v manželstve. Že tu v tej novelle Podoľský získať chcel Amáliu svojmu národu: to schvaľujem, ačpráve to dosť hlúpo zrobil, že sa do Nemky zaľúbil.“

„Nuž a či človek môže svojmu srdcu rozkázať, do koho sa zaľúbiť má.“

„Trebas i to nie, ale iste zakázať mu môže, aby neprilnulo k odrodilej dcére národa, akou Amália bola. Ostatne nechápem, čo tá celá jeho lúbosť má za činenie so *„slovenským pravopisom“*, a vôbec, ako p. Rozmarín vo svojej „novelletke“ toto vážné thema spracuje. Či to ešte dlhé?

„Nie; hneď je koniec.“

„Čo? už koniec? a o *slovenskom pravopise* dosiaľ ešte ani slova! . . Hahaha! názov práce o voze a jej obsah o koze; ale takí sú tí naši slovenskí spisovatelia: titule jich spisov sú pikantné, a obsah: samá čirá nuda. Ozaist zvedavý som ako to dokončí. Čítaj ďalej.“

Anička čítala:

V nasledujúci večer bolo veľmy nepríjemné po-

časie; chladný vetor vial od severu, ženúc pred sebou velikánske hory ťarchavých mračien, z nichžto celý večer bez prestania mrholilo, ba chvíľami i náležite pršalo. O deviatej v meste už živej duše nebolo na ulici, tym menej za mestom popri zahradách, za nimižto som ja osamelý, šermujúc dáždnikom proti víchru, ku pánu Kolmanovej besednici kráčal.

Konečné dorazil som ta. Nazriem oknom dnu: na pohovke zabelelo sa mi čosi.

„Vy to, paničko?“

„Ja,“ a s tym vstanúc z pohovky priblížila sa k oknu.

„Ale v tomto počasí, tu, v zahrade?“ zvolal som.

„Viazalo ma dané vám slovo. Slovenská národovkyňa je si voždy slovu verná.“

„Teda vy ozaist už prebudilá Slovenka?

„A vy ešte pochybujete? Nuž či nechodí k nám pán Podolský?

„A pán otec čože na to?“

„Jemu to jedno, nech je len statočný človek. A veď môj otec ani nie je taký nepriateľ Slovákov, za akého ho v novinách vykričali. Že on i v slovenskom meste radšie nemecky abo maďarsky vraví, nežli slovensky, to je taká osobná slabosť, ktorú mu veru škoda tak veľmy za zlé mať. S tym nikomu neuškodí. Za to ja tym viac slovensky vravím, a už i dokonale píšem. Tak horlivej, Slovenky áko som ja, široko ďaleko nemáte.“

„A tá sľúbená pieseň?“

„Tu je; sama som ju odpísala tak ako ma ju pán

Podoľský naučil.“ S tým strčila mi do ruky zvinutú karotku papieru, ktorú som, aby nepremokla, rýchle do vrecka vopchal.

„Odpustite, paničko, ale kvapčí mi zo strechy práve za golier . . . “

„Veľmy ľutujem, že kľúča nemám; má ho vždy otec u seba, . . . ale náš parkan . . .“

„I oziabe ma kus v nohy; práve tu v bárine stojím. Váš pokorný sluha! Srdečná vďaka za pieseň!“

„Veľmy vďačne! a podala mi zase tú istú mäkkú bielu ručenku, ktorú včera, na ňuž ja ale dnes už nepritisnul včerajší bozk, lebo by poprvé: nebars horúci bol býval, a podruhé: ženirovaly ma moje mokré fúzy. Z vlastnej skusenosti to znám od časov pitia „*bruderšaftov*“, aký to nemilý pocit, keď dotkne sa človeka pri bratskom bozkávaní-sa, taký mokrý, sťa ratolesť jedly sňahom, hustou penou piva pokrytý fúz. Preto, ako povedám, nebozkal som jej ruku, ale som ju iskrenne stisnul, a — teraz to ale nebol sebaklam — ona srdečným stisknutím mojej ruky odvetovala tomuto nemému, ale na ten čas zretelnému pozdravu môjho srdca.

Neborák, Podoľský!

Už je isté, že som jej nie ľahostajným. V takej plúšti prišla do zahrady! . . . A ľutovala, že kľúča nemá! . . . . ba čo to zpomínala o parkane? že je tuším nie vysoký? škoda, že som jej tú sadu dohovoriť nedal! Takýto monolog som viedol, doraziac ucvachnený domov, a po vyzutí mokrých čižiem vrhnúc sa na pohovku.

Oh Amália! ja ťa ľúbim! . . .

Ako to ten náš duchaplný Janko tej Schröerovej Marienke zaspieval?

„Pod drahá moja môjho do náručia,
Bo večných túžôb ohne ma umučia;
Prsia už shoria od sladkého bôlu:
Však vďačne zhyniem, len zahyňme spolu.“

Kebych bol poëtom, i ja bych Amálii takúto pieseň zaspieval; no Bohužial! som hrozný prosaista! suchý ako trieska.

A jak horlivá Slovenka je! a vraj už i dokonale píše slovensky, a . . . .

„Otvor!“

Otvor? — opätujem po tichu — čo za otvor? ... Jedenásť hodín je, prší až sa leje, a vraj „otvor!“

„Kto je?“ volám zberajúc sa z pohovky, abych príchodziemu dvere otvoril.

„Čo ma už ani po hlase nepoznáš?“

„Ach! Podoľský! vitaj; — hovorím otvárajúc mu dvere. — Beľah ťa páral! čo tak pozde chodíš?“

„Amice, nemôžem spať; sobral som sa. téda a prišiel k tebe, že si kus pobesedujeme spolu,“ a s tym vrhnul do kresla.

„Pekná vec! — rečiem na to — keď on nemôže spať, mám ho ja zabávať. Ja myslel, že ty ešte u Amálii.“

„Trí dni som tam už nebol, — reknul môj priateľ s bolným vzdychom; — zajtra ju navštíviť strojím.“

„A to prečo tak zriedkavo?“

„Myslím si, že zriedkavejšie návštevy vzácnejšie bývajú.“

„Pletky! . . . Deve, ktorá ľúbi, vzáctny je milenec každý boží deň, a tebe myslím takže.“

„Ja ju nesmierne ľúbim; ja ju zbožňujem.“

„Myslím, že Amália neni prvá, ktorú tak nesmierne ľúbiš!“

„Never brat môj drahý; tak ako Amáliu ľúbim, som dosiaľ ešte nikdy nemiloval.“

„Otázka je, či ona i hodná tvojej nadšenej lásky.“

„Hodná, bračok môj! — vetí Podoľský s dôrazom nepochybnosti. — Je horlivá Slovenka a mňa verne ľúbi.“

„Počujem, že už i spravne slovensky píše.“

„A jako!! . . . kdes to počul? . . . Bračok, nebol bych v stave milovať devu, ktorá by mi ani jeden ľúbolístok nebola v stave spravne napísať. Je to hrozná vec pre mňa, vidieť a čítať tie malabarské orthografie väčšej časti naších krásavíc. Ak sa kedy ženiť budem, prvá výminka mojej manželskej úmluvy bude: aby sa mi snubenica ešte pred sobášom spravne slovensky písať naučila. Nemôžem si nič hroznejšieho predstaviť, ako peknú, milú a dobrú ženu s planou orthografiou.“

„Hm hm! . . si podivín! . . . Čajda (á propos) sľúbil si mi bol, že mi tvoju *večerniu pieseň* odpíšeš.“

„Bračok, odpusti, zabudol som; ale zajtra asnaď.“

„Neni treba; neunuj sa . . .“

„Nuž?“

„Už ju mám . . .“

„Jako?“

„A to peknou ženskou rukou odpísanú . . . . Po-

zri!“ a s tym vytiahnul som pieseň Amáliou odpísanú z vrecka.

Podolský skočil na rovné nohy; ja rozvinul pred nim kartičku ružového papieru.

„V skutku! to ruka Amálie!“ zvolal nemilo prekvapený.

„Ano, bračok, to ruka Amálie.“

„Ha, to nemožno!“ trhal sebou, bolestne hľadiac na osudný rukopis.

„Čo, brat môj?“

„Tie chyby, tie vady, tie . . .“

„Chyby? — pýtam sa, bližšie sa prizrúc odpisu Podolského piesni. — Skutočne sú v nej značné chyby. Ako to? však si vravel, že už spravne píše.“

„Čo som ja od nej písaného videl, to spravne písané bolo. Iste to boly puhé odpisy de papiro ad chartam. Toto z pamäti písala, bo som ju tú pieseň nazpamäť naučil. Ukáž, prosím ťa!“

„Ale daj pokoj, prečítame si to . . .“

„Daj to sem!“

„Nedám, kym neprečítam.“

„Chceš ma mučiť?“

„Počúvaj!“

„Chceš ma zahanbiť?“

„Počúvaj!“

„Nedáš mi to?“

„Nie!“

„Servus!“ s tym zvrtnul sa, plesknul dvermi . . . a tam ten!

Ja som si napchal fajku, vrhnul sa na posteľ, a s

napnutou pozornosťou prečítal som si rukou milej a krásnej, priateľom mojim zbožňovanej horlivej Slovenky Amálie, písanú Podolského pieseň, ktorá od litery do litery takto znela:

Wey vettergu wey vetserny,
Oh fukay mi šále moe
Thi moy brátel thi moy werni
W lož na nie bál sami tvoe
Bál sám tvoy tenn sa hoy
Tenn po lesti srrt saru uši
Vanog tvoyty hutski spoy
Fsdy chi dvouch tužacich dusy.

Z tohoto jednoho verša si už teraz môj ctený čitateľ ľahko predstaví, jako i tie ostatnie štyri písané boly. Tak hľa spravne slovensky písala krásná deva, prebudilá, horlivá Slovenka, tak slovensky písala panna ideálov Podolského: slečna Amália Kolman. Čo som povedal? že panna ideálov Podolského? . . Nie, . . od tych čias neobzrel sa viac na ňu, a o päť týdňov na to, vydala sa Kolmanová Amália za pána Ignáca Kuhmayera, poctivého remesla mäsiarského majstra, ktorý nehľadel tak veľmy na slovenskú orthografiu paničky Amálie, ako radšie na pána Kolmanové dvadsiatniky, na ktoré pri svojej ženbe obzvláštnu váhu kládol.

„Konec?“
„Konec.“
„Hlúposť . . .; správe . . .“

„Je to tušim originálny nápad.“

„Je, je; zdá sa to na prvý pohľad hrozne hlúpe, ale predsa je v tom čosi.“

„I mne sa tak vidí.“

„Dones že mi, prosím ťa, papier a písanku.“

„Budete písať, spuško?“

„Budem, a síce v tvojom mene; len dones.“

„Poslušná Anička priniesla z bočnej izby papier, černidlo a perá, a pán Poľanský, sadnúc ku stolu písal nasledujúci list:

Velebnému pánu Jozefovi Viktorínovi, farárovi vo Vyšehrade.

Uctive Vás prosím, Velebný Pane, ráčte mi za pripojené tri zlatky poslať pre moju dcéru Annu dva výtisky Vašej slovenskej gramatiky.

V Žibrici dňa 31-ho mája 1867.

Adam Poľanský v. r.
radný.

Tri dni zo Štúrovho života.

Skutočná udalosť,

vypravovaná dľa výpiskov z priateľovho denníka.

Od 15 júna 1312, keď pri Rozhanovcach zlomená bola moc a sila poslednieho bohatýra slovenskej slobody, až do roku 1848 hustá tma pokrývala obzor nášho národňo-politického života; Slovák driemal, spal, hlivel, lebo behom času prestal sa cítiť Slovákom čo do občianskych práv, — on bol Slovákom len rečou, občianstvom bol Uhrom, a toto jeho uhorstvie, stotožňované súc v novejšej dobe vládateľmi osudov vlasti, s maďarizmom: i jeho národňopolitické práva na toľko ohrožovalo, že si už ani netrúfal ohlásiť sa za ne, a sa len na puhé vzdelávanie slovenskej reči obmedzoval, ktorou úlohou sa v tretej a v štvrtej desatine nášho stoletia tiež už len výlučne naše šlechetné kňazstvo obojeho vierovyznania zapodievalo. Ale čím Slovák i v tomto ohľade bol skromnejším, prepych maďarstva i na tomto poli vždy tym vyššie vystupoval, tak, že na pokon i to puhé vzdelávanie „materinskej reči“, mu za zradu ústavy a vlasti pokladané bolo. V týchto časoch násilného od-

národňovania, v neblahých dobách, keď vrchnosť palicami hnala slovenský ľud do kostola k počúvaniu maďarskej kázne, keď pre utrápenú dušu rodoľuba nikde nebolo potechy, nikde výhľadu na obrat k lepšiemu, na nádej k prislúženiu pravdy a spravodlivosti pre krivdou zbitý národ: istotne sladkým balzamom musely byť na utryznené bôľom srdcia naších národu verných synov a dcier tie nebeské hlasy, ktoré prví spevci národa, Hollý a Kollár, zo strún svojích vylúdili; lebo ked už nebolo inde potechy, Slovák tešil sa aspoň svojou peknou a slavnou minulosťou, ktorú po prvý raz tak verne líčil mu poët Hollý, tešil sa pohľadom na osemdesiať-millionové Slavianstvo, na ktoré pozornosť jeho prvý upútal bol básnik Kollár, a tešil sa konečne nádejobudiacimi veštbami jednoho i druhého, vďačne veriac a v Boha dúfajúc, že „žije ešte Slovák a žiť bude voždy so slávou," a že „čo sto bludných vekov hodlalo, zvrtne doba."

Svätokrádežou by bolo odmerene tvrdiť, že v našich menovaných dvoch národních genioch rozžaly sa tie hviezdy veľumu jedine následkom surového nátlaku maďarstva; no nepochybné je, že krivdy na Slovákoch páchané neboly bez vlivu na smer jích myšlienok a na jích čáko-dajné veštby, a že menovite ony boly príčinou rýchleho ujatia sa medzi nami a obľúbenia si všeslavianom Kollárom zvestovaných vidín; — Slovák nesmel sa cítiť vo vlastnej domovine, v uhorskej dvanásťmillionovej rodine Slovákom, dobre mu teda padlo cítiť sa môcť, aspoň v dume svojej, členom osemdesiat-millionovej slaviaskej rodiny, ktorej jeho prvý spevec tak krásnu bu-

ducnosť bol zaveštil. A preto darmo žalujú sa bratia Maďari na panslavistické pletichy a agitácie Russka, na kunštovné rozdmychovanie panslavismu v uhorskom slovenstve: jediným búniteľom a prirodzeným rozširovateľom panslavismu bolo nešťastie nášho národa a krivdy Slovákom činené. Prestanú-li tieto, iste zanikne i panslavistické búnenie; ztučnejú-li ale ony na rováš našich práv: nepochybne zmáhať sa bude i v slovenskom národe vrelosť pocitu súpatričnosti ku jednej rodine, jehožto výrazom bude činnejšia vzájomnosť slavianská. Že tomu tak tomu nasvedčuje už i história; kedykoľvek odvrhnul Maďar čo len i na okamyh uzdu násilnej maďarizácie, kedy koľvek smel sa cítiť v jeho vlasti nie len Uhromale i Slovákom, kedykoľvek trebas i len slovmi a na krátku chvíľu privinul Maďar ku sebe Slováka ako rovnoprávneho brata: v prsiach tohoto rozmietil sa posvätný plameň vlastenectva a iskrenný pocit bratskej súpatričnosti k jednej bratskej rodine. Tak to bolo na jar r. 1848, a tak to bolo i na jar r. 1861. Uradostený uhorský Slovák r. 1848 prvý raz po dlhých piatich sto rokoch dal znak politického života, iskrenne tisnúc Maďarom mu podávanú bratskú ruku, hotový ku každej obeti za milú slobodu, za drievnu ústavu a za milovanú svoju vlasť: jestli tieto tri veci, ako mu sľubované bolo budú spoločným majetkom všetkých tuná od tisícročia spolužijúcich, a za doby Mojmiro-Arpádovcov rovnoprávne, preto i skutočne v bratskej svornosti živších národov uhorských. Avšak mädové dni tohto národnieho smierenia netrvaly dlho; šidlo maďarskej vládolakomosti zase dosť skoro vytislo sa z vreca, a menovite našej

horňouhorskej šlachte poskytlo násilné maďarizovanie všetkých úradov vítanú náhradu za stratený urbár poddanstva; ledvy vybŕdol ľud zo železiez jednoho urbáru, už chystal sa mu nový na národňom poli, a ohlásil-li sa kto proti tejto k nebu volajúcej krivde národa, s krajinským povykom vysloveno nad ním anathema rušenia ústavy a podlej vlastizrady!

Tem samý osud potkal i prvé národnie dňa 10-ho mája 1848 v liptovskom Sv. Mikuláši vydržiavané shromaždenie jehožto dvaatridsať členovým poverenictvom, sostavené a shromaždením prijaté žiadosti menom slovenského národa so synovskou dôverou predložené boli Jeho Jasnosti, uhorskému kráľovi, Jeho Vysosti nádvorníkovi a kráľovskému námestníkovi, vysokému uh. snemu a vysokému k. uh. ministerstvu.

Mnohorazy počul som v najnovejšej dobe mesto T. S. Martin Bethlehemom slovenského národnieho života pomenovať; ja by som bol tej mienky, že — ak vôbec voľno porovnať rodisko slovenskej politickej viery a spasy s rodiskom Bohočloveka, nášho Spasiteľa: Betlehemom slovenským vlastne pomenovať by sa mal Mikuláš, a a Nazaretbom Martin; lebo isté je, že T. Sv. Martinského Memoranduma predchodcom bolo vyšezpomenuté shromaždenie, a že tamto svoj nepochybný zárodok má vo S. Mikulášskych „žiadostiach národa slovenského.“

Porovnajte žiadosti tohto *manifestu* s *Memorandumom* a iste zznáte, že tomu tak *); obsahom oboch

*) „*Žiadosti slovenského národa*: I. Slovenský národ v Uhorskej vlasti, preciluje po desaťsto-ročňom sňu, ako

týchto, v historii slovenstva veledôležitých listín tiahne sa na vzor švajčarskej ústavy červená niť föderácie ná-

---

pranárod krajiny tejto osvedomujúc sa, že svätá zem táto a matka krajina, súc pôvodisko a kolíska povestí o starodávnej sláve jeho predkov, a divadlo, na ktorom otcovia jeho a hrdinovia za uhorskú korunu krv vylievali, bola do nedávna len macochou jeho, zachodiacou s nim nemilosrdne a držiacou jeho reč a národnosť na reťazach potupy a zhanobenia. Ale v okamžení tomto prebudenia svojho, chce národ slovenský zabudnúť na storočia ukrivdenosti a zhanobenosti svojej, odpúšťa sebe, aj svojim ujármiteľom, a nič inšie nehýbe jeho rozraduvaným srdcom, ako svätý zápal lásky a horúca túžba po ubezpečení slobody, národnosti a krajiny svojéj. Zato ako pranárod a niekdajší jediný majiteľ svätej tejto zeme, povoláva pod zástavou tohoto veku rovnosti, všetky národy uhorské ku *rovnosti* a *bratinstvu* a osvedčuje sa zo svojej strany, že nechce žiadnú národnosť v Uhorskej ukrivdiť, urazit, zmenšiť, a tým menej vykoreniť; ale aj žiada od uhorských národov; aby aj oni z jich strany takýmto uhorským vlastenectvom naplnené boli a uctením slovenskej národnosti, národa slovenského priateľstva a lásky hodnými sa stali. Lebo národ slovenský, ako z jednej strany nechce utláčať iné národy, tak z druhej nedozvolí seba do starého jarma zapriahnúť a osvedčuje sa teraz i napotom, že slavné meno uhorského vlastenca žiadnemu nepriáudi tomu, ktorý nešetrí práva národnosti druhého, pod korunou uhorskou bývajúceho národa. Následkom toho žiadame

rodov pod korunou Sv. Štefana žijúcich, ktorá federácia základom bola i našej dřievnej Svätoštefanskej ústavy,

---

2. Aby sa sriadil na základe rovnosti uhorských národov, jeden všeobecný snem bratských národov, pod korunou uhorskou žijúcich, na ktorom bude každý národ, ako národ zastupený, a každý zástupca národní zaviazaný svojou národňou rečou národ svoj zastupovať a reči národov ne sneme zákonne zastúpených znať. Mimo toho krajinského všeobecného snemu národov, žiadame

3. Národnie osobitné snemy (kongressy) na ktorých sa povedú rady národnie a to síce jak národnieho, tak všeobecne krajinského dobra sa týkajúce, ktorým cieľom sa majú vyznačiť medze národopisné, aby každý národ ku svojmu národniemu stredku mocne sa priťahovať mohol a smel, a nebola prinútená menšina Maďarov väčšine slovenskej, a menšina slovenská väčšine Maďarov slúžiť a sa poddávať, a pre toto prísné chránenie slobôd a práv národních žiadame po

4. Aby vyslancovia všetkých národov uhorských zaviazaní boli prísahou vo smysle návrad, sebe od svojich vysielateľov vydaných, na sneme krajinskom hovoriť a ne prípad nevernosti a zrady národnej, aby pokutám od vysielateľov ustanoviť sa majúcim poddaní boli. Menovite národ slovenský, najviac zradcov národnosti svojej počitujúci, má dostatočné príčiny žiadosť túto vysloviť a všemožne podporovať.

5. Žiadame, aby zákon ten, podľa ktorého už teraz v tomto počiatočnom preporodzovaní sa krajiny, pri rokovaniach stoličných a výborových, maďarská reč sa za

za jejžto pre vlasť našu blahonosné a jedine spasodajné inštitúcie i náš slavný bohatýr Matúš pri Rozhanovcach

---

reč rokovania predpisuje a tym samým náš národ zrovna ku bezzákonosti zákonom sa donucuje, — žiadame aby zákon ten hneď teraz tak premenený bol, žeby sa do obecného verejného rokovania reč materinská uviedla. Lebo svätè slovo slobody je potupené v tom prípade, keď sa národ slovenský — nerozumejúc maďarsky — pri rokovaniach v reči jemu nesrozumitelnej k k nemote odsudzuje. Hrešil by národ proti sebe a krajine, keby či prisviedčal, či odporoval uzavretiam takým, ktorým nerozumie. A k takejto nezákonnosti nesmie a nemôže rozumným spôsobom, žiadon slobodný národ, národ druhý priviazať. Tí sie úradnici a tie pravomocnosti, čo doteraz násilnému zákonu tomuto zadosť urobiť nemôhli a rokovania mestské a vidiecké aj v národních rečach dopustili, aby za tento krok prirodzenej spravodlivosti zodpovedať nemuseli.

6. Žiadame dokonalé zriadenie národních škôl, a to síce jak počiatočných (elementárnych) tak aj reálnych mešťanských, ústavov dievčenských, ústavov pre vychovávanie učiteľov a kňazov, potom ústavov literárnich vyšších, menovite: gymnásiov, lyceov, akademie, ústavu polytechnického a jednej university. Všetky tieto ústavy majú byť založené na základe slobodného vynaučovania, a reč vynaučovania pre synov a dcéry národa slovenského, nemá byť iná ako slovenská, aby na základe tomto národ slovenský si mohol vychovať synov jemu a krajine verných.

vykrvácal. A či jest voľačo v oboch týchto listinách, čoby nebezpečím ohrožovalo ústavu vlasti, čoby sa prieči-

---

7. Žiadame, aby maďarské stolice po svojich školách a vyšších i nižších ústavoch literárnich katedry reči slovenskej pre Maďarov, a stolice slovenské katedry reči maďarskej pre Slovákov pozakladali, aby sa tak národy tieto jeden ku druhému priblížili, menovite, aby Slováci Maďarov na sneme hovoriacich maďarsky, a Maďari, Slovákov hovoriacich na sneme slovensky, rozumieť mohli.

8. Rovnosti národnej duchom vedení žiadame, aby sa všetko panovanie jedných národov a národností nad druhými národnosťmi uhorskými z koreňa vyvrátilo a tak žiadon národ ani v najmenšom od svojho vlastnieho ustupovať prinútení nebol: a z tohoto ohľadu žiadame, aby i slovenský národ svoju národnosť svojimi barvami a zástavami označovať smel bez prekážky. Zástavy červenobiele máme za slovenské, červenobielozelené za maďarské; zástavy červenobielozelené s cimerom uhorským za krajinské. A tak chceme aj vodcov gardy narodnej slovenskej len Slovákov, a kommando pre ňu slovenské.

9. Žiadame aby právo národnieho voliteľstva nebolo určované Rodom a Stavom ale duchom a právom rovnosti, — a preto chceme, aby každý rodu svojmu verný, zločinstvom a výstupkami nezašpintaný občan a obyvateľ uhorský, dvadsať rokov majúci, vyvolení byť mohol. Odrodilí zradcovia národa, ktorí svoju materskú reč potupujú a či tajne či zjavne proti právu, cti a slobode skutočné úklady strojá: úrady verejné zastávať

lo celistvosti krajiny, čoby narušovalo poddanskú vernosť oproti dedičnému trônu najjasnejšieho habsburgské-

---

nesmejú. Menovite žiadame, aby od týchto čias žiaden zradca slovenského národa medzi Slovákmi úradovať nemohol. Zabúdajúc na doterajšie viny odrodilstva, chceme sa ubezpečiť na budúcnosť s tým osvedčením, že zradu krve, reči a národnosti slovenskej za zradu nie len našho národa, ale celej vlasti uhorskej považovať budeme.

10. Žiadame slobodu tlače bez zákona tlače, slobodu vydávania novín a časopisov bez kaucií, zakladanie tlačiarní a kameňopisární takže bez kaucií: ďalej slobodu úplnú schádzania a spolčovania sa ku pravdám verejným o vecach obecných; neináčej i osobnú bezpečnosť pri cestovaní po krajine; lebo s bolesťou sa žalovať musíme, že nadobudnutá teraz ústavná sloboda, skrze rozširujúci sa po krajoch našich slovenskych terrorismus a neprestajné strašenie, vyhrážanie, sa toľko sa potlačuje, že i verejné pod holým nebom rečnenie k národu sa za buričstvo pokladá.

11. Žiadame aby sa pre uspokojenie spoluobčanov našich, po dedinách, mestečkách a kopaniciach bývajúcich a od dávnych rokov na rozličné spôsoby od rozličných ľudí utláčaných, klamaných o hory a pasienky, o role, obecné živnosti, kopanice, výrobiská a iné jích majetky pripravovaných, aby sa teda pre uspokojenie týchto ukrivdených občanov odrazu také poriadky porobily, žeby oni ku svojim predošlým nepohnutým majetkom, teda ku svojim dávnym kopaniciam, pasienkom, horám,

ho domu, čoby sa nesrovnávalo so vznešenými vidinami slobody, bratstva, rovnosti, čoby odporovalo prúdu časo-

---

výrobiskám a t. ď. prísť a týmto imaním neobmedzene oni i jejich potomci podľa práva vládnuť mohli. Žiadame ďalej aby sa v tomto smysle a tou cestou, ktorou sa urbársky poddaní od povinností urbárskych oslobodili: aj allodiálni poddaní (ktorí sú na iných miestach majiteľmi slobodných živností, kurialistmi, taxalistmi, kaštieľníkmi, komorníkmi, majernikmi menujú) od poddanskej práce a povinnovatosti zbavili, hlavne tí, ktorí 36 rokov robotizeň panskú zbývali. Takže aby sa i *regalia beneficia* k dobrému obcí obrátily.

12. Poneváč slovenský básnik a spisovateľ Ján Kráľ i so svojim priateľom Rotarides-om, učiteľom v Príbelcach, do ťažkého väzenia v Šahách zatvorení sú preto, že ľud slovenský v Príbelcach pred verejne oznámeným zákonom ku hájeniu jeho slobôd povzbudzovali: z tej príčiny žiadame, aby títo len preto, nevinní väzňovia a záztupcovia i rozširovatelia občanskej slobody čím skôr na slobodu vypustení boli.

13. Vediac to, že v súsedňom kraji Haliči (Gallicia) takže pod berlou rakúskou s námi jsúcom, bratinskéko rodu Poliaci, slobody, ktoré my požívame, ešte nedosiahli, — preto že jim veliké prekážky nešťastná byrokratia v cestu kládť neprestáva —: žiadame, aby všetky národy pod uhorskou korunou jsuce, úradními svojimi cestami, mocný spolucitnosti kresťanskej a ľudskej hlas vyniesli, a u Jeho Jasnosti, nášho kráľa a Pána vo Viedni, o to prosebne nástojili, aby už konečne ne-

ducha? . . Nie! To najiskrennejšie uhorské vlastenectvo, posvätná lúbosť otčiny, nezlomná poddanská vernosť ku kráľovi, uprimná opravdivá slobodomyselnosť, vrelý cit bratstva a rovnosti previeva jich obe: a predsa, kadenáhle doznali sa o nich riaditelia smerodajných kruhov v politike našej vlasti, bez odkladu obe zatratené boly. Roku 1861 uspokojili sa neprajníci slovenského národa už len silou mocou sohnatými protestami proti našmu z národnieho, v T. S. Martine dňa 6-ho júna odbývaného shromaždenia uh. snemu a kráľovi predloženému *memorandumu*, — no nie tak to bolo r. 1848 s manifestom národa na shromaždení v L. S. Mikuláši osnovaným; bo sotvy rozlietnul sa po krajine chýr o výsledkoch tohto národnieho shromaždenia, už

šťastnému národu tomuto spravodlivosť a milosť sa stala.

14. Slovenský národ kladie výminku svoj šťastia a ubezpečenia svojej národnosti, na vyplnenie týchto spravodlivých žiadostí; vyslovujúc predkom svoju úctu, vďaku a dôveru jak slavnému Ministerstvu, tak aj vs tkym občanom uhorským, ktorí tieto žiadosti podporovať budú; naproti tomu v odkladaní alebo obchá 'zaní týchto našich žiadostí videť budeme odsudzovanie národa nášho ku bývalej slepote a služobnosti maďarskej.

Dané z národnieho v Liptovskom Sv. Mikuláši dňa 10-ho mája 1848 vydržiavaného shromaždenia.

Menom slovenského národa:

Michal Miloslav Hodža v. r.

predseda nár. shromaždenia.

následkom ministerských opatrení *) lietali komisári po stoliciach, lapajúci a väzniaci, nie len tých, čo tam prítomní boli, abo i len doma prisviedčali obsahu týchže „*žiadostí*“, ale i jednoho každého, ktorý opovážil sa verejne vyznať, že je Slovákom, ba často i tych, čo v podozrení boli, že si kedysi dajakú slovenskú knižku kupili, abo že slovenské spisy radi čítajú. Časy tohto divého terrorismu, sláva Bohu pominuly a neblahé jeho následky, boj krivdeného Slováka s krivdivším ho bratom Maďarom, obyčajný to koniec bratských nesvárov, behom času zajazvily sa, — a ačpráve je jedna mocná strana ešte medzi maďarmi, ktorá, keby sa sveta nehanbila, i teraz ešte nedbala by asi tak zachodiť s nami ako roku 1848 zachodila, predsa je sú i mnohí, a menovite vo stredku slobodomyslnej stránky maďarského národa, nachodia sa už jednotliví, záujmy vlasti pravé pochopivší mužovia, ktorí čisté pochopy majúc o srastení jestvovania Uhorska so spravodlivým riešením národnostnej otázky, nelámu viac palicu nad našimi rodoľub-

*) Minister vnútorních záležitostí Szemere Bertalan, vydal 8-ho júna 1848 následkom mikulášskeho manifestu prísne nariadenie, ktoré sa nasledovne počína: Körlevél a magyarhoni megyék városok es kerületekhez: Bizonyos tudomásom szerint a panszláv törekvések hazánk több részeiben honárulási irányban merülvén fel, s vétkes propagandájukat a tót ajkú lakossággal biró megyékben s városokban küldönczeik által izgatólag terjeszteni merészelvén a t. i.

Közlöny: 15 jún. 1848, č. 7.

nými snahami, a sú za to, aby konečne i nám dané bolo, čo nám po Božom zákone náleží. A preto verím, že jestli slovenský národ i po tretí raz ešte v príhodný čas ako národ prehovorí a sa ohlási, na tento jeho národní ohlas mu viac už nebudú odvetou ani šibenice, ako r, 1848, ani protesty, ako r. 1861, ale vyslovenie úplnej národnej rovnoprávnosti, ktorá jedine stať sa môže zárodkom rozkvetu, blaha, moci a slávy vlasti uhorskej. Bože daj, aby nám tie časy čo skorej svitly! —

Z tych časov divého fanatismu, ktorý hneď po vydaní národnieho manifestu všetkych našich odrodilcov, ako dáka nákaza bol zachvátil, budem Ti, ľubý čitateľu, jednu skutočnú udalosť, zanimavú to episodu zo života našho veleslavného, prvého národnieho kriesiteľa, Ľudovíta Štúra, rozprávať, z nejžto uvidíš, s jakými nebezpečiami bolo vtedy spojené vyznávanie svojho slovenstva, no zároveň presvedčíš sa, že ľúty je síce človek vo svojom fanatisme, slepý oproti najsvätejším právam iného, že moc skrivodlivej vlády je veliká a ďaleko siahajúca; no milostivý je Hospodin, a bez jeho svätej vôle na hlave spravodlivého ani vlások nepohne sa.

Ľudovít Štúr je zvláštni, epochu tvoriaci zjav v histórii národa slovenského; on prvý oprátil svoj zreteľ na ľud, dobre vediac, že čoby tych národne upovedomených Slovákov medzi kňazstvom a učitelstvom hneď trebas dve tisíc bolo (a isté je, že jich r. 1843 všetkych do hromady ani 50 nebolo) že je to všetko ešte primálo k vydobytiu národních práv pre krivdený národ, a že takáto skrovná intelligencia národa bez veľkej massy ľudu neni dostatočným faktorom pri politických borbách.

A preto on aj prvý udrel na životnú strunu národa, keď si za úkol svojho dejstvovania národnie prebúdzanie ľudu vytknul, a týmto cieľom, miesto cirkevnej, na Slovensku len evanjelickému ľudu srozumitelnej češtiny — od nejžto sa ale spisovná česká reč s postupom literárneho rozvoju tiež vždy viac a viac vzdalovala — pri spoluučinkovaní našich slavných mužov, Hodži a Hurbana, strednie, vo Zvolene, Novohrade, Honte, Tekove, Turci, Orave a Liptove — s rozličnými menšími rozchyľkami bežné podrečia, za spisovnú reč slovenskú pozdvihnul, — čím výraz daný tej zásade, že osveta z bratského ohniša môže síce krásneho svetla poskytnúť intelligencii národa, má-li sa ale stať majetkom celého národa: nutno jej mať korene vo vlastňom ľudu, čo je u nás len rečou veškerému ľudu dostupnou možné; — krom toho ale, čo je nie menej vážné, epochálnym skutkom pozdviženia slovenskej reči na reč spisovnú, pretrhnuté malo byť päťstoročnie živorenie slovenského národa, a prekliesnená cesta istému pevnému smeru slovenského človeka v politickom koncerte národov uhorských, čím umožnilo sa nadpradenie drievnej politiky národa, jejžto pozdným síce, ale verným odbleskom stal sa liptovský *manifest* a turčianske *memorandum*.

A mládež so zápalom svätého nadšenia išla za svojim prvým národním kriesiteľom, zahoriac za vidiny ním jej zvestované; keď odrástla a na prkná činného života vystúpila, verne apoštolovala medzi svojim ľudom, a keď prišla doba skutkov a obetí, dala svetu skvelé dôkazy toho, že hotová je žiť, a treba-li i mrieť za blaho slobodu a slávu slovenského národa.

Ostatne ponechajúc podobné úvahy o historickom javení Štúrovom *) v rozvoji uhorského slovenstva, jeho

*) Každý národ s pocitom zvláštnej piety sbiera všetky na život svojich výtečníkov, dobrodejov a oslávencov vzťahujúce sa dátky; touto pietou i ja vedený (majúc pri rukách spoľahlivé, rodinných pomerov nášho nesmrtelného Štura týkajúce sa dátky) pripojujem tuná jeho úplný rodostrom, v tej nádeji, že sa ním nejednomu z jeho početných ctiteľov zavďačím, ba i jeho budúcemu životopiscovi asnáď, pri sbieraní poľahnúcich dátok, prácu koľko toľko obľahčím.

Pavol Štúr s priezviskom Trenčan súkennik, v Lubinej. † 2 febr. 1827.
jeho žena: Éva Drahovská.

Samuel *) 16. mar. 1789, † 27 júla 1851. učiteľ v Trenčíne, potom v Z. Uhrovci.
jeho žena: Anna, dcéra trenčianského mäsiara Pavla Michalec a Anny Demian. * 25 jan. 1790 † 28 aug. 1853.

Karol * 25 mar. 1811 † 12 jan. 1851 Róza Emres * 18/9 1821 | † 25/5 1868
Ľudovít * 28 okt. 1815 † 13 jan. 1856
Samuel * 15 okt. 1818 † 15 febr. 1861.
Karolina * 24 mar. 1826 † 5 jún. 1859
Róza Klonkay * 27 júl. 1818.
Jan * 21 septm. 1827.
(Amália Draškóczy * 1836

Karol * 4 feb. 1841.
Ľudovít † 1865.
Gustav * 28 jul. 1843.
Viliam † 1866.
Julej * 24 dec. 1844.
Ladislaus † 1869.
Olga * 11 feb. 1850.

Miliua Holuby * 17 apr. 1849. † 10 okt. 1866.
Adela * 20 nov. 1853.
Antol * 27 jun. 1857.
Marina * 15 sep. 1858.

Ján * 18 jún. 1863.
Karol * 12 nov. 1807.

Augusta * 31 dec. 1857.
Ľudovít * 17 nov. 1859.

budúcemu životopiscovi: teraz už bez dalších odchylkov prístúpim k predmetu mojej besiedky.

Na liptovsko-svätomikulášskom shromaždení aj Ľudovít Štúr vzal účasť. Prišiel k tomuto cieľu do Liptova z Prahy, a bol jeden z najčinnejších údov 32 členového, „Žiadostí slovenského národa“ osnovavšieho poverenírtva. Z Liptova nazpäť do Prešporku vybral sa s Ďurkom Hodžom dolu Považím, kde ale už prísné obežníky proti „panslávom“ koluvaly. Pri budatínskom moste, tam postavenou strážou len následkom slovenskej dobroty strážnikov prepustený bol a sčastlive dostal sa k svojmu milému priateľovi, Štefanovi Závodníkovi, do Veľkej Diviny. Tuná prenocujúc včas rano vybral sa na jednom krytom vozíku, ktorý práve bol z Nitry kaplána doviezol, do Trenčína. Asi o hodinu po jeho odchode hľadal ho už v Divine komisár Szeghy. Váh v ten deň bol veľmy zbúrený, následkom čoho Štúr v Zarieči dlhší

Otec Ľudovitov bol postavy vyšvihlej, čelo mal vysoké, velike modré oči a čierné vlasy; bol to muž rozumu otvoreného a nevšednej vzdelanosti, k tomu hlbšie mysliaci, povahy viac prísnej, pritom ale i rozmaru dosť dobrého; dané slovo nikdy nezrušil. Matka Ľudovítová bola pekná, čistá a milá osoba, pravého slovenského týpu; bola žena veľmy nábožná, srdca a citu útleho, nie len ku svojim, ale vôbec ku každému; povahy viac veselej. Akékolvek neresti s dôverou v Boha znášala a nedala sa jim skrušiť; jej porekadlom bývalo: „človeče neopúšťaj sa!“

čas čakať musel, kym sa na kompe do Hríčova previesť mohol; ale i toto opozdenie mu len k zachráneniu jeho života poslúžilo, lebo ak sa o hodinu skorej do Priedmeru dostane, práve natrafí tam na Mórica Maršovského, vtedy ľúteho prenasledovateľa hnutia slovenského, ktorý koňmo priletel bol z Maršovej do Predmieru a po krčmách Štúra hľadal; nenajdúc ho ale v Predmieri, pádil do Bytče, domnievajúc sa, že Štúr z Diviny pešky išiel cez Marček, Zarieč, Oblazov a Kotešovú do Bytče k svojmu priateľovi Evgénovi Geromettovi. Keď Štúr hradskou cestou išiel okolo bytčanského prievozu, videl za Váhom od prievozu jednoho konníka letet do Bytče, ani netušiac, že to človek vyslaný k jeho uväzneniu. Tak dostal sa Štúr sčastlive do Trenčína, kde mu ale nové nebezpečia hrozily, ktorým len ukrytím sa vyviaznul. Príležitosť k ďalšej ceste opatrená bola, pre lepšiu bezpečnosť z dediny, len že na ňu veľmy dlho čakať musel, tak že sa z Trenčína len o pol druhej po polnoci pohnúť mohol, zameriac cez Kostelnú, Štvrtok, Haluzice, Bošácu do Zemänského Podhradia, k oddanému a vernému priateľovi Slovákov Gustávovi Ostroluckému, u ktorého sa za dva dni zabavil. Po všelijakých bočních, väčším dielom nocami konaných cestách, dostal sa konečne do Modry, ku svojmu bratovi Karolovi, zkadiaľ svojho spoločníka Ďurka Hodžu vystrojil do Prešporku, aby mu doniesol šaty, bielizeň a peniaze. Šaty a bielizeň ovšem doniesol Hodža, ale peniaze nie, lebo listy s peniazmi adressované na redaktora *nár. s'ov. novín*, Ľudovíta Štúra, pošta bez redaktorovho riadného plnomocenstva nikomu vydať nechcela, a Štúr keď odchádzal do Prahy

zabudnul bol dočasnej redakcii *) dať takéto plnomocenstvo. Ostatne keď vrátil sa Hodža z Prešporku do Modry, Ľudovíta Štúra už tam nenašiel. Dozvedela sa totižto vrchnosť o jeho prítomnosti a chcela ho dať lapiť; na obdržané avšak z Emresovského domu tajné aviso, Štúr, práve keď už gardiste v nedeľu podvečer dňa 28-ho mája dolňou bránou mašírovali na ev. faru k jeho uväzneniu, utieknul do farskej záhrady, a prv lež gardiste dom obklopili — zmiznul.

Brieždilo sa; bol deň 29-ho mája 1848. Rano chladné a pošmurné, polia a nivy rosou, ako sklennými perlami posiate. Ešte veškerá príroda odpočívala, a len z tichých dedín ozýval sa ranní spev kohútov.

Z hôr od Perneckej strany, od východu k juhu, vo smere ku Jablonovu kráčali dvaja mužovia; jeden

---

*) Redakcia „*Nár. slov. novín*“ záležala v apríli z pp. Petra Kellnera, Mórica Jureckého a Bohuša Nosáka; v máji z Nosáka a Jána Štúra; na konci mája a v júne z Jána Štúra a Ľudovíta Dohnányho. Dňa 11-ho júna mal vstúpiť do života nový tlačový zákon, dľa ktorého treba bolo kauciu zložiť. Janko Štúr išiel prešporskému bürgermeisterovi Némethymu, prosiac ho, aby mu aspoň semestor dovolil dokončiť bez kaucie; Némethy mu povedal, že ešte nečítal zákon, aby prišiel po obede, keď ale po obede prišiel povedal mu: „amice mne ani ten zákon čítať netreba; oni sú mladý človek, nech takým veciam pokoj dajú a nech idú domov.“ Tak zanikly nár. slov. noviny 10 júna 1848.

asi pädesiať rokov starý, strednej územčistej postavy, s tvárou počernou, s výrazom slovenskej dobrosrdečnosti a prostoty; druhý voľačo vyše tridsať rokov starý, krásnej vyšvihlej postavy, s tvárou milou a peknou, s geniálnym výrazom vznešeného ducha a čistého šlechetného srdca. Jeden i druhý kedy tedy v pravo a v ľavo ohliadali sa a bádave pozerali do rannieho šera.

„No chvala Bohu — vzdychnul si starší, poprávajuc si pušku na pleci, keď na jeden vršok vyšli, z nehož vidno bolo v rannej ďare zahalenú dedinku; — Jablonov je už tu, a vy čo chvíla v bezpečnosti.“

„Ešte nie úplne, pane Veštík! — odpovedal mladší; — bezpečnosť je len za hranicou; kto vie čo tu na mňa čaká?“

„O váš čo skorší priechod za hranicu, viem, že svedomite poštará sa jablonovský pán farár.“

„Ale pane Veštik, Jablonov je tu; opätne vás prosím vráťte sa nazpäť; nevydávajte sa pre mňa ešte i vy zbytočnému nebezpečenstvu.“

„Povedal som večer, vysokoučený pane, že vás nie len cez hory, ale i k pánu farárovi Galbavému doprevadím; nasledovne zadržať musím svoje slovo.“

„Ej veru ste mi velikú službu preukázali —“

„Nezpomínajte to vysokoučený pane; bola to len moja povinnosť, ktorú ja s najväčšou radosťou vykonal, a vo službe národa, počul som raz od vás, nemá sa pravý národovec štítiť žiadneho nebezpečenstva; nuž a či ja neslúžim národu, keď váš drahocenný život ratujem?“

Miesto odpovede podal Ľudovít ruku svojmu sprievodčímu a srdečne mu ju stisknul.

O štvrť hodinky nato boli v Jablonove, kde všetko ešte vo spánku pohrúžené bolo a len šumenie stredkom dediny vlniaceho sa potoka tichosť májového rana narušovalo. Mlčky a rýchle kráčali naši pútnici prostriedkom hornej ulice dolu ku kostolu, kde farská budova v severňom rade úhladných domkov stojí; predo dvermi fary zastali a pár razy prudko zazvonili. V tom objavil sa jeden človek popred domom práve oproti fare stojacím, ktorý so zadivením hľadel na túto včasnú návštevu; Veštik ho zbadal; „ej keby nám len čo skorej otvorili!“ zašeptal, upozorniv na nemilého svedka tohto výjavu i svojho vznešeného súdruha.

Čitateľu môj drahý! sme u Galbavého. Ja neviem, či si Ty, laskavý čitateľu, tiež zbadal kedy ten zvláštni cit, to akési pohodlie duše, akúsi príjemnú ľahkosť srdca, ktorá rozhostí sa v ňadrách človeka, keď on tak na ceste postavený vkročí do domu, o ktorom vopred vie, že tam vďačne videný bude, a že v ňom okrem obyčajného pohostinstva, najde i šlechetné milé duše, a čo hlavnia vec, ľudí s telom i dušou našich, svojmu národu bezvýminečne oddaných, ku každej službe, ku každej obeti ochotne hotových. Keď človek do takého domu príjde, čo by tam i hneď prvý raz bol, cíti sa ako doma, zdá sa mu všetko také akési známé, akoby si už na tej kožennej kanape kedysi pri dôvernom besedovaní bol hovel, ako pri tom velikom orechovom stole

už viacej razy bol obedoval; slovom, človek ku každému predmetu, ktorý tuná vidí, akúsi sympathiu cíti. Usmievaš sa ľubá čitateľko? Neusmievaj sa! videl ja už ľudí, ktorí muškatový lístok stískali a bozkávali; prečo? . . že jim ho taká mäkká okruhlá ručička podala, ako je asnaď i tvoja, jejžto majetok stal sa jích najhorúcejšou túžbou života; a počul ja, že na plesoch napil sa junák čaju z tej strevíce, v ktorej jeho ľúbezná krásavica s ním mazúr tančila; prečo? . . lebo zahorel túžbou pretančiť s ňou celý mazúr časného života; a iste čítala i Ty, ľubá sestra moja, že boli ctitelia výtečných mužov, ktorí za týchto mužov tabačnice, paličky, perá a podobné pletky, mnohé tisíce dali i dávajú; či div teda, že sa človek dobre cíti na tej kanape, na ktorej i jeho srdečne ctený priateľ dumáva o blahu národa? či div, že všetko to, čo ho otáča, čo milé a drahé je môjmu rovesníkovi bied a radostí, milé je i mne?

Keby Štúr i v čas pravidelného behu verejných vecí, na pohodlnej príležitosti a v pravidelný čas bol došiel na priateľskú návštevu k našmu šlechetnému veteránovi Galbavému: iste i jeho ňadrámi rozlialy by sa boly tie isté city sladkého pohodlia, a bol by velikými krokami pár razy premeral tú priestrannú izbu, zažmolil rukama, pozrel von oknom, a zase obráťac sa ku dverom, prehrnul si bol ľavicou svoje pekné gaštanové vlasy, a zastanúc pred vľúdne usmievajúcim sa domovým pánom povedal: „Ah, ako sa u vás dobre cítim". — Z tohto si môžme predstaviť, ako sa musel cítiť Štúr, keď stíhaný úradními lapajmi o život mu idúcich nepriateľov, len len že z Modry uvrznúť mohol do hôr

k polesnému Veštíkovi, ktorý ho behom tmavej chladnej noci cez tri milé široké vysočizné hory a hlboké doly, jarky, skaly, vrchy a kotliny verne previedol, ako sa, hovorím, citiť musel náš drahý Ľudovít, keď po tejto osudnej nerestiplnej noci, dňa 29-ho mája rano, okolo tretej hodiny, ustalý, umazaný, upotený — vstúpil konečne do tichého príbytku horlivého národovca, oddaného mu priateľa, Jána Galbavého.

Prv ale, ležbych Štúra uviedol do tohto rydzého národnieho príbytku, dovoľ ľubý čitateľu, abych Ťa s jeho domášinom bližšie obznámil. Zo životopisu tohto nášho výtečníka sú mi nasledujúce dátky známé: Michal Galbavý po viacročnej kucharskej službe u grófa Batianiho v Malých Bielicach, prevzal malé hospodárstvo po svojich starších v Brodanoch, kde sa mu r. 1801 syn *Ján* narodil. Avšak malý Janík hneď v prvých rokoch ztratil matku, a o nezaveľa nato i otca, tak že nebožký osirotenec dostal sa pod svedomité tútorstvo svojho ujca Andreja Galbavého, kuchara u nitranského kanonika Vojtecha Boršického, následkom čoho náš Janko v Nitre dostav svoje prvé vychovanie, tuná byv školovaný, a tuná i prvé štyri gymnasialné triedy vychodiv, sa voždy s akýmsi sladkým pocitom, rád za Nitrana držal, ačpráve sa do tejto ľúbeznej harmónie jeho domovinných citov často istý horký pazvuk miešaval, záležajúci v tom, že mu páni piaristе už i v tych prvých štyroch triedach, každodenne húdli ten svoj obľúbený refrain: „Nem szabad tótul beszélni.“ Takáto prepiatosť ani u Benediktinov v Trnave — ku ktorým do piatej a šiestej gymn. triedy prešiel — nejestvovala; lebo tuná aspoň nábo-

ženstvu vyučovalo sa v materinskej a spoločenský rozhovor smel sa viesť v ktorejkoľvek reči. V jaseni r. 1818 prijatý bol Ján Galbavý za klerika do semeniska S. Štefana, kde behom šiestich rokov filosofiu a theologiu odbavil, prejdúc nato do ostrihomského presbiterstva, kde na kňazstvo vysvätený, za dvorského kaplána rodiny Benčikovskej, na Füš. disponovaný bol. Z tadiaľ prešiel do V. Levár za kaplána, po troch rokoch do Modry, kde i hrúzy 1831 ročej cholery prestál, nato zase po troch rokoch dostal sa do Kuchyne, a konečne r. 1838 ako farár do Jablonova. Galbavý je muž veľmy vzdelaný a mnoho dobrého čítavší a — čo nám obzvlášte drahé a milé — jeden z najvernejších synov národa, o čom všetkom skvelé svedoctvá vydávajú jeho početné do Štúrových, do Lichardových novín, potom do P. B. Vedomostí (pod menom Rodomila), ba i do Sokola, Obzoru a matičného Letopisu písané články. Bože daj nášmu národu jednu tisícku Galbavých, a iste mu iné svitnú časy.

Dňa 29-ho mája včasne rano tento náš drahý a milý muž prudkým cinganím zvončoka vytrhnutý bol z ranného čujného spánku; rozumie sa, myslel, že ho k nezdravému volajú. Sobral sa teda, vstal, obul papuče a obliekol izban, keď sa medzitým zpomenuté prudké zvonenie viacej razy opätovalo, čo si on na súrnu potrebu kňaza pre nezdravého vysvetloval. Konečne čuje v ambite temné kroky služky Marieny, čuje odomknutie uličních dvier, ale mesto obyčajného rozhovoru o chorlavcovi a kňazovi, akýsi tajný šepot, ktorý ale tiež len za pár okamyhov trval, a hneď nato neznámé, k dve-

ram jeho ložnice blížiace sa kroky, a rezký klopot na dvere, čo všetko zrejmä protivilo sa na jablonovskej fare zavedenej, pri pravidelnom behu vecí obvyklej domácej kázni.

„No, no! hneď!“ zavolá domový pán s hlasom napnutosti a ponáhľa sa závoru dvier odsmeknúť. A otvoriac dvere, neverí očam, bo koho vidí? svojho milého priateľa Ľudovíta, o ňomžto už i do Jablonova doletel bol chýr, že vysokou vládou sľubujú sa skvelé odmeny za jeho uväznenie.

„Pre Boha, človeče! kde ste sa vy teraz tuná vzali?!“ to bolo všetko, čo v svojej prekvapenosti a ustrnutosti povedať bol v stave.

„In fuga constitutus! — bola Štúrova odpoveď. — Hneď vám všetko vyrozprávam, len vstupme čo skorej do nutra; — a vníduc do izby pýta sa: — či som u vás bezpečný?“

„U mňa, brat môj — odpovie Galbavý — čo na mne záleží, ste dozaista bezpečný; a jako na teraz tu na vidieku veci stojá, môžte sa na túto bezpečnosť v mojom dome i v cele spoľahnúť, akby nám len dajaká zvláštna mimoriadná prípadnosť concepty nepomútila, jejžto odstránenie by v mojej moci nestálo. No, dá Bôh, že sa to nestane, a naposledy, akby aj prišlo dačo, hotový som vás, verne a svedomite ako dobrý priateľ zastať a zachrániť.“

„Isté je — prejal slovo Ľudovít — že ma vrahovia národa i tuná hľadať budú, lebo rozposlané sú už obežníky na všetky strany, aby ma uväznili . . . a prečo? prečo brat môj drahý? — zvolal Štúr s výrazom hlbokej bolesti, — iba preto, že svoj národ ľúbim, že

to robím, čo si oni za najkrásnejšiu cnosť pokladajú; činí-li to ale iný: je to hriech a podlá zrada ústavy a krajiny.“

„Brat môj drahý! — tešil ho domášin — nezarmucujte sa takýmito myšlienkami; buďte dobrej mysle! Oni zajiste pasú za vami, no Bôh je dobrotivý, on spravodlivého v biede neopustí; a mňa velice teší, že práve v tejto vašej neresti, u mňa hľadali ste bratského útočišťa; ďakujem vám za vašu dôveru ku mne, a vedzte, že vaša spravodlivá záležitosť je teraz i mojou, a na pokon, má-li kto padnúť, nech radšie tisíc národu zradných kainov padne, nežli jeden nevinný, rodu verný Ábel.“

„Srdečná vďaka vám, za tieto šlechetné slová.“

„Neďakujte, ctený priateľu! ešte sme nič nevykonali, a veru treba je nám teraz náležite byť na pozore, aby sme čo chceme previedli. Sú to teraz smutné časy! časy hrúzy a strachu; brat hotový je brata zradiť a oddať ho na smrť, a najväčší nepriatelia človeka sú obyčajne jeho domáci a pokrevní. Preto hľa nesmieme meškať; každý okamyh môže nám záhubou zahroziť. Teraz nám teda nepozostáva iné, ako spolu poradiť sa, čo a jako robiť a ustáliť sa na dačom. Ale dovoľte — doložil prostosrdečne — abych si aspoň nohavice a čižmy natiahnul, lebo som ešte voždy len v nedbale.“

Medzitym usalašil sa i Ľudovit v súsednej tak zvanej „hrubej izbe“, odložil dvojcievovú pištol, poutieral sa a prikročil k oknu, z nehož výhľad bol na ulicu.

„Pán farár, pán farár!“ zvolal s výrazom utajeného prestrašenia, keď na druhej strane pred domom oproti

fare, ešte voždy videl toho človeka stáť, čo tam stál keď sa naši pútnici do fary domáhali, a zbadal, že oči tohto jediného svedka jeho príchodu i teraz ešte ostro upreté sú na farskú budovu, akoby vyskúmať chcel, čo sa v nej deje.

„Čo je?“ ohlásil sa hneď nato do tejto izby vkročivší domový pán.

„Neni hen to richtár?“

Keby bol vtedy Galbavého dakto putňou vody oblial, nebol by ho viacej zarazil, ako táto neočakávaná Štúrová otázka; lebo zaraz mu zišly na um tie najnovšie vrchnostenské nariadenia, dľa ktorých sa predstaveným obce prísne nakladá, aby každého prezpolnieho neznámeho, najmä v „čiernom kabáte“, zastavili, a nevykáže-li sa celkom riadne kto je, a čo za prácu má: ho uväznili a v. putách služnému dopravili. Jablonov vtedy patril do stupavského okresu, jehož služný v Bystrici býval, a iste by mu vtedy takéto došikovanie podozrelých ľudí tiež len vítanym bolo bývalo. S ustrnutím teda prikročil i Galbavý k oknu, a pozrúc na svedka Štúrovho príchodu, s patrným obľahčením srdca reknul: „ah to je, Štefan Palla, môj verný kostolník.“ Pri tychto slovách i Ľudovitovi značne odľahlo.

„Iste domnieva sa — pokračoval farár, — že sa dakam na cestu vyberám, a preto asnaď i on včasšie stal ako obyčajne.“

„Ale neidete nikam?“

„Nie. No ale teraz mi už povedzte, odkiaľ, čo a kam idete?“

„Ja idem rovno z Modry — rozprával Ľudovít —

kam som bol v sobotu popoludni dorazil, chcejúc tam u brata Karola dočkať Ďurka Hodžu, ktorého som bol včera rano vystrojil do Prešporku pre peniaze a šaty; včera večer avšak daná mi ešte zavčasu výstraha abych sa ratoval, lebo že ma lapia; tak hľa posčastilo sa mi, keď už gardiste na ceste boli, aby ma uväznili, do „harmónie“ k Veštíkovi uskočiť, ktorý ma cez hory k vám doprevadil.“

„A kde že je ten dobrý človek?“ pýta sa starostlivý domášin.

„Poprosil som ho, aby na chvíľku, kým sa dohovoríme, posedel v čeľadníku.“

„Dobre; ten dostane dačo na raňajky, a musí sa zaraz vrátiť domov. To káže nám opatrnosť, aby sme pozornosť ľudu na nás neobrátili.“

„Urobte ako najlepšie myslíte, a len mi čo skorej opatrite dakoho, čoby ma prez hranicu previedol. Ja síce treba-li, v čestnom boji, vďačne i život položím za svoj národ, ale v rukách takých surových loptošov nemilo Bohu na šibenici hanobnou smrťou zahynúť: to bych predsa nerád.“

„Eh, priateľu! nezpomínajte smrť; smrť je pre nemocných, pre mocných je zápas s nerestami! Budeme sa teda biť, pokym sily stačiť budú. Ale na to nemyslite, že by ste hneď ďalej ísť mohli; ja nemám takého človeka, ktorý by vás za hranicu doprevadil; to len ja sám urobiť musím, a teraz hneď naskrze niet k tomu času. Povediem dnes i processiu, bo máme prosbové dni, nasledovne nemožno sa mi teraz vzdialiť z domu, a tak vašu ďalšiu cestu musíme odložiť predbežne na

ďalej. Zostaňte vy len tu v tejto izbe, a ja idem poriadky spraviť stranivá dajakého občerstvenia, pre vás i pre Veštíka, ktorého bez odkladu zadními zahradními dvermi preč vystrojím.“

S tym tašiel do čeladníka a kuchyne, aby konal ako hovoril. — Kto nášho Galbavého bližšie zná, vie, že on vždy na všetko bedlivý, ba často až úzkostlive starostlivý býva, a menovite o veci a záležitosti, ktoré sa v priateľskej dôvere jeho ochrane sveria, svedomitejšie bedlí nežli o svoje vlastnie; jakože teda nemal cítiť trápnu úzkosť, teraz v tak osudnej dobe, keď na kostke položený bol drahý život najprvnejšieho syna mladého slovenstva a vodca národnieho, ktorý v bratskej dôvere svoj život jeho ochrane bol sveril? Vyznal to potom Galbavý neraz pred svojimi priateľmi, ako ho vtedy ťarcha tohto velikého úkolu náramne tlačila, tak že vraj myseľ jeho pocitom vážnosti a velikosti prevzatej úlohy vyrazená z jej obyčajnej koľaje, valne pobúrila sa, a ešte ani počas vybavovania cirkevních obradov utíšiť sa nemohla. Až keď po službách božích sám zostal v kostole, vrhnul sa pred oltárom na kolená, a prosil Boha o pomoc: vo skrúšenej modlitbe utíšila sa jeho páliacim nepokojom rozvlnená duša a ňadrami rozlial sa mu sladký mier v Boha dúfajúceho kresťana. Umysel jeho, ratovať Štúrov život za každú cenu, bol teraz u neho skalopevný, a čoby ho hneď trebas i vlastním životom vykúpiť musel.

Posilnený modlitbou, a vierou v Božiu milosť, lásku a dobrotu, navrátil sa z kostola do fary, kde si Štúr medzitym po užitých raňajkách pri fajke dobrého dohá-

nu na pohovke hovel. „*Hic labor hoc opus*“ hovorieval náš starký Galbavý, a tieto slová opakoval i teraz v sebe, keď navracujúc sa do fary, plány kuval k vyslobodeniu svojho drahého hosťa.

„Brat môj drahý! — rečie k nemu, sotvy že za sebou dvere zavrel; — nebojte sa; pôjde to. Rozpoviem vám, ako so som si ja celú vec rozmyslel. Ja som si už v mladom veku môjho školského života privlastnil a podnes v pamäti zachoval jedno axioma, ktoré takto znie: *dissimulatio est ars inter innocentissimas una*; i nám treba sa v terajšom kritickom položení, tohto nevinného remesla chopiť, nasledovne nutno nám, kde toho potreba bude, simulovať. Vy, ľúbo-li vám, môžte i zatajiť vaše meno, a pod dajakým cudzím menom vystúpiť . . .“

„Mám aj pas — skočí mu hosť do reči — na cudzie meno písaný.“

„To je teda celkom v poriadku, — pokračuje domášin; — no hraničná čiara je odtiaľto na dobré tri hodiny cesty vzdialená, a predsa vás prez ňu len ja, in propria mea persona, previesť môžem a musím, jestli nemáte byť dajakému nebezpečiu vystavený. Toto sa ale už dnešní deň naskrze stať nemôže, lebo ku tej ceste potrebujeme predovšetkým úplne spoľahlivú príležitosť; takúto ale je tak ex abrupto ťažko dostať, a budeme-li sa za ňou teraz tu po dedine sháňať, môžme v osade takého hluku narobiť, že sa tym samým prezradíme, a neprekvapia-li nás tí holomci na fare pred našim odchodom, dohonia nás prv lež sa do sucha dostaneme. A najhoršie je pritom všetkom to, že ja ešte ani zajtra z

domu odísť nemôžem, lebo som práve zo strany patrotronátského úradníctva list dostal, v ktorom ma žiadajú o obed pre akúsi, v pravotných záležitostiach do Jablonova zajtra prísť majúcu komisiu, ktorá záležať bude z malacského hlavnieho služného, z komisára, fiškála a panského úradníka. Nasledovne ja bez zapríčinenia povyku a podozrenia len pozajtri budem môcť odísť z domu, dotiaľ ale budem mať čas, k porobeniu potrebných poriadkov k našej vo stredu previesť sa majúcej púti. Dotiaľ musíte byť spokojný so skromným bydlom v mojom letníku. No soberte sa a poďte. Ešte jedno: vy sa teraz pred mojimi domácimi odberajte odo mňa, ja vás budem zdržovať, ale vy sa len berte, a ja poviem, že vás teda cez zahradu vyprevadím. To je, viete, preto potrebné, akby vás potom u mňa hľadali, aby som mal svedkov, že ste skutočne odišli. No poďme!"

Štúr ani slova nereknúc vopchal si pištol do vrecka, a vyndúc s farárom na ambit, začal sa odberať; Galbavý ho všemožne zdržoval, ale keď tento neustúpil, povedal, že mu cez zahradu chodníkom bližšie bude do Malaciek, že ho teda tadiaľ vyprevadí. Tento rozhovor v ambite vedený, počúvala veškerá farská čeliadka, menovite kostolník Štefan Palla, pani Anna Jurkovič, stará, tuná z milosti živená rektorská vdova, gazdina Terezia Rovenská, pomocnica Elena Matíček služka Marina Rusniak a t. ď. Na to zaviedol Galbavý Štúra do svojej zo všetkých strán múrom obohnanej zahrady, v v jejžto stredku nachodí sa jednopatrový, dosť pohodlný letník.

„No, tu váš dočasný byt — rečie domový páu,

vprevádzajúc ho do letníka; — tu budete mať bezpečný úchyľok, a ja postarám sa aby vám v ňom nič nechybelo. Akby sa dajaké nebezpečenstvo blížilo, ja vám ho zaraz signalizovať nezameškám, a na ten prípad by ste sa museli utiahnúť alebo hen do mojej, konča zahrady stojacej stodoly, alebo zadními dvermi do poľa.“

„Ale prosím vás, priateľu — rečie L'udovít — aspoň dajakú knihu mi dajte na čítanie.“

„Bude aj to. Ad felix revidere.“

Sotvy vrátil sa Galbavý do svojej izby, už prikvitol k nemu Štefan Palla, kostolník, s otázkou zvedavosti: „či to neboli ten pán, čo tu už raz u nás na veľkú noc aj v kostole boli?“

„Ba ano — odpovie Galbavý — oni to boli; ale už odišli, lebo sa do Prešporka ponáhľajú.“

„Teda len tak na krátko . . .?“

„Veru len tak, Štefane, ako to v tom evanjeliume stojí: za malíčko a uzriete ma.“

S touto odvetou uspokojil sa kostolník, tym viac, že i sám bol svedkom odberania sa Štúrovho. Že náš starký Galbavý, cez deň viacej razy do zahrady nadišiel, a L'udovíta v jeho ergastulume po každé navštívil, rozumie sa samo sebou, čo ostatne pre jeho čeliadku, napadným naskrze nebolo, lebo častejšie nahliadnutie do zahrady býva jeho každodennou obyčajou. Večer pobavil sa Galbavý dlhšie v letníku; keď sa odberal, povedal mu Štúr, že on Veštíkovi naložil, aby sdelil jeho bratovi Karolovi v Modre, že je v bezpečnosti v Jablonove na fare, — nasledovne, že myslí, že ho Jurko Hodža asnaď tuná hľadať bude, a k svojmu príchodu bez

pochyby nočnej tmy použije. Toto tušenie Štúrovo hneď prvý večer vyplnilo sa; sotvy že Galbavý, zanechajúc Štára v letníku, do dvora vstúpil, vidí mu v ústrety kráčať jednoho mladého štíhleho šuhaja, ktorý sa ostíchave v pravo a v ľavo obzeral. Aha! pomyslel si domášin, to bude on, to svedčia i jeho váhavé kroky. Aby mu teda pomohol z rozpakov oslovil ho: „Či zo záhoria idete, priateľu?“

„Zo zahoria, velebný pane,“ odvetoval mladík neistým hlasom, bádave uprúc čierné oko na milú tvár neznámeho mu kňaza.

„L'udovíta hľadáte?“

„Ano, toho hľadám.“

„No poďte do izby, zložte sa, potom vás zavediem k nemu.“

V chyži, keď Hodža zložil svoj batôžček a svrchník, rozpovedal mu domový pán, ako prišiel a kde je L'udovít, a obznámil ho i s plánom, ako ho vo stredu chce dodať za hranicu. Vyjavil mu, že sa veľmy teší jeho príchodu, lebo že je Štúr akýsi veľmy zadumený, že sa najbližšej budúcnosti pre náš ľud obáva, že málo hovorí, je do seba uzavretý, a že domový pán má nádeju, že Štúr Hodžovým príchodom koľko toľko zprostený bude svojich trápnych myšlienok. A skutočne tak stalo sa, lebo sotvy že Hodža vovedený bol do letníka, Štúr na vidomočie oživnul, a obsýpal príchodzieho tymi najrozličnejšími otázkami. Hodža rozpovedal mu, ako veci pri redakcii slov. novín stojá, že jich teraz už len brat Janko sám, s nádejoplným a ráznym L'udovítom Dohnánym rediguje, a že o krátky čas pre nedostatok kaucie vcelku

zaniknúť musia; ďalej zvestoval mu, že mu bielizeň a šaty doniesol, ale peniaze nie, lebo mu také poštovský úrad bez riadneho plnomocenstva vydať nechcel, a napokon mu podrobne vyrozprával ako modranskí gardiste v nedeľu večer obklopili faru, ako ho hľadali po izbách, v komore, v pivnici, na povale, ba i v samom kostole, a jako hromujúc odišli z fary, keď ho tam nenašli. Nato zpomenul i rozličné vidiecke a krajinské novinky, z nichžto menovite jedna z horních strán, o upotrebení vierovyznania ku agitácii proti Slovákom, našho L'udovíta veľmy rozmrzela.

„Hah, bedač! — zvolal Štúr s výrazom trpkosti; — tým už nič niet svätého! katolíkov búra proti luteránom, luteránov proti katolíkom: vierou. A bohužiaľ, najdú sa krátkozrakí, čo nedovidia nitky týchto ničomných pletích, dajúc sa nabaliachať, že je voľačo vo veci. Veď nám teraz neide o vieru! . . Ajhľa, oni starajú sa o ňu pre druhých, a sami jej nemajú! Bezbožníci, na piaď neuhodia, a chcú hviezdy ráňať. Zvony bez srdca! komuže chcete zvoniť? Bedač podlá! dobre ona vie, že teraz nikomu neide o vieru, ale o slobodu a život národov; dobre ona vie, že jedná sa tu o kožu tych, čo dosiaľ z mozolov ľudu žili, jímžto tak zaľúbil sa tento pohodlný spôsob žitia, že ťažko jim rozlúčiť sa s ním, a miesto ztrateného kroz zrušenie urbáru fyzického otroctva, chcú si násilnou maďarizáciou do železiez mravnieho otroctva okuvať náš slovenský ľud; jármili ho dosiaľ úrbarom, na potom ho budú maďarčinou! No bez boju to nepôjde, páni! bude to boj krutý a dlhý, v ktorom či jedna či druhá strana vykrvácať musí. Bude to boj,

proti lútym a jedovatým drakom, o jakých rozprávajú nám naše povesti; a takýmto drakom je u nás tá večná reakcia slobody a práva, jehožto hlavy sú: výsady jednotlivcov, aristokratické chúťky, dedičné hodnosti, centralizácia, maďarizácia a germanizácia, despotismus. Iba k vôli týmto svojim nekalým cieľom upodozrievajú oni národu verne oddaných katolíkov, že títo chcú luteránov pokatolíčiť, a národovcov luteránov, že chcú katolíkov poluteránčiť; odtiaľ ten jích strach a krokodílsky plač, — teda nie plač za vieru, ale jedine a výlučne za jích liškou podšitú kožu. Neznabozi! chceli by tento boj národnosti s národnosťami preniesť z poľa politiky na pole viery; ale dá Bôh, že genius národa zachráni náš ľud od tejto zkazy, že sa jim pekelná jích machinácia nevydarí."

„To dúfam i ja, moji drahí bratia, — prejal slovo domový pán — a verím v Boha, že vyplnené budú túžby vaše. No že v cestu postavia sa jích vyplneniu nesčislné ťažkosti to je isté, lebo ja tuším už, že tym streštencom ani neide tak o slobodu, ústavu a neodvislosť krajiny, ako viacej o nadvládu jích národností, a preto obávam sa, že tejto nadvláde, treba-li, v obeť prinesú i slobodu i ústavu krajiny. Veď už teraz počuť chýri z rozličných strán krajiny že vláda straší ľud z rozpúšťaním stolíc a menovaním plnomocných komisárov; nuž kde tu ústava? kde tu sloboda? Nám ale, čo hneď celú ústavu vydvihnú zo čapov a súmykov, a čo hneď celú krajinu zaplavia komisármi, iste nutno ozvať sa proti všeobecnej násilnej maďarizácii, lebo ak predošlé otroctvo náš ľud hmotne hubilo, toto nimi no-

vovymyslené mravné otroctvo mu i duchovnou záhubou hrozí . . . Ostatne, bude ako bude! to viem, že ten divotvorný meč božskej spravodlivosti, ktorý i vy spomenuli, skôr neskôr i tejto nehode odzvoní, „lebo obveselí Pán svojich milovníkov, byť dlho trpeli zlosti ukrutníkov;“ dobrý je Hospodin, on zahanbuje pýchu a ukrivdeným dáva milosť. Bratia môji, verte, poktorúc o tejto veci rozjímam, voždy mi na um zídu tie slová žalmisty: „vypleň Pane, všetky ústa falošné, a jazyk hrdomluvný, ktorí vravia: jazyk náš velebíme, ustá naše sú od nás, i kto je pánom našim? ... Pre biedu núdznych, a vzdychanie chudobných, včil povstanem, vraví Pán, povstanem, v bezpečnosti, dúfanlive činiť budem v ňom.“

„A skutočne, páni — hovorí po malej prestávke Jurko Hodža —, pre biedu núdznych a vzdychania chudobných, Pán, svojimi nástrojami skutočne povstávať počína; ja som v Prešporku hodnoverne počul, že v Chorvatsku vec už vrie, a dosť skoro vo verejnú zpuru proti Košútovi vypukne; podobne i dolňozemskí Srbi chystajú sa vraj k rozhodnému boju, len ešte na dostatočnú zbraň čakajú!“

„A toby pravda bola?“ skríkne Štúr ako vo vytržení.

„To má byť čirá, čistá pravda!“ stvrdzoval Hodža.

„Ďakujem ti, laskavý Hospodine na vysosti!“ s nadšením zvolal Štúr a vrhnul sa na kolená. —

Nastala dlhá významná prestávka. Štúr vstal, a prejdúc pár razy po letníku, opäť vrhnul sa na pohovku a dumal. Galbavý, ktorý si z prvu nevelmy bol povšimnul slov mladého zprávodajcu, teprv teraz keď videl,

aký dojem ony na Štúra urobily, rozmýšľať počal o jích velikej významnosti.

„Teda verejná zbura?“ reknul Galbavý tíško, akoby pre seba.

„Nie zbura to, ctený priateľu — ozval sa začuvší slová jeho L'udovít, — jedine nutná samoobrana! Vy sami vyznali, že našmu národu o život ide, nuž či mu ho ani brániť nebudeme? No, bude tu kriku, bude tu osočovaní pred Evrópou, že sa Nemadari s kamarillou a reakciou spojili proti ústave, slobode a neodvislosti krajiny; ale to obozretne zamlčia, kto nemadarov vcele vytvoril z požitku slobody a krajinskej ústavnosti, a kto jich kroz národnie zotročovanie, násilne tej reakcii do saku nahnal... Hahaha! počkajte len, zaplatíte vy ešte zpupnosť vašu! . . Hlásali voľnosť, rovnosť, bratstvo: pokym potrebovali národy k čineniu pressie na Viedeň, keď tam ale dosiahli čo chceli, miesto voľnosti a bratstva, národním otroctvom hrozia ôsmym millionom Nemadarov, stoličné pravomocnosti nivočia, a vysielajú komisárov, ktorí v každej dedine šibenice stavať dajú pre tych, jimž by táto novoveteká sloboda nešmakovala.“

„Nepochybne by veľmy želateľné bolo — povie po chvíli o tych šibenicach rozmýšľavší Hodža, — keby ste sa čo skorej za hranicu dostali.“

„Bude i to! — zvolal Galbavý; — len trpelivosť, lebo netrpelivosťou všetko pokaziť môžme.“

„Neviem ako to pôjde, — pokračoval mladík; — v Prešporku som počul, že Štúr, Hurban a môj brat podrobne opísaní sú po celej hranici ba i vo Viedni, a že jich zatykačmi stíhajú.“

„To sú pletky! — odvetil na to domový pán zpozorovav nemilý dojem týchto slov na Štúra; — to iste budú len k postrachu našincov roztrusované chýry, a naposledy čo by aj v skutku pravdivé boly, čo ja ale naskrze neverím, ja vám stojím za to, že nášho L'udovíta bez úrazu prevediem cez hranicu. Som tam známy, a viem ako tam veci idú; ak aj dorazil ta dajaký maďarský zatykač, tam si ho veru veľmy nepovšimnú. Ujisťujem vás, páni, že to všetko dobre pôjde."

„Dalby pán Bôh!" vzdychnul si L'udovit, a po malej prestávke rozišla sa spoločnosť. Štúr ostal v letníku sám, a Hodžu zaviedol domový pán do hosťovskej izby.

Galbavý chcel odisť, ale horúcokrvný Jurko nepustil ho tak na ľahko; on s ním ešte o samote nehovoril, musel mu teda aspoň teraz vyliať svoje, ňadrami vlniace sa mu city vďaky a oddanosti.

„Ach, aké to sčastie — zvolal s nadšením — aké to nesmierné sčastie pre nášho L'udovíta, že na takého dobrého a verného priateľa natrafil! . . No; čoby len z neho bolo bývalo, keby vás nie, velebný pane?! . . kamby sa bol podel?! . . kam by sa bol obrátil?! . . kdeby bol utrápenú hlavu zklonil?! Oh vďaka, tisícnásobná vďaka celého národa vám, vy ste jeho život ratovali!"

„Nie že, nie tak, môj mladý bratku, — vyhováral svoj pekný skutok šlechetný kňaz; — ja vykonal len povinnosť moju ako človek, a keby mňa tu nebolo, bratku môj, iste by bol druhý, snaď ešte lepší odo mňa. Svet voždy má i dobrých medzi sebou; či by už nemalo byť na svete človeka, ktorýby topiacemu sa ruku po-

dal? Ej tak veľmy zle nesmieme ešte o ľuďoch myslieť, . . to by hanba bola pre celé človečenstvo keby sa to dokázať malo. A potom, bratku, veď sme i kresťania, a ako takým pamätať nám treba na to, že kresťan bez lásky k bližniemu nemôže byť kresťanom. A ktože mal lásku bližnieho k tomu, čo upadnul bol medzi lotrov? však ver, Samaritán, ktorý sa ho zaujal; kto nie je takýmto Samaritánom, nie je dobrým a pravým kresťanom. V nešťastí skúšajú sa charaktery; dobre to naše porekadlo hovorí: daj mi Bože plačidruha, spevodruha sám si nájdem. Či ho znáte?"

„Nie, to som ešte nepočul."

„No teda si ho dobre zapamätajte. Ale teraz idem; musím sa postarať o dajaké občerstvenie pre neho i pre vás."

„Veru nebude škodiť, — prostosrdečne poznamenal hosť, — lebo som náležite vyhladnel."

„No postaráme sa o dačo; teda do videnia!" a domový pán tašiel, a bedlil ako starostlivá Martha o pohodlie svojích hostí. L'udovítovi sám potajomne zaniesol čosi na zákušku do letníka, ba sám priniesol mu i koberec a pripravil mu na diváne pohodlnú posteľ. Navrátac sa ale k svojmu druhému hosťovi, tomuto určite naložil, že sa za včas rána musí vybrať na zpiatočnú cestu, že mu dá človeka, ktorý ho prevedie cez hory do Modry, kde L'udovítovmu bratovi Karolovi sdeliť môže, že je tamten v bezpečnosti, a že jestli do soboty večera nedostane o ňom z Jablonova žiadnej zprávy, môže byť ubezpečený, že sa Štúr šťastlive dostal cez hranicu do Rakús.

Svitnul deň druhý; deň to nových obav a starostí. Jurko Hodža sa za včas rána vybral na zpiatočnú cestu, a sčastlive dostal sa do hôr, cez ktoré ho spoľahlivý Galbavého človek viedol.

Hneď po odbavení raňajšej pobožnosti, tašiel domový pán do letníka, majúc vačky kabátu napchaté syrom a chlebom. Keď si svojho milého hosťa dľa najlepšej možnosti počastoval, sdelil mu, že na dneško nutno sa mu z letníka vystehovať, lebo že jeho hosťom, ktorých dnes očakáva, mohlo by napadnúť vyns̀ť do zahrady a možno i do letníka nahliadnúť. Za zahradou je humenisko, za humeniskom dve farské stodoly, a medzi stodolami dvere, s východom do poľa. Zadními zahradními dvermi zaviedol Galbavý Štúra do ľavej stodoly, dal mu ta chleba, kus studenej pečienky, sklenku vína a žbán vody, a reknul mu: „Tu sa ticho držte; do večera sa nevidíme. Ak by vám dajaké nebezpečie hrozilo, ja vám ho zaraz signalizujem; kľúč vopchám tuto pod bránu, vy si otvoríte, a hen tymi dvermi, ktoré sú len z nútra zariglované, dostanete sa do poľa, hen k tomu lesu, a tak do Malaciek . . .“

„Oj ta nie, pane; tam ma poznajú.“

„Dobre teda nie ta, ale severne bokom vedľa Malaciek, potom popri Gajaroch na prievoz k Morave, cez ktorú vás iste bez všetkých otázok a prekážok vďačne prevezú, len jim zaplaťte; tu máte i peniaze. Ostatne, toto je len výstraha, a opatrenie na prípad mimoriadnych udalostí, ktoré, viem, že sa zbytočným byť dokáže.“

„I nu, staň sa vôľa Božia, ja som na všetko ho-

tový!“ vzdychnul si L'udovít, vchádzajúc do stodoly, a podal ruku svojmu ochrancovi.

Tento vrátac sa do fary, napísal Kuchyňskému kaplánovi, p. Antolovi Pachman, mužovi to národu verne oddanému, priateľský list, v ktorom ho žiadal, aby ho zajtra, t. j. vo stredu, zastúpiť prišiel v úradních povinnostiach do Jablonova, lebo nutno mu vraj v súrnych záležitostiach odísť z domu. Po vystrojení tohto listu, prípravy robil ku prijatiu hostov. Okolo poludnia skutočne prišla do Jablonova opovedaná komissia, záležajúca z hlavnieho služného, komisára, fiškála a panského úradníka, a krom toho, ale len náhodne, prišiel i Pernecký farár, p. Karol Otočka, na „súsedskú návštevu.“

Čo komissia úradnieho konať mala, rýchle pokonala, a asi o jednej popoludni zasadli páni k pohostinnému stolu nášho jablonovského farára. Sotvy strovila sa polievka, a zaliala sa „quadraginta guttis“, tu Karol Otočka prehovorí čosi po slovensky, a fiškál hneď na to urobí svoje poznamenanie: „eh, nem kell mindig tótul povedálni; tót nem ember!“ — Kto vie, čo s tymto hlúpym poznamenaním p. fiškál docieliť chcel, snaď jeho umysel bol, hneď na počiatku obeda dišputu zapríčiniť, aby dozvedel sa, kto sa mu protimluviť opováži, nepochybne uvaliac na seba touto protimluvou podozrenie vykričaného „panslavistického“ smýšlania.

„Hahaha! — rozosmial domový pán, žartom chcejúc dať nepríjemnému ozvaniu sa jeho iný smer, — pravdu majú pán fiškál; ale či vedia kde to porekadlo svoj pôvod vzalo?“

„Kde? — chechtal sa pravotár; — nuž tam, že Slovák nie je človek.“

„Aj! Bože uchovaj, — replikoval farár; — má to svoj zvláštni historický pôvod. Nech len počujú, ja jim to rozpoviem.“

„No, halljuk hát.“

„To vedia, že Maďari, pred svojim príchodom do Uhorska, boli nomadický národ; mali kone, taligy a šiatre a iné nič. Hospodárstvu a remeslam naskrze nerozumeli sa.“

„Ja, to už veľmy dávno bolo.“

„Veď ano, dávno to bolo; ešte keď boli pohania, keď jedni z nich vzývali divotvorného boha Číňanom *Taota*, druhí muhamedánského *Allaha*: vtedy vytisknutí z Ázie, a potom porazení Khadzarmi pribyvše do Evrópy, osadili sa v krajoch Uhorska zátiských medzi pohostinskými Slovanmi, ktorí už vtedy riadne staväné domy, obce a mestá mali, a sa remeslami a orbou zapodievali. Nuž vidia, keď keď tí kočovnícki maďari tak orať videli slovenského hospodára, nuž sa nad tym veľmy divili, a rozprávali si: *hiszen ez taot*, t. j. bôh, *nem ember*; tak hľa povstalo to sprosté porekadlo, že je Slovák bohom a nie človekom.“

„Videt amice — poznamenal na to komisár, — si tacuisset!“ čím tento nemilý rozhovor k velikej radosti domového pána zakončený bol.

Ale radosť jeho netrvala dlho; predsedajúci totižto hlavní služný, o ktorom tuším tiež platilo to latinské: qui sic astutam gestat sub pectore vulpem — naraz vytasí sa s nasledujúcou novinkou: „Ale, páni či

ste už počuli? práve dnes som to v novinách čítal, že toho chýrečného pansláva, Štúra, v banských mestách lapili a obesili."

Domový pán ostal na tieto slová ako omráčený, ale premôhol sa, a nedal svoje zarazenie na sebe nikomu ani najmenej znať: pilno hľadel pred seba do taniera, nachodiaci na ňom kus pečienky na drobulinké kuštičky krájajúc a jediac. No rýchle sobral sa a pomyslel si, s ako tak utajeným úsmevom: tak ako ste Štúra obesili, nedbám, môžte povešať trebas celý národ, vy krvožižnivci!

Podivné, že na služného vytasenie sa s nadzpomenutou novinkou nikto ani ah! ani oh! nepovedal, iba po dlhšej prestávke panský fiškal, s tónom, akoby zakončiť želal rozprávku o tejto vesti, poznamenal: „Inu, kto čo hľadá, najde."

Po obede nebavili sa hostia dlho na fare; domový pán bol akýsi nebars shovorčivý, spoločnosť trochu miešaná, v ktorej to vzdor všetkého namáhania predsa neišlo tak od srdca k srdcu; slavnej, vo slovenskom dome nie najpohodlnejšie cítivšej sa komissii teda nepozostávalo iné, ako odobrať sa; komissia tašla a po jejej odchode bral sa i Pernecký farár preč, ktorého Galbavý cez zahradu, popri osudnej stodole von do poľa vyprevadil, a ledvy že zatiahnul za ním závoru na dverach, rovno kroky svoje do stodoly zameril.

„No poďte, brat môj ľubý — reknul Galbavý k netrpelive ho očakávavšiemu a za svojim vyslobodením túžacemu Štúrovi, — poďte nazpät do vašej residencie v letníku; čisté je už povetrie."

„Koho ste to tadeto odprevádzali?“

„Perneckého farára, Karola Otočku.“

„Čo to za človeka?“

Galbavý miesto odpovede stisnul plecima, a potom dodal: „Fele voda, z poly viz.“

Prijdúce do letníka, domový pán rýchle postaral sa o sviežu zákušku pre svojho hosťa, i o čerstvý pohár vína a vody; a potom sadli oba na pohovky a dôverne besedovali, menovite domový pán majúc dostatočného materiálu k rozprávaniu o dnešňom obede, o svojich hosťoch a o jích rečach, znichžto keď služného novinka sdelená bola Štúrovi, tento na to naskrze nič nepoznamenal.

„No, pane bratre, — počal opäť Galbavý po dlhšej prestávke, keď už o obede a hosťoch nebolo čo vravieť, — blíži sa rozhodná doba; poriadky sú už porobené; môj supplent ešte dnes prijde do Jablonova, príležitosť je hotová, a dostaví sa punkt o dvanástej hodine pred farou, majúc ma zaviesť k železnici, kde, ako som vozkovi už vopred sdelil, veľmy súrnu prácu mám. Ale môj vozka nesmie o vás prv vedieť, až keď sa už v poli na ceste sídeme; ale o tom potom. Ostatne teraz vám nutno bude figurovať ako môjmu rechtorovi, bo tak bezpečnejší budeme. Čajda, a váš pas kdeže máte?“

„Tu mi je vo vrecku.“

„Tlačený?“

„Nie; písaný. Písal ho môj priateľ H. v Liptove.“

„Tlačený by bol iste lepší; medzitým zbaví i tento.“

Hrkot vozu pretrhnul toto besedovanie; Galbavý honom ponáhľal sa do fary. Kuchinský p. kaplán, jeho

byť majúci supplent pre zajtrok, už tu bol, a na vozi dorazil domového pána jediný brat, na návštevu, náhodne v práve taký čas, kde Galbavý velikou starosťou o oslobodenie Štúra z pazúrov stihajúcich ho lapajov duševne zaňatý, nemohol byť najprijemnejším spoločníkom.

Po vzájomnom upozdravovaní sa a zodpovedaní známych všeobecných otázok, navrhnul brat Galbavého, aby sa išli preisť do zahrady. Išli teda ta všetci traja, a chodiac hore dolu okolo zamknutého letníka rozprávali o nepokojnom behu sveta, a hostia Galbavého ani ako mak netušili, že i ten letník jednoho vytečného faktora osudov jích národa v svojom lone ukrýva. Ct. čitateľovi asnaď divné bude, že Galbavý tajomstvo o Štúrovej prítomnosti, ani vernému národovcovi Pachmanovi, ba ani len svojmu vlastniemu bratovi nesveril; kto bližšie zná Galbavého, iste domyslí sa, že to on nerobil z dajakej nedôvery oproti Pachmanovi a svojmu bratovi, ale že robil to z puhej šetrnosti. Kto vie, či podarí sa mu previesť Štúra cez hranicu? Kto vie, či ho nepoznajú a oboch neuväznia, a či potom i podporovateľa jeho úteku jakožto podporovateľa domnelej krajinskej zrady nebudú žalarovať a tryznit? I pomyslel si teda, na čo na túto prípadnosť prichystať tym krvožižnivcom ešte viacej spoluvinníkov a obetí? „Požaduje-li pád Štúrov ešte i druhú obeť, poručena Bohu, nech ňou ja sám budem!“ tak myslel si šlechetný kňaz, a zmýšľanie toto iste je vznešené, pekné, vďačného uznania každého národovca v úplnej miere hodné.

Odbila polnoc, nastal deň tretí. Jasno je ako v rybom oku, hviezdičky trblietajú sa na temnej klenutíne nebies; je krásna jarnia noc a celá príroda v hlbokom spánku ponorená. V Jablonove je ticho ako v hrobe, iba tam dolu popri kostole čosi zľahka šromoce; je to tíško pohybujúci sa voz, ktorý na dolnom konci, na pravej strane dedinky, pred dobre známym nám farským príbytkom zastal. Na to zľahka otvoria sa farské dvere, a v nich octne sa mužská postava, ktorá vozkovi pološeptom privoláva: „Zaraz som tu! len chvíľku počhovej!“ a na to beží do zahrady a rovno do letníka.

„No môj ľúbezný brat! — povie Galbavý dojatým hlasom k svojmu ochránencovi — čas je; poďte! a s Bohom!

„Môj milý, dobrý brat! — zvolal odobrať sa chtiaci Štúr so slzami v očach; — ako, ako vám ďakovať?“

„Neďakujte za nič; čo som urobil som zo srdca rád urobil, Bože daj aby nám to i dobre vypadlo. Bôh vás požehnaj, i všetky vaše kroky. S Bohom!“

Štúr chcel hovoriť; nevládal; tak veľmy bol dojatý dobrotou svojho priateľa, ktorý — to cítil — mu takú službu preukázal, ako dosiaľ nikto na svete.

Ešte jeden horúci objem, jeden iskrenný bratský bozk, a priatelia vystúpili z letníka do tmavej noci. Galbavý otvoril dvere na záhumní a pustil Štúra von, s tymi slovy: „Týmto chodníkom pôjdete ta dolu, ale sa ho nezpúšťajte; ten chodník vás dovedie na jednu cestu, no tú zanechajte, a tým istým chodníkom prijdete na druhú cestu, tej sa držte, tou choďte poznenáhla dolu ku lesu. Ja vás budem vozmo nasledovať, a keď vás

dohoním, prihovorte sa mi a požiadajte ma, abych vás odviezol.“

O pár okamyhov na to sedel už Galbavý na voze, kážuc vozkovi, Jánovi Mäsarovič, aby pomaly poháňal, žeby sa po tme dajak neprevrhli.

Štúr musel náležite zaberať, lebo ho Galbavý už pri samom lese dohonil, na čo domnelý pocestný popri ceste zastal, a zavolal: „Postojte, trochu, prosím.“

„Kto je to?“ pýta sa farár.

„Ja som pocestný, idem zo záhoria, a rádbych sa dostať cez tento les do Malaciek; no bojím sa, že v noci, neveľmy znajúc tu cesty, poblúdim.“

„Hja veru, môj milý, — poznamená na to Galbavý, — kto nie je tu dobre známy, ten tu nie len v noci, ale aj vo dne ľahko poblúdi.“

„A oni, prosím, kam ídú?“

„Ja idem do Rakús na železnicu.“

„Veď i ja by som ta ľúbil; či by ma prosím nemohli s sebou vziať; vďačne jim zaplatím.“

„Odkiaľ sú oni?“

„Ja som rechtor z Pezinku.“

„Ale Štefan Rámus?“

„Ano Štefan Rámus.“

„Ah, ľaľa, ako je tma! ani by som jich nebol poznal. No nech sa páči hor sadnúť, amice; . . aspoň nám veselšie bude!“ a domnelý pezinský rechtor, Štefan Rámus, sadnul na voz. Jánovi Mäsarovičovi toto nespodievané pribudnutie ťarchy na jeho voze nemuselo byť akosi po vôli, lebo prijdúc v lesi na rozcestie, zastal, a upozornil domnelého rechtora, že tuná na pravo odráža

sa cesta do Malaciek, na čo ho ale náš Galbavý zaraz zahriaknul: „Ale, Janko, veď si počul, že aj ten pán do Rakús pospiecha, a táto cesta, ktorou mi pôjdeme, je kratšia nežli tamtá na Malacky; veď vari pán rechtor nemajú roboty v Malackách?“ obrátil sa s otázkou k Štúrovi.

„Nie; nemám tam žiadnej roboty, a i mne by milé bolo, kebych sa čo skorej na železnicu dostal.“

„No, Jane, teda pohni!“

Nato všetci zamĺkli; každý zaneprazdňoval sa svojimi myšlienkami, svojimi dumami, na jíchžto vzlet krása tichej jasnej noci iste neostala bez učinku. Hrobové ticho noci len tupý monotonný hrkot voza, kedy tedy i dosť nepríjemne, narušoval, lebo na stromoch sa ani len lístok nepohnul; hlbšie v lesi kde tu čuť bolo elegické zvuky čierných drozdov, sťa by znali boli, čo to za podivný sprievod jích lesom tiahne. Akási tajomstvenná melancholía, veľatená magickou žiarou miriad jasajúcich sa hviezd, poľahla celou prírodou a citami clivosti opanovala i duše naších dvúch priateľov.

Cesta cez les trvala za dobrú hodinu; za lesom prišlo sa do dedinky Štvrtok rečenej, z nejžto pospiechalo sa čirým, v nočňom šeru clivej pustatine podobným poľom, napred, ku rieke Morave. Keď priatelia naši do hraničnej, z tejto strany Moravy ležiacej osady, Uhorskej Vsi, dorazili, už svitalo.

Janko Mäsarovič na farárov rozkaz zatiahnul do veľkého pri silnici stojaceho hostinca, aby tuná kone pokrmil a návrat Galbavého očakával, obdržiac pritom iste vítané mu splnomocnenie i k svojmu občerstveniu

na útraty najímateľa povozu. Keď mu i Štúr k tomuto cieľu jeden dvadsiatnik do ruky vtisnul, bol ešte príjemnejšie prekvapený a mrmlal: „ľaľa ti ho i s rechtorom, veď je to dvadsiatnik!“

Štúr a Galbavý, tento nárečky v reverende, tamten v jeho obyčajnom rúchu, vydali sa z Uhorskej Vsi pešky na dialšiu cestu cez Moravu, ktorá je tu od dediny ešte asi na štvrť hodiny vzdialená. Prv než ta prišli, rozpovedal ida cestou opatrný, a s tunajšími okolnosťami dobre známy farár ešte raz svojmu priateľovi všetko, čo mu sdeliť za potrebné držal; nezapomenul pripomenúť dĺhosť drevenného, cez rieku vedúceho mostu, budovy na jeho dvoch koncoch stojace, na tejto strane totižto mýto uhorské, a na pravej strane mýto rakúske, pribýtok policajnej stráže, prehliadanie pasov, továrov a t. ď. obozretne doložiac: „Ja som farár a vy môj rechtor, nechajte teda voždy len mňa ako svojho predstaveného hovoriť a jednať.“

Medzitym zblížili sa až k samému mostu; Štúr si vzdychnul, Galbavý v duchu a v pravde Boha prosil o pomoc. V dome uhorského mýtnika panovalo ešte ticho; tam dľa zdania ešte spali. Smele teda kráčali naši priatelia ďalej. Sotvy avšak spravili desať krokov, ozve sa za nimi hlas mýtneho: „Warten sie, meine Herrn! wer sind sie?“

Pútnici zastanú, Galbavý obráti sa a rekne: „Ich bin der Pfarrer von Apfelsbach.“

„Ja! der Herr Pfarrer von Apfelsbach. Gehorsamer Diener! glückliche Reise!“ odvetoval mýtnik a vnišiel do domu.

Nato kráčajú pútnici po moste ďalej, a vidia, pri celkovitom rozdnievaní sa už z ďaleky, na rakúskej strane na ľavom boku mosta: mýtneho búdu; na pravom boku. v jednej nižine od severu: budovu pre policajný úrad na 6—8 krokov od mostu. Pred touto budovou vešala jedna mladá, čisto oblečená ženština prádlo na sušenie. Oproti nej na moste stála cisárska stráž, totižto pohraničnì jáger, v rovnošate a so zbrojou, švarný to driečny a mladý šuhaj. Strážnik tento ale zbadajúc bielizeň vešajúcu ženštinu, oprel sa na operadlo mostu, a rozprával sa s ňou, podľa zdania veľmy dôverne, tak že v tomto rozhovore pohrúžený ku blížacím sa cestovateľom chrbtom obrátený bol; títo, rozumie sa, použiť chcejúc príhodnej príležitosti k vyhnutiu všetkym dotazom a priehladom, brali sa na ľavo, k mýtnej búdke, pred ktorou už mýtnik sedel.

„Was zahlt man da für eine Mauth?“ pýta sa ho Galbavý.

„Zwei kreutzer, meine Herrn!“

Zaplatili, tašli a zatočiac sa bočňou cestou ztratili sa z obzoru hraničnej stráže, ktorej sa iste ani nesnívalo, že vtedy dakto cez osudný, ňou strážený most prešiel, a menovite že prešiel ten, jehož zatykač (Steckbrief) len dňom predtym dorazil bol i na toto oddelenie pohraničnej stráže.

V nádraží sišiel sa Štúr náhodne ešte s jednym známym, prešporským to kandidátom theologie, ktorý prepustil mu svoj tlačený pas, s nímžto sa teraz už Ľudovít, či do Viedne či do Prahy, bezpečne obrátiť mohol.

Dňa 31-ho mája 1865 — rozpráva môj priateľ — nocoval som v Senici. Včas rano hnul som sa zo Senice, navštíviť chtiac nášho pochvalne známeho veterána, horlivého národovca, Jána Galbavého, farára v Jablonove.

Doraziac do prívetivej dedinky, kázal som rovno do fary zatiahnúť, kde mi ale rečeno, že je p. farár ešte v kostole, čo mi nápadné bolo pre to, bo som o žiadnom sviatku neznal. Chcel som isť i ja do kostola, ale sotvy že som z ambitu na ulicu vyšiel, videl som už z kostola sa navracujúceho domového pána.

„Ale veď je dnes streda, pán farár! — prihovoril som sa mu po vzájomnom srdečnom pozdravení sa; — čože ste mali tak dlho za prácu v kostole?“

„Hja! má to svoje príčiny! — odvetil on s vytešenou tvárou; — držal som *te Deum laudamus*.“

„Nuž?“

„Poďte dnu, a rozpoviem vám to.“

Vnišli sme. Galbavý zložil reverendu, dal doniesť raňajky, po jíchžto užití, dal sa mi podrobne rozprávať zanímavú epizodu zo Štúrovho života, ako sa menovaný oslávenec náš z Modry k nemu, a od neho, práve dnes tomu 17 rokov, zahranicu dostal; pri čom, zavedúc ma do zahrady, mi zaraz i pamätný letník i osudnú stodolu ukazoval, ba potom i dosiaľ žijúceho vozku Jána Mäsaroviča, predstavil, ktorý, keď som mu pár šestákov do ruky strčil, sa i teraz dušil, že on dňa 31-ho mája 1848, nie Štúra, ale pezinského rechtora, Štefan Rámusa, do Uhorskej Vsi odviezal.

„Kadenáhle som sa od železnice domov vrátil — končil šlechetný starec svoju, skrze mňa s najväčšou pozornosťou sprevádzanú rozprávku, — a i doma všetko v najlepšom poriadku našiel: išiel som do kostola, a rozpomenuv sa na slová žalmu 123-ho „život náš jako vták vytrhnutý je z osidál lovcov", *laqueus contritus est et nos liberati sumus*, som ďaku činil pánu Bohu, za jeho pomoc pri tomže vyslobodení, a odtedy každý rok dňa 31-ho mája, za to vyslobodenie slávievam moje srdečné *Te Deum laudamus*, aké som i dneská s blahými rozpomienkami na neblahú minulosť, z hlbín mojej duše slávil. Bohužiaľ, že toho, koho sa ono najbližšie týka, niet už medzi nami . . . Pán Bôh mu daj slávu večnú!"

„Večná mu pamäť!"

PREKLADY.

Преклады.

Kremeňová polievka.

Od Juliana Chovnica *).

Stalo sa to v malej chudobnej dedinke. Po dedinách byva skoršie deň a skoršie noc; no nie len preto, že je z rána viacej práce nežli v inú denniu hodinu, ale preto, poneváč to zdedil syn od otca a tento od deda. A vy viete, že pradedo žil vo stredoveku, kde viacej milovali deň nežli noc.

Na konci tejto dedinky stál osamele nízky domček.

Bolo sedem hodín z večera, a počínalo sa už zotmievať. V tom domčoku boly dve dietky, päťroční chlapec a dievčatko o rok mladšie. Súc zavrené, očakávaly mamičku, ktorá sa z roboty ešte nenavrátila. Aby ale táto mala pri práci pokojnú myseľ, prosila jednu tetku, aby dohliadala na deti. Tetka práve odišla domov, nechajúc pri malom ohníku hrnček, v ktorom hrialo sa jiedlo pre matku.

*) Julián Fedor Jozef *Chovnitz*, recte *Chovanec*, bol rodom Slovák. Narodil sa v Nových Zámkoch r. 1814. Bol vojanským dôstojníkom, potom učbárom, na to redaktorom rozličných nemeckých časopisov. Človek veľmy svarlivý Jeho spisy sú chatrnej ceny.

Janíčok a Marienka boly teda teraz samotné. I používaly svojej voľnosti zvedavo nazerajúc do hrnčoka, ačpráve jim to tetka prísne zakázala. — Naraz zaklopal ktosi na okno.

„To je mamička!“ zvolala Marienka, a oba tíško tiahly od ohnišťa, a pristúpivše k oknu, pýtaly sa: kto je to?

Akýsi cudzí hlas odpovedal: „Som ubohý žobrák....“

Marienka ale nepripustila cudzinca ďalej k hovoreniu a zvedavo vravela: „Máš aj dlhé šedivé fúzy?“

„Ano!“ odvetil žobrák.

Marienka pýtala sa ďalej: „A aj lysú hlavu?“

„Mám,“ odpovedal starec.

A keď sa dievča dosť nadopytovalo, čím svoju zvedavosť ukojilo, reknul Janíčok: „Tí starí žobráci sú múdri ľudia!“

Teraz ale počal vravieť žobrák a prosil dietočky o kúsok chleba, že ešte dnes ničoho v ústach nemal. — No matka i tetka prísne boly deťom zakázaly dať niečo dakomu, lebo samy málo maly.

„My nesmieme nič dať,“ odvetila Marienka, k čomu Janíčok ešte dodal: „Veru nesmieme!“

„Ah, ah! — divil sa žobrák, a mlčal chvíľku; potom ale hlasnejšie zavolal: — teda mi aspoň môj kremeň, čo toť v kapse mám, dovoľte tuná uvariť.“

„Čo? kremeň?“ pýtaly sa deti, a bolo jim to divné, že sa môže i kremeň variť.

„Však máte tam oheň — vravel zasä žobrák, — priložte teda len ešte jeden hrnec s vodou: preto vám mamička nič nepovie.“

„To veru nie," myslela Marienka a ponáhľala sa pristaviť hrnec k ohňu. Starec ale oknom podal svoj zpomínaný kremeň Jankovi, ktorý ho do hrnca hodil.

O nezaveľa počala voda klokočom vrieť, a Marienka vzala vydličky a píchala do kremeňa, ktorý ale ešte vždy len tvrdý bol.

I reknul žobrák: „Dajte trochu soli do vody, tak ten kameň zmäkne. Pre trochu soli vás mamička nebude hrešiť."

Dievčatko dalo soli do vody, ale kremeň predsa nezmäknul.

A zas reknul žobrák: „Aby kremeň zmäknul, musíte dať k nemu aj kúštičok masla. Pre kúštičok másla vás mamička nebude hrešiť."

A urobila tak Marienka; ale kameň ostal vždy len tvrdý. Tu reknul ešte starec: „Nakrájajte dakoľko smidák chleba do vody, a tak kremeň už istotne zmäkne."

Janíčok bežal pre chlieb, a hodil zo desať smidák do hrnca.

„Dajte mi to teraz sem!" vravel žobrák.

Deti, zvedavé, či je už kremeň skutočne mäkký, podaly starcovi hrnec, a staly si k oknu. Tu podal žobrák každému z nich za jednu ližičku tej polievky, a ony okúsivše ju, uznaly, že je tá kremeňová polievka veľmy chutná, a povedaly žobrákovi, aby si takej častejšie prišiel u nich navariť.

Ale či kremeň zmäknul alebo nie, na to zabudly sa deti opýtať.

A s j a.

Od Ivana Turgeneva.

I.

Bolo mi vtedy päťadvadsať rokov, sú to teda dávno minulé veci, o ktorých rozprávam. Vydal som sa na cesty, nie asnaď, „abych svoje vzdelanie dokončil," ako sa to vtedy vravievalo, ale iba preto, že zachcelo sa mi podívať sa na Boží svet. Bol som zdravý, mladý, veselý, peniaze mi nechybely, — žil som bez všetkých záväzkov a robil, čo chcel; slovom, kvitnul som. Vtedy mi to ani nenapadlo, že niesom rostlina, a že dlho kvitnúť nebudem. Mladosť jie pozlatený marcipán, a myslí že to skutočný chlieb; ale prijde čas, že jej i chlieb dobrým býva. Ale to sem nepatrí.

Cestoval som bez všetkého cieľa, bez plánu; bavil som sa kde sa mi páčilo, a hneď som sa ďalej ubieral, kadenáhle zachcelo sa mi vidieť iné tváre. Mňa zanímali výlučne len ľudia; nenávidel som zanímavé pamätníky, znamenité sbierky zriedkavostí; puhý pohľad na lokaja vzbudzoval vo mne cit smutku a hnevu; div som o rozum neprišiel v Draždanskom „zelenom sklepe". Príroda na mňa neobyčajne pôsobila, ja ale neľúbil jej tak

zvané krásy, neobyčajné hory, skaly, vodopády; neprial som si aby ma vábila a unášala. Za to ale tváre, živé ľudské tváre, reči ľudí, jích trnutie, smiech, — hľa! . . bez toho nemohol som sa obísť. V húfoch ľudu bolo mi vždy ľahko a veselo; rád som chodil, kam iní chodili, kričal, keď iní kričali, a zároveň som rád videl, ako títo iní kričia. Zabávalo ma to, pozornosťou sprevádzať ľudí, ano nemohol som sa dosť na nich vynadívať, — pozeral som na nich s radostnou nenasytnou zvedavosťou. Avšak zasä zabieham.

Pred dvadsiati roky teda žil som v nemeckom, nevelikom mestečku Z. na ľavom brehu Hrýna. Hľadával som samotu: bol som akosi do srdca ranený mladou vdovou, s ktorou som sa v teplicach soznámil. Bola veľmy krásná a rozumná, jastrila so všetkými — i so mnou hriešníkom; z počiatku mi priala; ale potom ma ukrutne poranila, obetujúc ma jednomu červeno-lícemu Bavorskému dôstojníkovi. Priznať sa mi nutno, že rana môjho srdca nebola príliš hlboká, no ja považoval si to za povinnosť, odovzdať sa na nejaký čas smútku a samote, — čím sa mladosť nepobaví! — a usadil som sa v Z.

Mestečko toto zaľúbilo sa mi pre svoju polohu, ležiac u pät dvúch vysokých vrchov, pre svoje obstarlé zdi a väže, vysoké lipy, oblúkový most nad čistou riekou — a hlavne pre svoje dobré víno. Po jeho úzkych uliciach prechádzavaly sa večer po západe slnka — bolo to v júne — prekrásné, blado vlasé Nemkyne, a stretajúc sa s cudzincom, príjemným hláskom vravievaly: „Guten Abend!“ a niektoré z nich neodchodily ešte ani

vtedy, keď už mesiačik vyvstával za končitými strechami starých domov, a keď sa o vetché kamenie predmostia odrážaly jej nepohnuté paprsky. V tú dobu rád prechádzaval som sa po meste; mesiačik, ako sa zdalo, rád na ne pozeral z čistého neba, a mesto cítilo ten pohľad a stálo tíško a pokojno, celé jeho svetlom zaliaté, týmto kľudným a zároveň ticho dojímavým svetlom. Kohút na vysokej gothickej zvonici ligotal sa bladým zlatom, týmže zlatom zdobily sa vlnky na menistom zrkadle rieky; tenké sviečky — Nemec je dobrý gazda — skromne svietily v úzkych oknach pod bridlicovými strechami; vinné konáre tajomne vykukovaly prez murované ohrady; čosi myhalo sa v tôni kolom starej studne na trojuhlastom námestí, z nenazdania ozývalo sa hvízdanie ospalého nočnieho strážca, dobromyseľný pes zavrnčal polohlasom, a povetria sa tak príjemne dotýkalo tváre, a lipy tak sladko páchly, že mimovolne na ústa vystupovalo túžebné slovo: „Gretchen!“

Mestečko Z. leží asi pol hodiny od Hrýna. Často chodil som podívať sa na velkolepú rieku, a naskrze nie bez umyslu zpomínajúc na zlú vdovu, posedel som za dlhé hodiny na kamennej lavičke pod osamotelým vysokým jasenom. Maličká soška Madonny s veľmy detacou tvárou a červeným, mečom prekliatým srdcom na prsiach, smutne z jeho vetiev vyzerala. Na protejšom brehu nachádzalo sa mestečko L., nemnoho väčšie od toho, v ktorom som sa ja usadil.

Jedenraz večer sedel som na svojej obľúbenej lavičke a pozeral na rieku, na nebo a na vinohrady. Predo mnou váľaly sa belovlasí chlapci po bokoch

člnku, vytiahnutého na breh a obráteného hore bruchom. Lode ticho plávaly slabo zdutými vetridlami; zelenkavé vlny tiekly kolo nich sotva sa hýbajúc a šepotajúc. Naraz doletely ku mne zvuky hudby; počúval som. V meste L. hrali valčík; mrzutá basa vrnčala, husle temno nariekaly, flauta bujno pískala.

„Čo to znamená?“ pýtal som sa mimoidúceho starčoka.

„To znamená — vravel on, prekladajúc si savku dýmky z jednoho kútka úst do druhého, — že študenti prišli z B. na *kommers*.“

„Podívam sa na ten kommers, — myslel som si; — bez toho som ešte v L. nebol.“

Vyhľadal som prievozníka a previezol sa na druhú stranu.

2.

Snaď nevie každý, čo je kommers. Je to slavné hodovanie zvláštneho spôsobu, ku ktorému schádzavajú sa študenti jednej krajiny alebo bratstva (Landsmannschaft). Takmer všetci účastníci kommersu nosia od dávna prijatý odev nemeckých študentov: šnorovaný kabátik, veliké boty a malinkú čiapku s prýmom dvojej alebo trojej barvy. K obedu obyčajne schádzavajú sa študenti pod predsedníctvom seniora t. j. staršieho a hodujú do rána, pijú, spievajú piesne *Landesvater* a *Gaudeamus*, zlobia „filistrov“; tu i tu najímajú si aj hudbu.

Takýto kommers slávil sa v meste L. pred nevelikým hostincom „u slnka“ v zahrade, ktorá bola na

ulici. Nad hostincom i zahradou vialy zástavy; študenti sedeli za stoly pod pristríhanými lipami; ohromný pes ležal pod jednym stolom; po strane v besednici umiestení boli hudci a statočne hrali alebo sa pivom posilňovali. Na ulici pred nízkym plotom sišlo sa hodné množstvo ľudu; dobrí meštania nechceli opominúť príležitosti, podívať sa na besedujúcich hostí. Ja tiež vmiesil sa do tlupy divákov. Bolo mi veselo, dívať sa na tváre študentov, jích objímanie, výkriky, nevinné jastrenie mladosti, ohnivé pohľady, smiech bez príčiny — najkrásnejší to smiech na svete — to všetko radostné prekypovanie mladíckeho, sviežeho života, ten ruch ku predu, tá dobrosrdečná zábava mňa unášala a roznecovala.

Nepôjdeš k ním? pýtal som sa sám seba v duchu.

„Asjo! si spokojná?“ prehovoril za mnou naraz mužský hlas po russky.

„Počkajme ešte!“ odpovedal ženský hlas touže rečou.

Rýchle ozrel som sa. Môj zrak padnul na mladého červeného muža v letnej čapici; pod pazuchou mal devu, nevelikú, so slameným klobúkom, zakrývajúcim celú vrchniu časť obličaju.

„Vy ste Rusi?“ mimovoľne zplynulo mi z úst.

Mladý človek usmial sa a odpovedal: „Ano, Rusi.“

„Neočakával som . . . že v takom zákutí . . .“ počal som.

„Ani my neočakávali — vetil on na to. — Čož na tom? Tym lepšie. Dovoľte abych uviedol sa vám: menujem sa Gazín, a to je . . . — pri tom zamlčal sa na okamyh — moja sestra. A vaše meno?“

Reknul som mu svoje meno a dali sme sa do reči. Dovedel som sa že Gagín cestuje, ako ja, pre svoje vyraženie, pred týdňom prišiel do mestečka L. a v ňom usadil sa.

Abych pravdu reknul, nerád soznamoval som sa s Rusy za hranicami. Poznal som jich vždy z ďaleka po chôdzi, po kroji šiat a zvlášte po výraze jích tváre. Ano, vyhýbal som Rusom, ale Gagín zaľúbil sa mi na prvý pohľad: Sú na svete tak sčastné tváre, že milo je dívať sa na ne; akoby vás zahrievaly alebo hladily. Gagín mal takúto tvár, milú, dobrotivú, s veľkýma, mäkkýma očima a mäkkými, kučeravými vlasy. Reč jeho bola taká, že ani nevidiac jeho tvár, už po zvuku jeho hlasu ste cítili, že sa usmieva.

Dievča, ktoré svojou sestrou nazval, na prvý pohľad ukázalo sa byť veľmy roztomilým. Bolo čosi zvláštnieho v jej prismahlom, okruhlom obličaji, s nevelikým tenkým nosom, takmer detacou tvárou a černýma, jasnýma očima. Bola graciosne rostlá, ale jakoby posiaľ neúplne vyvinutá. Svojmu bratovi v ničom nepodobala sa.

„Nepáči sa vám trochu k nám? — vravel Gagín; — tušim, že sme sa na Nemcov už dosť nadívali. Našinci by nepochybne boli už sklenice pobili a žida dolámali; ale títo sú už náležite krotkí. Čo ty, myslíš, Asjo, pôjdeme domov?“

Dievčatko prisvedčilo hlavou.

„Bývame za mestom, — vravel Gagín ďalej; — vo vinohrade v osamotnelom domku na vrchu. Je u nás pekne; uvidíte. Gazdiná sľúbila, že nám prichystá ky-

selého mlieka. Teraz skoro zotmie sa už; a pre vás lepšie bude, keď sa cez Hrýn pri mesiačku poplavíte.“

Odišli sme. Nízkou bránou mesta vyšli sme do poli a na sto krokov podľa kamennej ohrady zastavili sme sa pred úzkymi dvierkami. Gagín ich otvoril a viedol nás hore po vinúcom sa chodníčku. Po oboch stranách riastlo hrozno; slnce práve zašlo, a červené slabé svetlo zpočívalo na zelených haluzach, na vysokých tyčkách, na suchej zemi a bielej stene neveľkého domku so štyrmi osvetlenými okny, stojaceho na samom vrchu briežka, ktorým ubierali sme sa.

„Tu hľa je naše bydlo! — zvolal Gagín, keď sme sa k domku blížili. — A tu i naša gazdiná naše mlieko nese. Guten Abend, Madame. Zaraz sadneme k večeri; najprv ale — dodal — ohliadnite sa. Aký to pohľad!“

Bol to skutočne čarovný pohľad. Hrýn, celý srieborný, ležal pred nami medzi zelenými brehy; na jednom mieste horel purpurovým ohňom západu. Mestečko k brehu pritálené ukazovalo všetky svoje domy a ulice; široko rozbiehaly sa vrchy a polia. Dolu bolo krásne, tu hor ale ešte krásnejšie; zvlášte prekvapila ma čistota a hlbina neba, žiaraca priehladnosť vozduchu; svieží a ľahký tíško kolembal sa a vlnil, akó by i jemu veselšie bolo vo výške.

„Prekrásné obydlie ste si vybrali,“ povedal som.

„Asja ho našla,“ odvetil Gagín.

„Nuže, Asjo, zlož sa, a daj sem všetko priniesť. Budeme večerať pod širym nebom. Tu i hudbu lepšie počuť. Či ste nezbadali? — dodal, obrátiv sa ku mne, — na blízku sa valčík špatno počúva; sú to sprosté,

hrubé zvuky; ale z dialky ku podivu krásné; všetky romantické struny chvejú sa vo vás.“

Asja — jej meno vlastne bolo Anna, ale Gagín nazýval ju Asjou, a preto dovoľte, aby ju i ja tak nazýval — vnišla do domku a vkrátce navrátila sa s gazdinou. Niesly dosť veliký stôl, s hrncom mlieka, taniery, ližícami, cukrom, jahodami a chlebom. Posadili sme sa k večeri. Asja zložila svoj klobúk; jej čierné vlasy, pristrižené a pričesané jako u dieťaťa padaly v hustých kaderach na šiju a uši. Z počiatku ostíchala sa predo mnou; ale Gagín jej povedal: „Asjo! rozváž len! ten pán nekúše!“ — Usmiala sa a po chvíli sama so mnou hovorila. Nevidel som podivnejšej bytosti. Ani chvíľku neposedela; vstávala, odchádzala do domku a zase pribehla, spievala po tichu, často sa smiala, a podivno: zdálo sa, že nesmeje sa tomu, čo počula, ale v cele iným myšlienkam, ktoré prichádzaly jej do hlavy. Jej veliké oči pozeraly rovno, jasne, smele, ale niekdy prižmúrila zase trochu večká, a vtedy naraz stal sa jej pohľad hlbokým a nežným.

Výše dvúch hodín sme si spolu posedeli. Deň dávno zmiznul, a večer z počiatku celý obnivý, potom jasný a modrý, nato bľadý a smutný ticho miznul a prechádzal v noc, a hovor náš trval dosiaľ, mierný a krotký, ako vzduch nás obklopujúci. Gagín dal priniesť sklenicu Hrýnskeho; zvoľna popíjali sme. Hudba ako predtym k nám dolietala; jej zvuky zdaly sa byť sladšie a nežnejšie; svetlá pozhasínaly v meste i na brehu. Asja naraz zklopila hlavu, tak že jej kadere spadly do očú, umĺkla a vzdychla, a reknúc nám, že sa jej chce

spať, vnišla do domku; ja ale videl, ako bez svetla dlho stála za neotvoreným oknom. Konečne vyšiel mesiac a pohrával sa na Hrýne; všetko sa osvietilo, zatemnilo, zmenilo, i víno v našich hlatených čašach zligotalo sa tajomným bliskom. Votor, akoby krídla zložil, utíchnul, zomrel; nočním teplom viala zem.

„Čas je! — zvolal som; — pozdejšie bych sotvy našiel prievozníka.“

„Čas je!“ opakoval Gagín.

Išli sme k rieke. Naraz po chodníku za nami hrnuly sa kamene. Asja bežala za nami.

„Ty ešte nespíš?“ pýtal sa jej brat.

Ona ale neodpovedajúc ani slovom, bežala popri nás. Poslednie umierajúce svetielká od študentov v hostinskej zahrade osvetlovaly dolu lístie stromov, čo jim dodávalo slavného, fantastického vzhľadu. Pri brehu sme našli Asju; hovorila s prievozníkom. Pristúpiv k člnku lúčil som sa s novými známymi. Gagín sľúbil, že ma na druhý deň navštívi; stisknul som jeho ruku a podával svoju Asje; ona ale na mňa len pozrela a zavrtela hlavou. Člnok odrazil a plával po bystrej rieke. Prievozník, bodrý starec, snažne potápal veslo do temnej vody.

„Vjeli ste do mesačnieho stĺpu, rozbili ste ho!“ zvolala na mňa Asja.

Zpustil som oči dolu; vôkol člnka iskrily sa tonúce pablesky.

„S Bohom!“ zaznel opäť jej hlas z brehu.

„Do zajtra!“ vravel po nej Gagín.

Člnok pristal. Vystúpil som a ohliadnul sa. Na

protejšom brehu nebolo už nikoho vidieť. Mesační stĺp zasä tiahnul sa ako zlatý most prez rieku. Akoby na rozlučnú zaznely zvuky starého Lannerovho valčíka. Gagín mal pravdu; cítil som, ako zachvely sa všetky struny môjho srdca pri týchto tajomných nápevoch. Temným polom odišiel som domov, ssajúc páchnuci vzduch, a prišiel som do svojho bytu celý rozněžnený sladkým rozochvením a nekonečnou bezpredmetnou túhou. Cítil som sa sčastným. . . Ale prečo som bol sčastný? Nič som si nežiadal, o ničom nemyslel. . . Bol som sčastný.

Skoro so smiechom nad zbytkom prijemných hravých citov pohrúžil som sa do postele, a zamrúžac oči, naraz spomenul som si, že som cez celý večer ani raz nepomyslel na svoju zlú krásavicu. . .

„Čo to znamená? — pýtal som sa, — asnaď len nie som zaľúbený?“ Ale po tejto otázke usnul som, ako dieťa v kolíske.

3.

Na druhý deň ráno — bol som sa už prebudil, ale ešte nevstal, — ozvalo sa pod mojim oknom klepanie paličkou, a hlas, ktorý som hneď za Gagínov hlas poznal, zaspieval: „Spíš posiaľ? gytarou ťa prebudím....“

Otvoril som mu čo najrýchlejšie.

„Dobré ráno — vravel Gagín, vchádzajúc, — včasne som vás zburcoval; ale podívajte sa aké to ráno! . . Sviežosť, rosa, škrivánci spievaju . . . .“

On sám so svojimi kučeravými, ligotajúcimi sa vlasy, obnaženým krkom a červenými lícami, bol svieží ako jutro.

Ja sa obliekol, vnišli sme do zahrady, dali si priniesť kávu, posadili sa na lavičku a počali hovoriť. Gagín sdelil mi svoje plány o budúcnosti, majúc dostatočného imania a súc samostatný, venovať sa chcel maliarstvu, a iba to ľutoval, že teprv tak pozde na to pomyslel, a mnoho času zbytočne ztratil; ja mu tiež rozprával o svojich zámeroch, ano hneď sdelil som mu i tajomstvo svojej nesčastnej lásky. Pozorne ma vypočúval; ale, ako som pobadal, veľkého súcitu som v ňom nezbudil. Vzdychnuv po mne dvaraz z útrpnosti, navrhnul, abych išiel k nemu, podívať sa na jeho nástiny. Ja som privolil.

Nezastihli sme Asju. Odišla — ako gazdiná povedala — do rozvalín. Pol hodiny za mestečkom L. nachádzaly sa zrúcaniny rytýrskeho hradu. Gagín ukázal mi všetky svoje nástiny. Bolo v jeho kresbách mnoho života a pravdy, čosi voľného; ale ani jedna z nich nebola dokončená. Uprimne sdelil som mu svoju mienku.

„Ano, ano, — vravel vzdychajúc. — Pravdu máte; to všetko je priliš náhlené, nezralé. Čo robiť? Neučil som sa ako treba bolo, a tá prekliatá slovanská nedbalosť sa ma zmáha. Pokym na prácu myslím, vznášam sa s orlom; zdá sa, žebych zem z miesta hnul; a pri skutku hneď ochábnem a unavím sa.“

Ja ho počal tešiť, on ale pokynul rukou a sobrav kresly do dasák, pohodil jich na diván.

„Ak trpelivosti nadobudnem, bude zo mňa dačo, — vravel cez zuby, — jestli ale nie, zostanem nedoukom. Eh, poďme radšie Asju vyhľadať.“

Šli sme.

4.

Cesta k rumom hradu točila sa po svahu úzkej, lesom porostlej doliny, na jej dne bežal potok a so šumotom skákal prez kamenie, jako by sa spojiť chcel s velikou riekou, ticho sa lisknúcou za temnou hradbou hôrnych hrebeňov. Gagín obrátil moju pozornosť na niektoré krásne osvetlené miestá: v jeho slovách čuť bolo ak nie maliara, iste aspoň umelca. O nezaveľa spatrili sme zboreniny. Na samom vrchu holej skaly trčala štvoruhelná väža, celá čierná, posiaľ pevná, ale velikými škárami pokrytá. Mächom porostlé steny priliehaly k väži; sem tam zelenal sa brečtan; skrivené stromy visely na šedých zďach. Kamenný chodník viedol k zachovalej bráne. Už sme sa k nim blížili, tu zamyhala sa pred nami ženská postava; rýchle bežala po rozvalinách, a posadila sa na kraj steny, rovno nad priepasťou.

„Aj hľa, to Asja! — zvolal Gagín. — Aká je pošetilá!

Vnišli sme do brány a octli sa na nevelikom dvorci, polozarastlom planými jabloňami a kapradím. Na zdi sedela skutočne Asja. Obrátila sa k nám a zasmiala sa, ale nehnula sa z miesta. Gagín jej pohrozil prstom, a ja jej nahlas vytýkal ncopatrnosť.

„Nechajte ju, — vravel mi Gagín šoptom, — nedráždite ju; neznáte ju. Ona by trebas aj na väžu vyliezla. Hľa, radšie podívajte sa na priemyselnosť zdejších obyvateľov.“

Ohliadnul som sa; v kúte v malej drevennej búdke nedrovala starena pančuchy; a stranou po nás pozerala. Predávala pocestným pivo, pečivo a vodu. Posadili sme sa na lavičku, a počali piť z ťažkých cínových konvíc dosť chladné pivo. Asja neustále sedela na svojom mieste; jej pekná postava krásne rysovala sa na jasnom nebi, ja ale s nepríjemným citom pozeral na ňu. Už večer zpozoroval som na nej čosi neprirodzeného, núteného. . . . „Chce, aby sme sa jej divili — myslel som, — na čo to? aká detinská chúťka!“ Ako by moje myšlienky bola uhádla, naraz na mňa bystro prenikave pozrela, zasmiala sa, a dvoma skoky zletela zo steny, a prindúc ku starene požiadala ju o vodu.

„Myslíš, žebych pila? — vravela obrátivšia sa k bratovi. — Naskrze nie; na zďach sú kvetiny, ktoré poliať načim.“

Gagín jej neodpovedal, ale ona so sklenicou v ruke dala sa do lezenia po rozvalinách, chvíľkami sa zastavujúc, shybujúc sa, a so zábavnou vážnosťou vylievajúc dakoľko kvapiek vody, ktoré jasne ligotaly sa v slnečňom svetle. Jej pohyby boly veľmy príjemné, ale ja sa jako prv chladne držal, ačkoľvek som sa mimovoľne kochal jej ľahkosťou a sviežosťou. Na jednom nebezpečnom mieste zúmyslne skríkla a nato sa zasmiala. . . Ja mrzel sa ešte viac.

„Lozí ako koza,“ vravela starena sama k sebe.

Konečne vyprázdnila Asja celú svoju sklenicu a šelmovsky sa pohybujúc, vrátila sa k nám. Podivný úsmev ľahko pohrával jejimi obrvami, nozdrami i ústy, na polo smele, polo vesele žmurkala očima.

„Zdá sa vám moje jednanie byť neslušným? — stálo na jej tvári písané. — Všetko jedno, viem, že sa vám páčim.“

Naraz, jakoby sa zahanbila, zpustila svoje dlhé riasy, a skromne k nám prisedla ako vinníčka. Ja sa teraz po prvý raz lepšie podíval na jej líca, na najpohyblivejšiu tvár, akú som kedy videl. Za dakoľko okamyhov na to úplne zbľadla, a vzala na seba výraz skrúšený, truchlivý; rysy jej zdaly sa mi väčšie, vážnejšie, prostejšie. Utíchla úplne. Obišli sme zrúcaniny zúkol vúkol — Asja išla za nami — tešiac sa výhľadu. Medzi tym priblížil sa čas obedu. Zaplativ starene, požiadal ju Gagín ešte o sklenku piva a obrátiv sa ku mne so žartovným prízvukom zvolal: „Za zdravie dámy vašho srdca!“

„A má on . . . máte vy takú dámu?“ tázala sa rýchle Asja.

„Ktož by jej nemal?“ zvolal Gagín.

Asja zamyslela sa na chvíľu; jej tvár zasä zmenila sa, zasä objavil sa na nej vyzývajúci, takmer smelý úsmev.

Na zpiatočnej ceste ešte hlučnejšie ozýval sa pustý smiech Asje. Ulomila si dlhý prút, niesla ho na pleci jako zbraň a hlavu obviazala si šálom. Stretli sme hodnú tlupu rusých Angličanov a bľadých Angličanôk: všetci, ako na kommando, s chladným podivením na ňu hľadeli svojima sklenýma očima, a ona, akoby jim na vzdor, hlučne spievala. Vráťac sa domov, zaraz utiahla sa do svojej izbetky a neprišla až k samému obedu, ustrojená v najlepšie šaty, jastrivo pričesaná, a v ru-

kavičkách. Pri stole bola veľmy činná, takmer affektovaná, sotvy dotýkala sa jiedál a pila vodu. Patrné bolo, že predo mnou chce hrať nový zástoj — zástoj vážný, dobre vychovanej gazdinej. Gagín ju nevytrhoval, — bolo vidieť, že privyknul vo všetkom jej dávať za pravdu. Iba chvíľami dobrosrdečne na mňa pozeral, zľahka pleciami krčil, akoby riecť chcel: „Je dieťa, buďte shovievavý.“ Jak milo sa obed skončil, vstala Asja, spravila nám úklonu a vzavšia klobúk, pýtala sa Gagína: smie-li isť k pani Louise?

„A odkedy že sa takto prosievaš? — odpovedal on so stalým, tento raz trochu núteným úsmevom. — Nudíš sa medzi nami?“

„Nie; ale včera som sľúbila pani Louise, že ju navštívim; a potom myslím si, že vám milšie bude, keď sami zostanete. Pán N. — menovala mňa — ti iste má dačo rozprávať.“

Odišla.

„Pani Louisa — počal Gagín aby predišiel moju otázku — je vdova po zdejšom bývalom mešťanostovi, dobrá, ač tichá starena. Asja sa jej zapáčila. Asja veľmy rada soznamuje sa s ľuďmi nižších kruhov; zpozoroval som, že toho príčinou vždy býva hrdosť. Ako vidite, je náležite rozmaznaná — dodal po krátkej prestávke, — ale povedzte, čo robiť? Musím s ňou mať trpelivosť.“

Ja mlčal. Gagín zmenil predmet rozprávky. Čím viac som ho poznával, tym viac pritúľoval som sa k nemu. Rýchle som ho poznal, Bola to opravdivá russká duša, pravá, poctivá, prostá, ale — škoda že! —

trochu pohodlná, bez ráznosti a vnútorného ohňa. Mladosť nekypela v ňom prúdom, lež žiarila tichým svetlom. Bol veľmy milý a vzdelaný, avšak nemohol som si predstaviť, čo stane sa s ním, keď zmužnie. Byť umelcom! — bez horúcej stálej činnosti nebýva umelca, — a pracovať, — myslel som si, dívajúc sa na jeho nežnú tvár a poslúchajúc jeho lúdavú reč — nie! . . ty nevieš a nebudeš sa namáhať. No nemožné bolo nemilovať ho: srdce k nemu lnulo.

Štyri hodiny sme spolu strávili, sediaci na pohovke alebo prechádzajúci sa pred domom.

Slnko zachádzalo a ja musel domov. Asja posial nevracala sa.

„Aká to tuláčka — vravel Gagín. — Ak chcete, odprevadím vás; cestou zájdeme k pani Louise, a ja opýtam sa, či tam neni Asja. Nezajdeme si veľmy."

Zišli sme do mesta a zahnuvše do úzkej krivej ulice, zastavili sme sa pred domom, na dve okná širokým a na štyri patra vysokým. Druhé poschodie vystupovalo do ulice viac nežli druhé; celý dom s vetchým zovňajškom, dvoma tlstými stĺpami dolu a príkrou šindelovou strechou: vyhliadal ako velikánsky skrčený vták.

„Asjo! — volal Gagín, — si tu?"

Osvetlené okno v treťom patre zaznelo a otvorilo sa, a my videli tmavú hlavu Asje. Za ňou vykukával bezzubý, krátkozraký obličaj starej Nemkyne.

„Tu som, — odvetila Asja, jastrivo opierajúc sa lokťom o okno. — Je mi tu dobre. Tu ľa, chyť! — dodala, hodivšia Gagínovi parúčku geránia, — mysli si, že som dáma tvojho srdca."

Pani Louisa zasmiala sa.

„N. odchádza — vravel Gagín, — chce sa s tebou rozlúčiť.“

„Tak? — zvolala Asja. — Daj mu teda moju kytku, ja sa hneď vrátim.“

Zavrela okno, a jako sa zdálo, pobúbila pani Louisu. Gagín podal mi mlčky kytku. Ja ju mlčky uložil do kapsy, došiel k prievozu a prepravil sa na druhý breh.

Šiel som domov na nič nepomýšľajúc, avšak s podivnou ťažkosťou na srdci, keď ma naraz zarazil silný, známy, no v Nemecku zriedkavý zápach. Zastaviv sa videl som podľa cesty neveliký záhon konopí. Jejich russký stepový zápach upomenul ma na rodinu, a vzbudil mi v duši podivnú tesknotu za ňou. Zachcelo sa mi dýchať russký vzduch, kráčať po russkej zemi. „Čo tu robím? prečo vláčim sa po cudzej zemi medzi cudzími?“ zvolal som, a mrtvá ťažoba, ktorú cítil som na srdci, naraz premenila sa v trpké, páliaco rozčulenie. Prišiel som domov s docela iným naladením, ako večer predtym. Bol som veľmy mrzutý, a dlho nemohol som sa uspokojiť. Nepochopitelný mne samému hnev zmocnil sa ma. Konečne posadiv sa a zpomenuv si na svoju zlú vdovu — ex officio zpomienkou na túto dámu končil som každý deň, — vyňal som jeden z jej listov. Ale ešte som ho ani neotvoril, už moje myšlienky daly sa mi iným smerom. Počal som premýšľať...rojčiť o Asje. Prišlo mi do hlavy, že Gagín v svojej rozprávke narážal na dakosi zanepráznenie, braniaco mu jeho návratu do Rusi.... „Či to snaď len sestra jeho?“ zvolal som hlasite.

Vyzlieknuv sa, som ľahol a chcel usnúť; avšak za dobrú hodinu sedel som zasä v posteli, opierajúc sa loktom o podušku, a zasä som myslel na tú „rozmaru plnú devu s núteným smiechom.“ — „Složená je, ako malinká Rafaelová Galathea, — šoptal som; — ano, a nieje jeho sestra . . .“

A vdovín list veľmy pokojne ležal na dlážke, belajúc sa v mesačňom svetle.

5.

Na druhý deň išiel som zasä do L. — Domnieval som sa že chce sa mi vidieť Gagína, ale v duši tiahlo ma to, podívať sa, čo bude robiť Asja, či bude zas taký podivín ako včera večer. Oboch som našiel v hosťovskej izbe, a podivno! — asnaď preto, že som v noci a ráno mnoho myslel na Rus — Asja zjavila sa mi celkom ako russká deva, ano ako prostá deva. Mala na sebe obstarlé šaty, vlasy do tyla začesané, a sedela, nehýbajúc sebou, pri okne, a šila skromne, tíško, práve, akoby sa po celý svoj vek nebola ničím iným zapodievala. Takmer nič nevravela, pokojne hľadela na svoju prácu, a jej tvár prijala na seba tak nepatrný skromný výraz, že mimovoľne zpomenul som si na našu domácu Katu a Mašu. K dovršeniu ponášky počala tichúčko spievať „Matušku golubušku.“ Pozeral som na jej zažltlé vyhaslé líca, zpomenul si na včerajšiu tesknotu, a bolo mi čohosi ľúto. Počasie bolo prekrásné. Gagín nám sdelil, že dnes pôjde kresliť obraz dľa prírody; ja pýtal sa ho, či dovolí, abych ho sprevádzal, či mu nebudem na prekážke?

„Práve naopak — odvetil; — môžte mi dať dobrú radu.“

Postavil si okruhlý širák à la Van Dyk, obliekol blúzu, vzal karton pod pazuchu a vyšiel; ja kráčal za ním. Asja zostala doma. Gagín odchádzajúc poprosil ju, aby sa postarala, že by sa polievka nepresolila. Asja sľúbila, že dohliadne do kuchyne.

Gagín došiel do známeho mi údolia, posadil sa na kameň, a počal rysovať starý kotlavý, rozložitý dub. Ja ľahol si do trávy a vytiahnul knihu; ale neprečítal som ani dve stránky a on sotvy že papier roztiahnul, počali sme hovoriť, a nakoľko mne súdiť možno, veľmy učene a obratne hovoriť o tom, ako načim pracovať, čomu treba vyhýbať, čoho pridržať sa, a jaké zvláštnie povolanie má v terajšom čase umelec. Gagín konečne povedal, že dnes nemá sčastia v kreslení; ľahol si podľa mňa, a tu voľno plynul náš mladý rozhovor, tu vrúci, tu zádumčivý, tu nadšený, a nato zas úplne nejasné reči, do nichžto russký človek tak rád ponoruje sa. Nashováravše sa do syta, vrátili sme sa domov, ako by sme Bôh vie čo čo boli vykonali. Asju našiel som práve tak, ako som ju opustil, ani stienu novoty, ani stopy s umyslom prijatého zástoja nepozoroval som na nej; tento raz nebolo možné vytýkať jej neuprimnosť.

„Aha! — vravel Gagín, — naložila si pôst.“

Okolo večera niekoľko razy uprimne zívnula a včas odišla do svojej izby. Ja som sa tiež skoršie rozlúčil s Gagínom, a vrátiv sa domov, netesknil som už po ničom.

Avšak nesmiem zapomenúť, že kladúc sa do postele, pomyslel som: „Aký chaméleon je to dievča! — a

zamysliac sa trochu dodal som: — a predsa neni jeho sestra.“

6.

Minuly celé dva týdne. Ja každý deň venoval Gagínovým. Asja vyhybovala mi, no nedovoľovala si ani jednej z tých pošetilostí, ktoré ma v prvých dvoch dňoch našej známosti tak zarazily. Ba i menej smiavala sa. S potešením som na ňu hľadieval.

Veľmy dobre hovorila francúzsky a nemecky; no zo všetkého vidieť bolo, že za svojho detínstva nebola v ženských rukách, a mala vychovanie podivné, neobyčajné, nemajúc naskrze nič spoločného so vzdelaním Gagínovým. Neozerajúc sa na širák à la Van Dyk a blúzu, všetko na ňom páchlo mäkkým, nežným, velikorusským dvoraninom, a ona nepodobala sa panej; v každom jej hnutí bolo čosi nepokojného: divoščok tento bol nedávno zkrotený, toto mladé víno posiał kyslo. Od prírody studlivá a skromná, mrzela sa na svoju nesmelosť, a z z mrzutosti násilne snažila sa stať bodrou a smelou, čo sa jej voždy nedarilo. Niekoľko razy počal som s ňou hovoriť o jej živobytiu v Russku o jej minulosti; nerada som odpovedala na moje otázky, zpozoroval som ale predsa, že pred svojim odchodom dlho žila na dedine. Jedenraz zastihnul som ju samotnú s knihou. Opierajúc hlavu o obe ruky a prsty hlboko do vlasov zapustiac, očima len tak hltala stránky.

„Výborne, — vravel som pristúpiv; — aká ste pilná!“

Podvihla hlavu, vážne a prísne na mňa pozrela.

„Myslíte, že sa iba smiať viem?“ povedala a chcela odísť.

Pohliadnul som na názov knihy; bol to akýsi francúzsky román. „Predsa ale nemožno mi pochváliť váš výbor,“ podotknul som.

„Čo že čítať! — zvolala a hodiac knihu na stôl, dodala: — Pôjdem teda radšie prostopašiť!“ a odbehla do zahrady.

V ten deň večer čítal som Gagínovi „Herrmanna a Dorotheu.“ Asja zpočiatku len leda bolo vôkol nás obchádzala, potom ale naraz zastaviac sa, počala počúvať, tíško prisedla ku mne, a celé čítanie až do konca vypočúvala.

Na druhý deň som ju zas nemohol poznať, pokym som sa nedomyslel čo jej naraz do hlavy vliezlo: byť domácnou ako Dorota. Slovom, bola ona pre mňa záhadnou bytosťou. Súc až nad mieru samoľubá, predsa ma pútala, ačpráve som sa na ňu mrzel. O jednom iba nadobýval som vždy viac a viac presvedčenia, o tom totiž že neni sestra Gagínová. Nezachádzal s ňou po bratsky, ale príliš laskave, príliš šetrne a zaroveň i trochu nútene.

Podivná príhoda zdánlivo potvrdila moje podozrenie.

Jednoho večera, blížac sa k domku, v ktorom Gagín býval, našiel som bránku zavretú. Nepremýšľajúc dlho, došiel som k jednomu miestu nízkeho plota, ktoré som už predtým bol zpozoroval, a preliezol som plot. Neďaleko od tohto miesta, stranou od chodníka, nachádzala sa besednica z agátov; prindúc až k nej, skoro

bych bol ďalej kráčal, tu ma ale naraz zarazí hlas Asje, ohnivo a slziac prenášajúcej tieto slová: „Nie, nikoho okrem teba nechcem ľúbiť; nie, nie, teba jediného budem ľúbiť . . na vždy.“

„Dobre, Asjo, uspokoj sa, — vravel Gagín, — vieš, že ti verím.“

Hlasy jích ozývaly sa v besednici. Videl som jich kroz riedké pletenie vetví; oni avšak ma nezpozorovali

„Teba, jedine teba“ opakovala ona, objímajúc jeho krk a s krčovitým plačom počala ho bozkávať a tisknúť sa na jeho prsia.

„Dobre, dobre“ zašomral on, zľahka hladiac jej vlasy.

Dakoľko okamyhov stál som nepohnutý . . . Naraz trhnul som sebou . . Či isť k ním? . . Načo to? zablisklo mi v hlave. Rýchlym krokom vrátil som sa k plotu preskočil ho a pustil sa cestou domov. Usmieval som sa, žmolil si ruky a divil sa náhode, ktorá nenazdajky potvrdila moje domysly — o jíchžto opravdivosti som ani za okamyh nepochyboval, — a pri tom mi v srdci bolo veľmy trpko. Ako vie sa pretvarovať! . . ale načo? prečo ma chcú klamať? Neočakával som to od neho . . . Aké to vrelé vyjavenie lásky!

7.

Spal som zle, a vstanúc na druhý deň veľmy včasne, vzal som pocestnú tanistru na chrbát, a sdeliv svojej gazdinej, aby ma na noc nečakala, vyšiel som pešky do hôr, podľa rieky, pri ktorej leží mesto Z. Tieto hory, nazývané „psím hrebeňom“, sú v geologickom ohľade

veľmy zanímavé; zvlášte pozoruhodné sú pre pravidelnosť a čistotu bazaltových slojov (vrstiev); no mne nebolo do geologického pátrania. Nevedel som, čo dialo sa vo mne; jediný pocit bol mi jasný: želanie, abych viac Gagína neuvidel. Myslel som, že jedinou príčinou mojej náhlej mrzutosti bol hnev na jích klam. Kto jich nútil, aby vydávali sa za brata a sestru? Nechcel som na nich ani myslet; zvoľna túlal som sa po horách a dolinách, zastavoval sa v drevenných krčmách, baviac sa s krčmármi i hosťami, alebo posadiv sa na plochý kameň, díval som sa, ako oblaky idú; počasie bolo rozkošné. Takýmto zaneprazdňovaním sa ztrávil som tri dni, a nie bez spokojenosti, ačpráve ma srdce chvíľami pobolievalo.

Odovzdal som sa celý tichej hre náhody, prihodivším sa dojmom, ktoré meniac sa prechádzaly moju dušu a napokon v nej zanechaly jediný všeobecný cit, v ktorom slialo sa všetko, čo som videl, skúsil a počul za tie tri dni — všetko: jemný zápach smoly v lesoch, krik a spev ďatlov, plytké koryto čistých bystríc s petrými pstruhy na piesočnatom dne, jemné rysy hôr, temné skaly, čisté dedinky s vážnymi starými kostoly s chyžkami, bociani v poliach, veselé mlyny s nestajno točiacimi sa kolesámi, červené líca dedinčanov, jích šedivé kamizolky, škripiace lúdavé vozy, ťahané silnými koňmi a niekedy i kravami, mladí dlhovlasí pocestní po silnicach, poobsádzaných jabloňami a hruškami.

I teraz si to ešte rád pripomínam, čo som vtedy zažil. Blaho ti, skromný kútku Nemecka! Blaho ti a pokojno!

Domov som prišiel na pravý večer štvrtého dňa. Zapomenul som povedať, že som v hneve na Gagína, hľadel na novo v zbudiť obraz ukrutnej vdovy, — no namáhanie moje bolo marné. Keď som si na ňu chcel zpomenúť, uvidel som pred sebou dedinské pätročnie dievčatko s gulatou zvedavou tváričkou, s nevynne vyvalenýma. očkama. Tak detínsky, prostodušne na mňa pozerala . . . . Hanbil som sa pred jej čistým pohľadom, a nechcel som luhať v jej prítomnosti, a zaraz som sa úplne rozišiel so svojim predošlým predmetom.

Doma našiel som list od Gagína. Divil sa môjmu nenadalému odchodu, hrešil ma, prečo som ho s sebou nevzal, a prosil, abych k nemu prišiel, jak milo sa navrátim. S nevrlosťou som prečítal jeho list, ale na druhý deň som išiel do L. —

8.

Gagin ma priateľsky privítal, zasypal ma priateľskými výčitkami; ale Asja, zočiac ma, dala sa do smiechu bez všetkej príčiny, dľa svojho obyčaju hneď utiekla. Gagín sa zamrzel, že pozbyla rozumu a žiadal ma, abych jej to nemal za zlé. Priznám sa, že som sa velice mrzel na Asju; nebolo mi bez toho, ako byť malo, a tu zas ten nútený smiech, to podivné pretvarovanie. No predsa staval som sa, akoby sa nič nebolo stalo, a sdelil som Gagínovi všetky podrobnosti svojej nevelikej cesty. On zas vyrozprával mi, čo robil počas mojej neprítomnosti. No hovor náš viaznul; Asja prichádzala do izby a zas odchádzala; konečne som povedal, že mám nutnú prácu, ja že sa už domov vrátiť musím. Gagín

ma z počiatku zdržoval, ale potom, upreno na mňa pohliadnuc, ponuknul sa, že ma odprevadí. V pitvore naraz pristúpila ku mne Asja, podávajúc mi ruku; zľahka jej prsty stisknúc, sotvy že som sa jej poklonil.

S Gagínom previezol som sa cez Hrýn, a idúce okolo môjho obľúbeného jasena so sochou Marie, posadili sme sa na lavičku, potešiť sa pohľadom na vidiek. Tu dôležitá rozprávka povstala medzi nami.

Vymenivše niekoľko slov, umĺkli sme, pozerajúce na čistú rieku.

„Povedzte mi — počal naraz Gagín so svojím obyčajným úsmevom, — čo súdíte o Asji? Však ver, zdá sa vám byť malým podivínom?“

„Ano odvetil som mrzute; neočakával som, že o nej vravet bude.“

„Treba je pre ňu, aby vedela, ako súdi sa o nej, — pokračoval Gagín. — Srdce má veľmy dobré, ale hlava je podivná. Ťažko je ju pochopiť. Predsa ale nemožno jej vinu toho pripisovať, a keby ste znali jej históriu . . . .“

„Jej históriu? — vpadnul som mu reči. — Čože nieje vaša . . . .“

Gagin na mňa pohliadol. — „Snaď nemyslíte, že neni moja sestra? . . . nie — dodal, nedbajúc na moje zarazenie, — je skutočne moja sestra, dcéra môjho otca. Vypočujte ma, mám k vám dôveru, a poviem vám všetko.“

„Môj otec bol človek veľmy dobrý, učený, vzdelaný . . . a nešťastný. Osud nenaložil s ním horšie, lež s mnohými inými; on ale prvú ranu nesniesol. Zavčasu

oženil sa z lásky; jeho žena, moja to matka, zomrela veľmy skoro, bolo mi vtedy šesť mesiacov. Otec odviezol ma s sebou na dedinu a za celých dvanásť rokov nikam neišiel. Samotný zaoberal sa mojím vychovaním, a nikdy nebol by sa vzdialil odo mňa keby jeho brat, môj vlastní strýc, nebol k nám na dedinu prišiel. Tento strýko žil stále v Petrohrade, majúc tam veľmy vážné postavenie. Prehovoril otca, aby ma k nemu dal na výchovu, poneváč otec nijako nebol v stave opustiť dedinu. Strýko mu predstavil, že pre chlapca ako ja, smutno je žiť v osamotnelosti, že s takým stále smutným, neshovorným učiteľom, ako môj otec bol, snadno zaostanem za svojimi vrstovníky, ano že dajak zvrtnúť sa môžu i mravy. Otec dlho protivil sa bratovým domluvám, no konečne predsa privolil. Plakal som, lúčac sa s otcom, lebo som ho ľúbil, ačpráve som na ňom nikdy úsmevu nevidel. Prindúc do Petrohradu, rýchle zapomenul som na naše temné, smutné hniezdo. Prišiel som do vojanskej školy a z tej ku pluku. Každý rok prichádzaval som do dedinky na niekoľko týdňov, a každý rok nachádzal som otca smutnejšieho a smutnejšieho, do seba pohrúženejšieho, zadumčivého až k zúfaniu. Každý deň chodieval do kostola a skoro vravieť zabudnul. Pri jednej podobnej návšteve — bolo mi už tuším dvadsať rokov — poprvý raz videl som u nás v dome suchučké čiernooké, asi desaťročnie dievčatko — Asju. Otec mi povedal, že je sirota, a že ju k sebe vzal — tak mi hovoril. Ja neveľmy dbal na ňu, bola divoká, svieža a mlčanlivá ako zver, a kedykoľvek som vstúpil do obľúbenej otcovej izby, veliká to tmavá komnata, v ktorej

moja matka zomrela a kde sa i vo dne svetlo zapaľovalo, zaraz ukryla sa za veliké jeho kreslo, alebo za skryňu s knihami. Stalo sa, že nasledujúce tri štyri roky povinnosti služby mi nedovolily pobudnúť v dedine. Od otca dostával som každý mesiac kratučký list, Asju v ňom málo kedy zpomenul, aj to len tak mimochodom. Bolo mu už pädesiať rokov, zdál sa ale posiaľ byť mladým. Predstavte si moje laknutie, keď som nenadale od spravca dostal list, v ktorom mi zvestoval, že sa otec na smrť roznemohnul, a prosil ma, abych čo najrýchlejšie prišiel, ak ho ešte vidieť chcem. Poháňal som sa teda domov a zastal otca ešte živého, ale už v posledních ťahoch. Veľmy sa potešil, objímal ma svojima suchyma rukama, dlho mi hľadel do očú s jakýmsi, naskrze nie zpytujúcim, ale prosebným okom, a vezmúc odo mňa slôvo, že vyplním jeho posledniu prosbu, rozkázal svojmu starému komorníkovi, aby priviedol Asju. Starec ju priviedol, sotvy držala sa na nohách a triasla sa na celom tele."

„Tuná — reknul mi otec s namáhaním — sverujem ti svoju dcéru, tvoju sestru. Všetko zvieš od Jakuba," dodal, ukázav, na komorníka.

„Asja zaplakala a upadla tvárou na dlážku . . . za pol hodiny na to umrel môj otec.

„Čo som sa dozvedel. Asja bola dcéra môjho otca a bývalej komornej mojej matky, Taťany. Dobre pamätám sa na túto Taťanu, na jej vysokú krásnu postavu, jej krásny, prísny, vzdelaný obličaj s veľkyma čiernyma očima. Nazývali ju hrdou, neprístupnou. Nakoľko som z polovičných Jakubových slov pochopiť mohol, sišiel sa s

ňou môj otec o niekoľko rokov po smrti mojej matky. Taťana vtedy už nežila v panskom dome, ale v domku svojej vydanej sestry, pasáčky. Otec k nej silne prilnul, a po mojom odchode z dediny chcel si ju vziať za ženu, ale ona sama nezvolila, vzdor jeho prosbám."

„Neborka Taťana Vlasjevna, — tak mi dokladal Jakub, stojac pri dverach s rukama na zad založenýma, — vo všetkom bola rozumná a nechcela vášho otca urazit. Aká bych, prosím, bola žena pre vás, aká pani. Tak predo mnou vravela. — Taťana nechcela sa k nám do domu ani prestehovať a žila u svojej sestry s Asjou. Za môjho detínstva vidal som Taťanu iba na sviatky v kostole. S tmavým ručníkom na hlave a žltým šálom na krku stávala medzi dedinčany pri okne, jej prísna tvár ostro javila sa na priezračnom skle, — a pokojno a vážne modlievala sa, hlboko sa kloniac, po starorussky. Keď ma strýko odviezol, boli Asje dva roky, a v deviatom roku prišla o matku."

„Kadenáhle Taťana umrela — pokračoval Gagín vo svojom vypravovaní, — vzal otec Asju k sebe. Už predtym prejavil svoje želanie, vziať ju k sebe, ale Taťana i v tom mu odporovala. Predstavte sebe, čo sa muselo s Asjou diať, keď ju k otcovi vzali. Posiaľ nemôže zabudnúť na ten okamyh, keď ju poprvý raz obliekli do hodbavných šiat a ručky jej pobozkali. Matka, pokym živá bola, držala ju veľmy prísne; u otca mala úplnú slobodu. On bol jej učiteľom; krom neho nikoho nevídala. Nemaznal sa s ňou, no miloval ju náružive, a nikdy jej ničoho neodoprel: v duchu držal pred ňou za vinného. Asja dosť skoro poznala, že je hlavňou osobou

v dome, vedela, že pán je jej otec; no o nezaveľa poznala i svoje klamné postavenie; samoľubosť mocne rozvinula sa v nej, podobne i nedôvera; zlé návyky zakorenily sa, prostota zmizela. Chcela — sama priznala sa mi raz k tomu — celý svet donútiť, aby zapomenul na jej pôvod, studila sa za matku, a hanbila sa za svoj stud, a bola naň hrdá. Vidíte, že mnoho vedela a vie, čoby na svoje roky vedieť nemala . . . No či ona vinou toho? Mladistvé sily rozohrievaly sa v nej, krv kypela, a na blízku nebolo jednej ruky,. ktorá by ju viedla. . . Uplná neodvislosť vo všetkom! . . . Nechcela byť horšia od iných paní: . . vrhla sa na knihy. Čo z toho mohlo pôjsť dôbrého? Nepravidlne počatý život nepravidlne skladal sa, no srdce jej sa nezkazilo.

„A tu som ja, dvaadvadsať roční mladík, mal na starosti trinásťročnie dievča! Prvé dni po smrti môjho otca pri puhom zvuku môjho hlasu sa chvela, moje laskavé domluvy robily ju smutnou, a iba pomaly a zvoľna na mňa privykla. Potom ovšem, presvedčiac sa, že ju skutočne za svoju sestru uznávam a ľúbim ako sestru, vrúcne ku mne prilnula; u nej ani jeden cit nebýva polovičatým.

„Priviezol som ju do Petrohradu. Ačpráve ma bolelo, rozísť sa s ňou — nemohúc avšak ďalej žiť spolu, — dal som ju do jednoho z najlepších ústavov; Asja pochopila nutnosť nášho rozchodu, a predsa roznemohla sa a len len že neumrela. Zotaviac sa utíšila sa, a pobudla v ústave za štyri roky; no proti môjmu očakávaniu, zostala taká, ako bola predtym. Predstavená ústavu často žalovala sa mi na ňu. „Ni kúrať ju nemožno — vrave-

ľa, — ni laskavosti nepoddá sa.“ Asja bola neobyčajne bystrého rozumu, výborne sa učila, najlepšie zo všetkých; no nijako podrobiť sa nechcela obyčajnému poriadku; vzdorovala, zazerala . . . No ja ju predsa nemohol uznať za vinnú. Zo všetkých svojich družiek, spriatelila sa iba s jednou, nepeknou, opustenou, chudobnou devečkou. Ostatnie paničky, s nimiž vychovaná bola, z väčšej časti z najprednejších rodín, neľúbily ju, robily jej na úkor čo len mohly; Asja neustúpila jim ani na vlas . . . slovom, kráčala svojou cestou, len že jej spôsoby zlepšily sa, ačpráve — ako sa zdá — ani v tom veľmy nepokročila.

„Konečne minulo jej sedemnásť rokov; dlhšie v ústave zostať nemohla. Naraz napadla mi dobrá myšlienka: vystúpiť z vojska, isť na cesty na rok na dva, a vziať Asju s sebou. Umyslené, učinené: a tu sme na brehoch Hrýna, kde sa ja zaoberám maliarstvom, a ona — divočí ako predtym. Teraz ale dúfam, že ju nebudete príliš prísne posudzovať, lebo ona, ačpráve sa stavia, akoby na nič nedbala, trasie sa pred každým úsudkom a zvlášte pred vašim.“

A Gagín zase tíško pousmial sa. Ja mu vrele stisnul ruku.

„Tak je — vravel Gagín ďalej, — ale ja mám s ňou môj kríž. Je jako prach. Dosiaľ sa jej nikto neľúbil, no bieda bude, ak sa raz do koho zaľúbi! Niekedy ani neviem, čo sa s ňou robí. Tieto dni sa zamyslela, a počala mi naraz dokazovať, že som sa k nej stal chladnejším, a že ma ona jediného ľúbi, a do smrti ma bude ľúbiť . . . a pri tom sa rozplakala. . .“

„Tak že . . . — bol bych skoro povedal. — A povedzte mi — pýtal som sa Gagína, — medzi nami niet tajomstva, či sa jej posiaľ skutočne nikto nezaľúbil? V Petrohrade vídavala mladých ľudí . . .“

„Ani jeden sa jej neľúbil. Naskrze nie; Asja potrebuje hrdinu, neobyčajného človeka, alebo pastýra v zákutí medzi horami. Ale rozhovorili sme sa, a zdržal som vás,“ dodal vstávajúc.

„Počujte — vravel som — poďme k vám, mne sa nechce domov.“

„A vaša práca?“

Neodpovedal som; Gagín sa dobrosrdečne usmial a vrátili sme sa do L. — Zhliadnúc známy vinohrad a biely domček na vrchu, pocítil som akúsi slasť, — slasť v srdci, — ako by mi doň dakto tíško mädu bol nalial. Uľahčilo sa mi po rozprávke Gagínovej.

9.

Asja stretla nas na samom prachu domka; ja zas očakával jej smiech; no ona vyšla nám v ústrety celá bľadá, mlčanlivá, so sklopenýma očima.

„Tu je zasä — vravil Gagín, — a poväž, sám sa chcel vrátiť.“

Asja tázovo na mňa pozrela. Podal som jej ruku teraz ja, a tentoraz som vrele stisnul jej prstočky. Bolo mi jej velice ľúto; teraz som v nej mnoho pochopoval, čo ma predtym mrzievalo: jej vnútorní nepokoj, neisté chovanie, želanie vynikania: všetko mi bolo jasné. Nahliadnul som do jej duše: tajný hnev ju neustále obťažoval, bolestne ozývala sa v nej detská samoľúbosť,

no celá jej bytosť smerovala k pravde. Pochopil som, prečo ma táto podivná deva k sebe vábiła; nie len polodivou krásou, rozliatou po celom nežnom tele, tiahla ma k sebe: jej duša ľúbila sa mi.

Gagín počal sa prehrabovať vo svojich kresbách; ja navrhnul Asji, aby vyšla so mnou na prechádzku po vinici. Ona zaraz privolila s veselou a takmer pokornou ochotnosťou. Zišli sme do polovice vrchu a posadili sa na široký kameň.

„A vy ste za nami nebanovali?“ počala Asja.

„A vy za mnou?“ pýtal sa ja.

Asja stranou pozrela na mňa. „Ano, — vravela. — A či je tam v horách pekne? — dodala rýchle; — sú vysoké? Vyššie nežli oblaky? Rozprávajte mi čo ste videli. Vyprávali ste to bratovi, no ja ničoho nepočula.“

„Poneváč ste odišly.“

„Odišla som . . . poneváč . . . teraz, ale neodídem — dodala dôverne. — Vy ste sa dnes hnevali.“

„Ja?“

„Vy.“

„A prečo, prosím . . .“

„Neviem; ale vy ste sa hnevali, a v hneve ste odišli. Mňa to velice bolelo, že ste tak odišli, a rada som, že ste sa vrátili.“

„Aj ja som tomu rád, že som sa vrátil.“

Asja pokrčila plecima, ako to deti robievajú, keď jich dačo teší.

„Ó, ja znám hádať! — vravela. — Voľakedy som z jediného zakašlenia otcovho v druhej izbe poznala, či je spokojný alebo nie.“

Do tohto dňa so mnou Asja nikdy o otcovi nebola hovorila. To mi podivné bolo.

„Ľúbily ste svojho otca?“ pýtal som sa, ale naraz som pobadal, že sa červenám.

Ona neodpovedala a tiež červenala sa. Oba sme umíkli. V diaľke na Hrýne belela a kúrila sa parolod. Hľadeli sme na ňu.

„Prečo nerozprávate?“ zašoptala Asja.

„Prečo ste sa dnes rozosmialy, keď ste ma zazrely.“

„Sama neviem. Dakedy bych plakala a smejem sa. Nesmiete ma odsudzovať dľa toho, čo robím. Ach, aká to povesť o Loreley? Však ver tam hľa vidno jej skalu? Vraví sa, že najprv každého zatopila, no keď lásku poznala: sama vrhla sa do vody. Ľúbi sa vám tá povesť? Pani Louisa mi všeliaké povesti rozpráva. Pani Louisa má čierneho kocúra so žltýma očima . . .“

Asja podvihla hlavu a hodila prstienkami vlasov. „Ach, je mi blaženo!“ povedala.

V tej chvíli doletely k nám prerývané jednotvarné zvuky. Stá hlasov, razom a s miernymi prestávkami, opakovaly nábožnú pieseň: tlupa pútnikov tiahla dolu po ceste s krížom a zástavami.

„Kiež bych mohla isť s nimi!“ vravela Asja, načúvajúc vzďalujúce sa hlasy.

„Ste nábožná?“

„Isť kamkoľvek ďaleko, k pobožnosti, k ťažkému namáhaniu. Ale tak dni minú, život ujde: a čo sme vykonali?“

„Ste ctižiadostivá, — podotknul som; — nechcete žiť marne, chcete po sebe pamiatku zanechať . . .“

„Je to snáď nemožné?“

Skoro bych bol povedal: nemožné . .; no pozrúc do jej jasných očú, povedal som len: „Zkuste to!“

„Povedzte mi — vravela Asja po nedlhom mlčaní, medzi nímž akési tône prelietaly jej teraz už zbladlým čelom: — ľúbila sa vám veľmy tá dáma . . . Pamätáte, brat pil na jej zdravie v zrúcaninách, na druhý deň po našom soznamení sa?“

Zasmial som sa. „Váš brat žartoval; mne sa žiadna dáma neľúbila; teraz aspoň sa mi žiadna neľúbi.“

„A čo sa vám ľúbi na ženských?“ pýtala sa Asja, nahnúc hlavu s nevinnou zvedavosťou.

„Aká to podivná otázka!“ zvolal som.

Asja sa trochu zarazila. „Nemala som sa tak pýtať, však ver? Odpustite, navykla som povedať všetko, čo mi na um zijde. Preto sa tak bojím prehovoriť.“

„Vravte, pre Boha vás prosím, nebojte sa — vpadnul som jej do reči. — Som tomu rád, že konečne prestanete sa štítiť.“

Asja zklonila hlavu a zasmiala sa tichým, ľahkým smiechom; ešte som taký smiech od nej nepočul.

„Nuže, rozprávajte — vravela, rovnajúc na sebe veľký ručník, a kladúc si ho na nohy, akoby dlho chcela posedeť. — Rozprávajte, alebo čítajte dačo; viete ako ste nám čítali Onegína . . — Naraz zamyslela sa. „Kde teraz kríž a tôňa stromov: nad úbohou materou mojou,“ vravela pošeptom. — Pušķin tak nehovorí, — podotkla.

— Chcela bych byť Tatranou — pokračovala zádumčivo. — Rozprávajte!" dodala prudko.

No mne nebolo do rozprávania. Pozeral som na ňu celú poliatu jasným slnečným svetlom, celú pokojnú a skromnú. Všetko radosťou žiarilo vôkol nás, dolu, nad nami: nebo, zem i voda; sám vzduch zdál sa byť nasýteným jasnotou.

„Pozrite, jak to krásné!" vravel som z ticha.

„Ano krásné! — odvetila ona tiež tíško, nepozrevšia na mňa. — Keby sme boli vtáci, ako by sme sa vzniesli, uleteli . . . utonuli by sme v tom modre . . . No nie sme vtáci."

„Ale krídla nám môžu nariasť," povedal som.

„Ako?"

„Žite, a . . . zviete. Sú city, ktoré nás nad zem povznášajú. Upokojte sa, budete mať krídla."

„A vy ste jich mali?"

„Nemôžem to povedať . . . Zdá sa mi že som posiaľ este nelietal."

Asja sa zas zamyslela. Ja sa k nej z ľahka naklonil.

„Viete valčiť?" pýtala sa naraz.

„Viem," odvetil som trocha zarazený.

„Poďte teda, poďte . . . Poprosím brata, aby nám zahral valčík . . . Budeme si myslieť, že lietame, že máme krídla."

Odbehla domov, ja za ňou — a za dakoľko menšín na to tancili sme v tesnej izbe pri sladkých Launerových zvukoch. Asja rozkošne valčila, s nadšením. Čosi mäkkého ženského naraz vystúpilo z jej panenský prí-

snej tváre. Dlho potom cítila moja ruka prilnutie jej nežnej postavy, dlho cítil som uýchlený blízky dych; dlho myhaly sa predo mnou temné nepohnuté, skoro zamknuté oči na bladej, ale oživenej, kaderami ovenčenej tvári.

10.

Celý tento deň minul čo najlepšie. Boli sme veselí ako deti. Asja bola veľmy milá a prostá. Gagín radoval sa pozerajúc na nás. Teprv pozde som odišiel. Priplaviac sa do prostriedku Hrýna poprosil som prievozníka, aby člnok pustil po vode. Starec podvihnul veslo, a velebná rieka nás unášala. Ozerajúc sa vôkol, počúvajúc, zpomínajúc: naraz pocítil som tajný nepokoj v srdci . . pozdvihnul som oči k nebu, — ale v nebi pokoja nebolo; celé hviezdami posiaté chcelo sa, pohybovalo sa; sklopil som oči do rieky . . . ale i v tej temnej hlbine sa hviezdy triasly, kolembaly; nepokojná živosť ma všade obklopovala, a nepokoj zmáhal sa vo mne samom. Lektom oprel som sa o kraj člnka . . . Šepot vetra v mojich ušach, tiché šplechtanie vody za kormidlom dráždily ma, svieží dych vĺn neochladil ma; slávik zaspieval na brehu a nakazil ma sladkým jedom svojích zvukov. Slzy vstúpily mi do očú; no neboly to slzy nepojatého unešenia. Čo som cítil, nebolo to smutné, ešte nedávno zakúsené, všetko objímajúco želanie, keď sa duša šíri, zvučí, keď sa jej zdá, že všetko obsahuje a všetko miluje . . . Naskrze nie! Vo mne rozmietila sa túžba po sčastí. Nemohol som ho posiaľ menom nazvať, — ale sčastie do presýtenia — to som chcel, o tom som pre-

myšlal . . . A člnok plával ďalej, starý prievozník sedel a driemal, nakloniv sa prez veslo.

II.

Idúc na druhý deň ku Gagínovi, nepýtal som sa, či Asju ľúbim, — no mnoho premýšľal som o nej; jej osud ma zanímal, tešil som sa našmu neočakavanému stretnutiu sa v živote. Cítil som, že som ju teprv včerajšieho dňa poznal; pred tým odvracala sa odo mňa. A hľa, keď konečne prejavila predo mnou, akým víťazným svetlom ožiaril sa jej obraz, jak nový bol on pre mňa, aké tajné obávanie presvitalo v ňom!

Veselo kráčal som známou cestou, neustále pozerajúc na z ďaleka belejúci sa domok; ani o budúcom, ani o zajtrajšom dni som nemyslel; bolo mi veľmy blaženě!

Asja zardela sa, keď som do izby vnišiel, zpozoroval som, že sa zase pristrojila, ale výraz jej tváre nesúhlasil s vystrojením: bola smutná. A ja prišiel tak veselý! . . Ano zdalo sa mi, že dľa svojho obyčaju zas chcela utiecť, ale urobiac si násilie: zostala. Gagín nachodil sa v tom zvláštnom stave umeleckého ohňa a nadšenia, ktoré naraz zmáhavá sa ochotníkov, keď si myslia, že sa jim podarilo — ako vravia — chmatnúť prírodu za ocaz. Stál celý vytešený a barvami zmazaný pred natiahnutým plátnom, a široko sa po ňom štetcom rozháňajúc, skoro divoko kývnul na mňa hlavou, obrátil sa, prižmúril oči, a zasă vrhnul sa na svoj obraz. Nechcel som ho búriť, i posadil som sa k Asji. Zaraz na mňa obrátily sa jej temné oči.

„Dnes nie ste ako včera," hovoril som po marnom namáhaní aby sa usmiala.

„Nie som — vzdychla voľným hluchým hlasom. — Nič z toho. Zle som spala; celú noc som premýšľala.

„O čom?"

„Ach, myslela som o mnohom. Je to môj zvyk od detínstva, keď som s mamičkou žila . . . — toto slovo násilne preniesla, a ho ešte raz opakovala: — keď som s mamičkou žila . . . Myslela som, prečo nikto nemôže vedieť, čo z neho bude; dakedy predvídavame biedu, a pomocť nemožno. A prečo nikdy nelzä riecť celú pravdu? . . Potom myslela som o tom, že nič neviem, že nutno sa mi učiť. Musím sa poznovu vychovať; som veľmy zle vychovaná. Neviem hrať na znione, neviem kresliť, i šijem zle. Nemám žiadných dobrých vlastností; pri mne nudno byť musí . . ."

„Ste nespravodlivá sama k sebe — vravel som. — Mnoho ste čítaly, ste vzdelaná, a s vašim rozumom."

„Rozumná že som? — pýtala sa s tak naívnou zvedavosťou, že som sa mimovoľne zasmial, ale ona sa ani neusmiala. — Bratre, mám rozum?" tázala sa Gagina. Ale on jej neodpovedal a ďalej pracoval, neustále meniac štetce a vysoko vyzdvihujúc ruku.

„Ja sama niekedy neviem, čo mám v hlave — pokračovala Asja s tymže zádumčivým pohľadom! — Dakedy bojím sa sama seba; ach Bože! . . chcela bych . .; však ver ženské nemusejú mnoho čítať?"

„Mnoho nie je treba, ale . . ."

„Povedzte mi, čo mám čítať? Povedzte mi, čo mám

nebo? Všetko urobím, čo mi poviete," dodala s nevinnou dôverou ku mne sa obrátac.

Ja nevedel zaraz, čo odpovedať?

„Teda vám so mnou nebude dlhá chvíla?

„Prosím vás . . ." počal som.

„Výborne! — zvolala — a ja myslela, že sa budete nudiť." A jej malá vrelá ruka prudce stiskla moju.

„Pane!" — zvolal na mňa v tú chvíľu Gagin. — Neni toto svetlo temné?"

Pristúpil som k nemu. Asja vstala a odišla.

12.

Za hodinu vrátila sa Asja, zostala vo dverach stáť a rúkou mi k sebe pokynula. „Počujte — vravela, — kebych umrela, polutovali by ste ma?"

„Aké to dnes máte myšlienky?" vravel som.

„Myslím, že onezavela umriem; dakedy zdá sa mi, že sa vôkol mňa vsetko lúči so mnou. Umrieť je lepšie, nežli takto žiť . . . . Ach nedívajte sa tak na mňa, veru sa nepretvarujem. Ale takto sa vás zasä báť musím."

„Čože sťe sa ma báli?"

„Jestli som tak podivná, veru nie som toho vinná. Vidite, už sa ani smiať nemôžem . . ."

Zostala smutná a zamyslená až do večera. Čosi dialo sa v nej, čo som nepochopoval. Jej pohlad často zastavil sa na mne, no srdcu mojmu cítvo a bolne bolo pri tom pohlade. Zdála sa byť pokojná, ja avšak, hladiac na ňu, som jej neustále rieč chcel, aby upokojila sa. Mal som vi tomi zalúbenie, dívať sa na tú dojímavú

krásu na jej pobladlých lícach, v neistých, mimovoľných pohyboch.

„Počujte, — vravela mi nedlho pred rozchodom — trápi ma myšlienka, že ma máte za ľahkomyseľnú. Predo všetkým verte vždy tomu, čo ja poviem, a len i vy budte ku mne úprimný; no ja vám vždy pravdu vravet budem, dávam vám čestné slovo.“

Toto „čestné slovo“ ma zas rozosmialo.

„Ach, nesmejte sa — vravela čulo — lebo vám dnes poviem, čo ste vy mne včera povedali: „prečo sa smejete?“ — a zamlknuc sa, dodala: — či, pamätáte, ako ste včera o krídlach vraveli? . . krídla mi narastly, no letet neni kam!“

„Však sú pred vami všetky cesty otvorené . . .“

Asja mi priamo a meravo pozrela do očú: „Dnes máte o mne zlé domnenie,“ vravela, zamračivšia sa.

„Ja? zlé domnenie? o vás?“

„Čože ste skutočne do bariny zabredli? — preruš moju reč Gagin. — Jestli chcete, zahrám vám valčík, ako včera.“

„Nie, nie! — zvolala Asja, sopavšia ruky. — Dnes ani za celý svet!“

„Nemôžem ťa, upokoj sa . . .“

„Ani za celý svet,“ opakovala bláznivo.

„Ba, či ma ľúbi?“ myslel som, blížiac sa k Hejnovi bystro valiacemu svoje tmavé vlny.

14

„Ba či ma ľúbi?“ pýtal som sa na druhý deň, sotvy prebudiac sa. Sám do seba nechcel som nahlia-

dnúť. Cítil sem, že jej obraz, obraz to „dievčaťa s nútteným smiechom," všantročil sa mi do duše, a že sa ho tak skoro nezprostím.

Išiel som do L. a zostal tam celý deň; Asju ale videl som len tak mimochodom. Bola chorá: hlava ju bolela. Zišla dolu na okamyh so zaviazanou hlavou, bladá, s očima skoro zatvorenýma; slabo usmievajúc sa vravela: „Prejde to, nič na tom; všetko prejde . . . či je pravda?" a odišla. — Mne bolo nudno a jakosi smutno . . . pusto; a predsa som dlho neodchádzal, a teprv pozde sa vrátil, neuvidev ju viacej.

Na druhý deň mi ráno v akomsi polosnení minulo; chcel som sa dať do práce, a nemohol som; chcel som nič nerobiť a z nemysleť . . . ani to nedarilo sa mi. Chodil som po horách, vrátil sa domov, a odišiel zasä.

„Ste vy pán N." ozval sa naraz za mnou deťací hlas.

Ozrel som sa, predo mnou stál chlapec. „Toto vám posiela panička Anna," dodal ešte, podávajúc mi lístok. Otvoril som ho, a poznal nepravidelný a rýchly rukopis Asjín.

„Musím vás nevyhnutne videť — písala, — prijdite dnes o štyroch hodinách ku kamennej strážnici, pri ceste vedľa zrúcanín . . . Príďte pre Boha, doviete sa všetko . . Povedzte poslovi, že ano."

„Dostanem odpoveď?" pýtal sa ma chlapec.

„Povedz, že ano," rekmul som.

Chlapec odbehnul.

14.

Prindúc domov, posadil som sa a počal premýšľať. Srdce mi silne bilo. Dakoľko razy prečítal som Asjin list. Pozrel som na hodiny, nebolo ešte len dvanásť.

Dvere otvorily sa . . . vnišiel Gagin.

Jeho tvár bola pošmurná. Vzal ma za ruku a prudko ju stisnul. Bol veľmy pohnutý.

„Čo sa vám stalo?“ pýtal som sa.

Gagin vzal stolicu a posadil sa naproti mne. „Predvčerom — počal s núteným usmevom a zapínajúc sa — spôsobil som vám podivenie svojim vypravovaním; dnes to ešte vo väčšej miere urobím. Ku druhému nebol bych taký uprimný . . . no vy ste človek poctivý, môj priateľ, však ver je pravda? . . Počujte, moja sestra, Asja, vás ľúbi.“

Ja trhnul sebou. „Vaša sestra, vravíte . . .“

„Ano, ano . . . Hovorím vám, že sa zbláznila a mňa privede o rozum. No na sčastie, nevie luhať, a má vo mne dôveru. Ach jaká to duša! . . . No iste, iste zahubí sa!“

„Snaď sa mýlite,“ počal som.

„Nie, nemýlim sa. Včera, ako viete, skoro celý deň ležala, nič nejedla, no nenariekala. . . Ona nenarieka nikdy. . . Ja som bol pokojný, ačpráve večer dostala trochu horúčosti. Dnes, o dvúch hodinách v noci, zobudila ma naša gazdiná: „Idte — vravela — k svojej sestre, je jej zle.“ Bežal som k Asji a našiel ju nevyzlečenú, v horúčke, v slziach; hlava jej len horela, zuby drkotaly. „Čo ti je? — pýtal som sa. — Si nemoc-

ná?“ Padla mi okolo krku, a počala prosiť, abych s ňou odišiel čo najskoršie, chcem-li aby neumrela . . . Ničoho nechápem hľadím ju upokojiť . . . Jej plač sa množí . . . tu, v tom plači, počujem . . . ňu slovom, počuť som že vás ľúbi. Ubezpečujem vás, že sme, ako vy, poctiví ľudia, a nemôžte si predstaviť, ako hlboko cíti, a s akou vierc nepodobnou silou objavujú sa v nej city tieto; prichádza to na ňu tak neočakávane, tak prudko, ako búrka . . . Vy ste veľmy hodný muž, — vravel Gagin, — ale prečo vás tak miluje, to, uprimne sa priznám — nepochopujem. Ona hovorí, že nakloniła sa vám pri prvom pohľade . . . Preto hľa plakala tieto dni, keď ma ubezpečovala, že krom mňa nikoho nechce ľúbiť. Myslí si, že ňou pohŕdate, že istotne viete, kto je; pýtala sa ma, či som vám nezdelil jej históriu; ja som pravda povedal, že nie, — no ona domyslela si to. Iba, to si žiada, aby sme odišli, a síce bezodkladu odišli. Ja som s ňou presedel do rana; musel som jej sľúbiť, že nás tu zajtra nebude, a na to usnula. Premýšľal som, a ustanovil že prehovorím s vami. Myslím, že Asja pravdu má: najlepšie je, aby sme oba odišli. A ešte dnes bych ju odviezol, keby mi nebola do hlavy prišla myšlienka, ktorá ma dnes k inému úmyslu priviedla. Snaď . . . snaď sa vám, reku, moja sestra ľúbi? Ak je tak, na čo bych ja odvážal? . . . Preto, na bok odložiac všetok stud . . . Pri tom som i ja sám akosi zpozoroval . . . Odpustte mi prosím — dodal — nevyznám sa v takýchto veciach.“

Vzal som ho za ruku.

„Chcete vedieť — reknul som pevným hlasom, — či sa mi vaša sestra ľúbi? Áno, ľúbi sa mi . . .

Gagín na mňa pozrel. „Ale — vravel zapínajúc sa — nepôjmete si ju za ženu?“

„Vy chcete abych na túto otázku odpovedal? Uznáte sami, či môžem teraz . . .“

„Uznávam, uznávam — vpadnul mi Gagín do reči. — Nemám žiadneho práva žiadať od vás odpovede, a moja otázka . . bola veľmy neslušná. Povedzte ale, čo robiť? S ohňom nie sa je čo zahrávať. Vy Asju neznáte; ona je v stave rozneměť sa, utiecť, schôdzku vám ustanoviť. Iná by dovedla všetko skryť a vyčakať — no nie ona. Je to u nej po prvý raz; je to bieda! Keby ste vedeli, ako dnes u mojich nôh plakala, pochopili by ste moje postavenie.“

Ja sa zamyslel. Gaginové slová: „schôdzku vám ustanoviť“ bodly ma do srdca. Zdálo sa mi byť hanobným, neodpovedať s uprimnosťou na jeho uprimnosť.

„Ano — vravil som konečne, — pravdu máte. Pred hodinou dostal som od vašej sestry lístok. Tu hľa je.“

Gagín vzal list, rýchle ho prečítal a zpustil ruku na koleno. Výraz jeho rozpakov na tvári bol veľmy zábavný, — no mne nebolo do smiechu.

„Ste poctivý muž — vravel; Ale čo teraz robiť? Čo? Ona sama chce odísť, a píše vám vyčíta si neopatrnosť . ., a kedy to mohla písať? Čo od vás chce?“

Upokojil som ho; a počali sme dľa možnosti s chladnou krvou vravieť o tom, čo sa stať musí. Konečne ustanovil som sa na tom: pre uvarovanie zlého, musel som sa ku schôdzke dostaviť a poctive s Asjou preho-

vorić. Gagín zaviazal sa, že bude sedeť doma a stavať sa, že nevie o lístku; večer sme sa ale zas mali síšť.

„Pevne vo vás dôverujem — vravel Gagín a tisknul mi ruku; — zachráňte ju i mňa. A zajtra oba odídeme — dodal, vstávajúc — Asju nechcete za ženu.“

„Dajte mi lehotu do večera,“ povedal som.

„Nedbám; no pôjmete si ju.“

Odišiel, a ja vrhnul sa na pohovku a zakryl oči. Hlava mi šla do kola: príliš mnoho dojmov shrnulo sa v nej naraz. Mrzel som sa na Gagínovú uprimnosť, i na Asju; jej láska ma tešila a mrzela. Nemohol som pochopiť, čo ju k tomu primalo, všetko bratovi povedať; nutnosť rýchleho, takmer okamžitého rozhodnutia lakala ma.

„Oženiť sa so sedemnásťročňou devou, s jejími mravy, ako to možné?“ vravel som vstávajúc.

15.

V uhovorený čas preplavil som sa cez Hrýn, a prvá tvár, ktorá ma na druhom brehu stretla, bol tenže šuhajčok, ktorý ráno bol u mňa. Vidno bolo, že na mňa čakal.

„Od paničky Anny“ vravel šeptom a podal mi druhý lístok.

Asja dávala mi zprávu o zmene miesta našej schôdzky. Mal som prísť za pol druhej hodiny, ale nie k strážnici, lež do domu pani Louisy, zaklopať dolu a vnísť do tretieho patra.

„Zasa: ano?“ pýtal sa ma chlapec.

„Ano,“ opakoval som a obrátil sa k brehu Hrýna.

Vrátiť sa domov nebolo času, a po ulici chodiť som nechcel. Za mestskou zdou nachodila sa malá zahradka s kolkárňou, cieňou a so stolami pre milovníkov piva. Šiel som ta. Dakoľko už obstarlých Nemcov hralo sa kolky; so šromotom válali drevenné lútky a chvíľami ozývaly sa pochvalné výkriky. Driečná posluška s uplakanými očima priniesla mi sklenicu piva; pozrel som jej do tváre. Rýchle sa odvrátila a odišla.

„Ano, ano — vravel na blízku sediaci tlstý mešťan s červeným nosom, — Hanička je dnes veľmy smutná. Ženich jej odišiel na vojnu.“

Ja pozrel na ňu: pritiskla sa do kúta, a rukou zakryla si tvár; slzy kvapkaly jej z pomedzi prstov. Ktosi chcel pivo; doniesla žbáneok a zasä usadla na svoje miesto. Žiaľ jej ma dojal; počal som premyšľovať o schôdzke, ktorá na mňa čakala; no myšlienky moje boly neveselé. S ťažkým srdcom išiel som ku tej schôdzke: nepoddať sa radosti vzájomnej lásky, čakalo na mňa; — mal som vyplniť dané slovo, vyplniť ťažkú povinnosť. „S ňou nedá sa žartovať,“ tieto Gaginové slová jako strely vpily sa do mojej duše. A ješte pred dvoma dni, v tom člnku, či netúžil som po sčastí? Stalo sa možným . . . a ja váhal, odsacoval, musel som ho odsotiť odsotiť od seba . . . Jeho náhlenie ma pomiatlo. Sama Asja, s jej ohnivou hlavou, so svojou minulosťou, so svojim vychovaním, táto vabivá, ale podivná bytosť, priznávam sa, lákala ma. Dlho vo mne city bojovaly. Ustanovená doba blížila sa. „Za ženu si ju pojať nemôžem — rozhodnul som sa konečne; — nedozvie sa, že ju ľúbim.“

Vstal som a dajúc toliar do ruky ubohej Haničke

— ani mi nezaďakovala — šiel som k domu panej Louisy. Večerné tône rozlievaly sa už vo vzduchu, a úsky prúh neba nad temnou ulicou rdel sa odleskom červánkov.

Slabo zaklopal som na dvere, a okamžite otvorily sa. Prekročiac prah octnul som sa v úplnej tme.

„Tuná! — ozval sa hlas stareny — čaká na vás.“

Urobil som dva kroky na pred, dačia kostlivá ruka uchopila ma za moju. „Vy to, pani Louiso?“ pýtal som sa.

„Ja — odvetil mi tenže hlas. — Ja, krásny mladý pán.“

Starena viedla ma hor po krivých schodoch a zastavila sa na chodbe tretieho patra. Pri slabom svetle, padajúcom z malého okienka, videl som vráskovitú tvár vdovy po mešťanostovi. Odporný ošklivý úsmev rozkladal sa jej na vpadlých gambách, a jej kalné oči iskrily sa. Ukázala mi na malé dvierká. Krčovitým hnutím ruky otvoril som jich a zavrel za sebou.

16.

V nevelikej izbetke, do ktorej som vnišiel, bolo dosť tma, a preto som Asju hneď nezhliadol. V dlhom ručníku zahalená sedela pri okne s hlavou odvrátenou, sklopenou ako poľakané vtáča. Pristúpil som k nej, ešte viac odvratila hlavu.

„Anno Nikolajevno,“ vravel som.

Tu sa naraz celá vyrovnala, chcela na mňa pohliadnúť, a nemohla. Vzal som ju za ruku, bola chladná, a jako mrtvá ležala v mojej dlani.

„Želala som si — počala Asja, chcejúc sa usmiať, no jej bledé rty jej neposlúchly, chcela som . . . . Nie, nemôžem" vravela a umĺkla. Jej hlas skutočne vyznul pri každom slove. Posadil som sa vedľa nej.

„Anne Nikolajevne," opakoval som, a tiež som nebol v stave viacej povedať.

Nastalo mlčanie. Ešte vždy držal som jej ruku a pozeral na ňu. Ona jako predtym sa celá chvela, ťažko dýchala, a tíško hrýzla si spodní pisk, aby nezaplakala, aby udržala slzy . . . Pozrel som na ňu: čosi zúfalého, bezvládneho bolo v jej bojazlivej nepohyblivosti: akoby unavením sotvy ku stolici bola došla a na ňu zklesla. Srdce mi bôľ stískal.

„Asjo" reknul som skoro šeptom.

Zaraz na mňa pozrela . . . Ó! pohľade ženskej, ktorá ľúbi, . . kto ťa opíše? . . Oči tie prosily, dôverovaly, odprosovaly, vzdávaly sa . . . Nevládal som odporovať jích moci. Sladký oheň prebehnul ma horúcim plameňom; naklonil som sa k jej ruke.

Začul som chvejúci sa zvuk, podobajúci sa utlumenému vzdychu, a pocítil som na svojich vlasoch slabé dotknutie, ako list chvejúcej sa ruky. Podvihnul som tvár a videl jej tvár. Ako rýchle zmenila sa! Výraz strachu z nej zmiznul, zrak kamsi ďaleko zabiehal a s sebou ma unášal, rty zľahka otvorily sa, čelo zbľadlo ako biely mramor, a kadere nazad odhrnuly sa, akoby jích vetor zaviazal. Zapomenul som na všetko a privinul ju k sebe . . . pokorne uposlúchla jej ruka, celé telo nasledovalo za rukou, ručník padnul z pliec, a jej hlava tíško uľahla na moje prsia, pod moje horúce rty.

„Vaša . . .“ zašoptala, že ju sotvy počuť bolo.

Už moje ruky obejmuly jej postavu . . Avšak náhlé zpomenutie na Gagina, ako blesk ma oslonilo. „Čo robíme! — zkríknul som, a krčovite sa nazpak uhnul. — Váš brat . . . vie všetko . . . vie, že som u vás . .“

Asja zklesla na stolicu.

„Ano — vravel som ďalej, vstávajúc a odchádzajúc do druhého kúta izby. — Váš brat vie o všetkom. . . . Musel som mu všetko povedať.“

„Musel?“ vravela mimovoľne. Nemohla sa ešte zpamätovať a nepochopovala ma.

„Ano, ano, — opakoval som s akousi prísnosťou; — a tym ste vy samy vinná, vy jediná. Prečo ste mu svoje tajomstvo prezradila? Kto vás nútil, aby ste všetko svojmu bratovi povedaly? On sám bol dnes u mňa a sdelil váš rozhovor s ním. — Vyhýbal som sa pohľadu na Asju, veľkým krokom chodiac po izbe. — Teraz je všetko zhubené, všetko.“

Asja vstala.

„Zostaňte — zvolal som. — Prosím zostaňte. Máte činenie s poctivým človekom, ano s počestným človekom . . . Ale, pre Boha! čo vás tak dojalo? Zpozorovaly ste snaď vo mne dajakú zmenu? No ja nemohol pred vašim bratom mlčať, keď dnes rano ku mne prišiel.“

„Ja som brata nevolala — šeptala Asja! — prišiel sám.“

„Hľa, čo ste urobily, — vravel som ďalej. — Teraz odísť chcete.“

„Ano, ujsť musím, — hovorila z ticha, — a prosila som vás, aby ste sem prišli, len preto, abych sa s vami rozlúčila.“

„A myslíte, že mne ľahko bude rozísť sa s vami?“

„Ale prečo ste všetko bratovi povedali?“ opakovala Asja s pochybnosťou.

„Hovorím vám, že som nemohol ináč. Keby ste vy samy neboly všetko povedaly . . .“

„Ja zamknula sa do svojej izby, — vravela prostosrdečne; — nevedela som, že naša gazdiná má dva kľúče.“

Táto nevinná výmluva v jej ústach, v takú dobu — div že ma vtedy nerozhnevala, — no teraz, nemožno mi zpomenúť si na ňu bez pohnutia. Ubohé, poctivé, uprimné dieťa!

„A teraz je všetko skončené! — vravel som z novu. — Všetko. Teraz musíme sa rozlúčiť.“ — Stranou pohliadnul som na Asju . . . jej tvár horela. Cítil som, že sa studí a hrozí. Ja sám chodil som a hovoril ako v zimnici. — „Nedaly ste času, aby rozvinul sa cit, ktorý ma rozhrievať počínal, vy samy roztrhaly ste naše sväzky, nemaly ste ku mne dôvery, pochybovaly ste o mne . . .“

Pokym som vravel, nakloňovala sa Asja vždy viac a viac ku predu, a naraz . . . padla na kolená, sklopila hlavu do rúk, a plakala. Priskočil som k nej, chcejúc ju podvihnúť, no ona nedala sa mi. Ja neznesiem ženské slzy; pri pohľade na ne smyslov pozbúdam.

„Anno Nikolajevno! . . . Asjo! — volal som. — Prosím vás, pre Boha, prestaňte!“ a znovu vzal som ju

za ruku. No ona, k môjmu veľkému úžasu, naraz vyskočila . . . rýchlosťou blesku obrátila sa vo dverach, a zmizla . . .

Keď o dakoľko menšín na to pani Louisa do izby vnišla, ešte vždy stál som stred izby, jako hromom omráčený. Nepochopoval som, ako sa táto schôdzka mohla tak rýchle, tak hlúpe skončiť, kdežto som jej ani len to nepovedal, čo som povedať chcel, ba povedať musel, kdežto ja sám ešte nevedel, jako sa to skončiť mohlo.

„Panička odišla?“ pýtala sa ma pani Louisa.

Pohliadnuc na ňu ako hlupák . . . odišiel som.

17.

Opustiv mesto pustil som sa rovno medzi polia. Hnev, vzteklý hnev mnou lomcoval. Zasypal som sa výčitkami. Ako som len nemohol pochopiť príčinu, ktorá Asju primala k tomu, aby zmenila miesto našej schôdzky; akože neoceniť, čo ju to stálo: prísť k tejto starene; prečo som ju nezadržal! . . Súc s ňou samotný v tej temnej, sotvy osvetlenej izbe, mal som silu a srdce: odstrčiť ju od seba, ano robiť jej výčitky! . . . A teraz prenasledoval ma jej obraz, prosil som ju za odpustenie; zpomienky na tú bľadú tvár, na tie vlhké uprimné oči, na rozpustené vlasy, na zklonenú šiju, na ľahké prilnutie jej hlavy k mojim prsiam: zpomienky tieto mučily ma. „Vaša!“ počul som jej šepot . . . „Robil som dľa svedomia“ vravel som sebe. „Lož! Či som skutočne chcel takýto koniec? Chcel som sa skutočne s ňou roz-

lúčiť? Môžem-li byť bez nej? . . Nesmyslný! Nesmyslný!“ opakoval som hnevive.

Medzitym nastala noc. Velikým krokom zameril som k domu, kde Asja bývala.

18.

Gagín mi vyšiel v ústrety.

„Videli ste sestru?“ zvolal na mňa z ďaleka.

„Čože neni doma?“ pýtal som sa.

„Neni!“

„Nevrátila sa?“

„Nevrátila. Ja vinou toho, — vravel Gagín. — Nemohol som sa jej dočkať; proti našmu dohovoru išiel som ku strážnici, a tam jej nebolo; asnaď neprišla?“

„Nebola pri strážnici.“

„A vy ste ju nevideli?“

Musel som vyznať, že som ju videl.

„Kde?“

„U pani Louisy. Pred hodinou som sa s ňou rozišiel, — dodal som. — Bol som istý, že sa domov vrátila.“

„Počkajme na ňu,“ vravel Gagín.

Vnišli sme do domu. Sediac podľa seba, oba mlčali sme. Bolo nám obom veľmy nepríjemno. Ustavične sme sa ohliadali, na dvere pozerali, počúvali. Konečne Gagín vstal.

„To k ničomu nepovede! — zvolal. — Nemám srdca na pravom mieste. Ona ma umorí; ach Bože! . . Poďme ju hľadať.“

Vyšli sme; na dvore bola už úplná tma.

„O čom ste s ňou hovoril?“ pýtal sa Gagin, kladúc si klobúk na hlavu.

„Bol som ňou len päť menšín, — odvetil som. — Vravel som s ňon, ako dohoverené bolo.“

„Viete čo? — reknul naraz. — Lepšie bude, keď sa rozídeme, tak ju skoršie nájdeme. No na každý prípad prijdite sem o hodinu.“

19.

Rýchle opustiv vinicu, išiel som do mesta. Obchodiv všetky ulice, všade som nazeral, i do okien pani Louisy; obrátil som sa k Hrýnu, behal som po brehu. . . . Sem a tam stretal som ženské postavy; no Asju nebolo vidieť. — Už ma nehrýzol hnev, ale tajný strach ma znepokojoval; a nielen strach som cítil . . . nie, cítil som ľútosť, zúfalstvo, lásku . . . ano! najnežnejšiu lásku. Lomil som rukama, volal som Asju do nočnej tmy, zprvu polohlasno, potom vždy hlasnejšie a hlasnejšie; storazy som opakoval, že ju ľúbim, zaklínal sa, že ju neopustím; bol bych dal všetko na svete, abych zas mohol držať jej chladnú ruku, zas počuť jej tichý hlas, zas ju vidieť pred sebou . . . . Tak blízká mi bola, prišla ku mne s úplnou nevinnosťou srdca i citov, priniesla mi svoju nepokazenú mladosť . . . . a ja pritisknul ju k svojim prsiam, zbavil som sa blaženosti, vidieť, ako by jej milá tvár rozkvitla bola radosťou a tichým blaženstvom . . . . Táto myšlienka ma div o rozum nepriviedla.

„Kam sa mohla podieť? čo urobila?“ volal som v zármutku malomocného zúfalstva . . . . Čosi bieleho zablislo sa mi na brehu. Znal som to miesto: tam, nad

hrobom človeka, ktorý sa pred sedemnásti roky bol utopil, stál z polovice v zemi zarostlý kamenný kríž s vetchým nápisom. — Srdce vo mne mrelo . . . Pribehnul som ku krížu: bielá postava zmizla; zvolal som „Asja!“ — môj divoký hlas ma samého podesil — no nikto neozval sa.

Uzavrel som isť sa opýtať, či ju Gagín nenašiel.

20.

Rýchle bežal som po chodníku vinice, a zazrev svetlo v Asjinej izbe, trošku som sa upokojil.

Prišiel som k domu. Dolu boly dvere zavrené. Zaklopal som. Neosvetlené okno v prízemí opatrne otvorilo sa, a Gagínová tvár objavila sa v ňom.

„Našli ste ju?“ pýtal som sa.

„Vrátila sa, — odpovedal mi; — je vo svojej izbe, vyzliekla sa. Všetko je v poriadku.“

„Chvala Bohu! — zvolal som unášaný radosťou. — Chvala Bohu! Teraz bude všetko zas dobre. Viete, musíme sa ešte spolu poshovárať.“

„Až inokedy — vravel on, ticho pritiahnuv okno k sebe. — Inokedy; a teraz s Bohom!“

„Do zajtra, — reknul ja, — zajtra sa všetko rozhodne.“

„S Bohom!“ opakoval Gagín. Okno zavrelo sa.

Len len že som ešte raz na okno nezaklopal. Zaraz som chcel Gagínovi povedať, že ho žiadam o ruku jeho sestry . . . Avšak také námluvy, v takúto dobu! Do zajtroku — myslel som; — zajtra budem sčastný.

Zajtra budem sčastný! . . Sčastie nemá zajtrajšie-

ho dňa; nemá ani včerajšieho; nepamätuje minulosť, nemyslí na budúcnosť; u neho je prítomnosť, a naskrze nie deň, ale okamženie.

Neviem ako som došiel do Z. Nohy ma neniesly, člnok ma neviezol: vznášaly ma akési široké silné krídlá. Išiel som podľa húšťa, v ktorom slávik spieval; zastaviv sa, dlho som ho počúval. Zdalo sa mi, že spieva o mojej láske, o mojom sčastí.

21.

Keď som na druhý deň priehádzal k známemu domku, podivil som sa, že všetky okná otvorené boly; akési papiere povaľovaly sa pred prahom; služka so zametákom objavila sa za dvermi. Pristúpil som k nej.

„Odišli!“ zvolala prv, nežli som sa jej opýtať mohol: či je doma Gagín?

„Odišli? — opakoval som. — Že odišli? kam?“

„Odišli dnes rano o šiestej, a nepovedali kam. Počkajte; vy ste tuším pán N.?“

„Som.“

„Máte list u gazdinej.“

Služka odišla nahor a vrátila sa s listom. „Tu prosím.“

„Neni možné . . . Ako sa to stalo?“ počal som.

Služka ale na mňa hlúpe pozrela a zametala ďalej.

Otvoril som list. Gagín mi písal; od Asji nebolo ani riadku. Počínal prosbou, abych sa nehneval, že tak náhle odišiel; bol ubezpečený, že po zralom uvážení, schválim jeho umysel. Nevidel iného východu z položenia, ktoré stať sa mohlo ťažkým a nebezpečným. „Vče-

ra večer — písal mi, — keď sme oba mlčky Asju očakávali, presvedčil som sa úplne, že sa rozísť musíme. Sú predsudky, ktoré ctím; pochopujem, že sa s Asjou nemôžte oženiť. Všetko mi sdelila; pre jej pokoj musel som povoliť jej opätným, úsilným prosbám.“ Na konci listu ľutoval, že sa naša známosť tak rýchle skončila; prial mi sčastia, priateľsky mi tisknul ruku, a prosil ma, abych sa nesnažil jich vyhľadať.

„Aké predsudky? — skríknúl som, ako by ma počuť mohol. — Pošetilosť! . . Kto mu dal právo uniesť mi ju . . .“ Chytil som sa za hlavu. Služka počala na hlas volať na gazdinú; jej hlas ma zpamätoval. Jediná myšlienka vo mne horela: vyhľadať jich, stoj čo stoj. Prijať túto ranu, spokojiť sa s takým rozchodom, bolo mi voskrz nemožné. Dovedel som sa od gazdinej, že o šiestej hodine rano sadli na parolod a odplavili sa po Hrýne. Poponáhľal som sa do pisárni, tam mi povedali, že vzali dve parolodné vstúpenky do Hrýno-Kolína. Vrátil som sa domov, abych sa zaraz za nimi odplavil. Musel som isť okolo domu pani Louisy. Ktosi zavolal na mňa. Podvihnuv hlavu zazrel som v okne tej izby, kde som poslední raz videl Asju, mešťanostovú vdovu. Usmievala sa svojim protivným spôsobom a volala ma k sebe. Obráťac sa bol bych už ďalej išiel, no ona volala za mnou, že má čosi pre mňa. Tieto slová ma zarazily; vnišiel som k nej do domu. Jako opísať svoje city, keď som zas do tejže izby vnišiel?!

„Vlastne — počala starena, ukazujúc mi malý listočok, — mala bych vám ho len vtedy dať, keby ste

sami ku mne prišli; no vy ste taký hodný mladý pán. Tu ho máte.“

Vzal som listočok.

Na malom kúsku papieru stály nasledujúce slová, zbežne olovkom písané: „S Bohom! Neuvidíme sa viacej. Neuchodím z hrdosti, naskrze nie; nemožno mi ináč. Včera, keď som pred Vami plakala, keby ste boli povedali len jedno slovo, iba jediné slovíčko: bola bych ostala. Vy ste sa nevyslovili. Asnaď je lepšie tak. — S Bohom!“

Jediné slovíčko . . . Ó ja blázon! Toto slovo . . . so slzami opakoval som ho včera, do vetru som ho volal, prisahal som ho v prostred pustého poľa; . . . no nereknul som ho jej, nepovedal som jej, že ju ľúbim. . . Ano vtedy som to slovo nemohol vysloviť. Keď som sa s ňou v tej osudnej chyži sišiel, ešte neznal som jasne svoju lásku; poznanie toto neprecitlo ani keď som s jej bratom v nesmyslnom, ťažkom mlčaní sedel, . . . ono s neodolatelnou silou vybuchlo teprv o dakoľko okamyhov neskôr, keď som — podesený možným nesčastím — počal ju hľadať a volať; no vtedy už pozde bolo. „To nemožné!“ povedia mi; neviem, je-li možné, — ja iba to viem, že je to pravda. Asja by nebola ujšla, keby v nej bola len tôňa jastrivosti bývala, a keby jej postavenie nebolo tak lživé. Môj zloduch zadržal mi vyznanie na mojich rtoch pri posledňom videní sa s Gagínom pred tmavým oknom, a poslednia niť, ktorej som sa ešte chopiť chcel, vyšmykla sa mi z rukú. Tohože dňa vrátil som sa s tlumokom do mesta L. a odplavil do Kolína. Keď paroloď už odrážala od brehu a ja v

myšlienkach lúčil sa s tymi ulicami, so všetkými miesty, na ktoré som nikdy viacej zapomenúť nemal, spatril som Haničku. Sedela pri brehu na kameni. Jej tvár bola bladá, ale nie smutná; mladý driečný junák stál podľa nej, a smejúc sa rozprával jej čosi; a na druhej strane Hrýna, moja maličká Madonna smutne vyzerala z temnej zeleni starého jasena.

22.

V Kolíne našiel som stopu Gagína; dovedel som sa, že odišli do Londýna; pustil som sa za nimi; v Londýne avšak všetko moje hľadanie marné bolo. Dlho nechcel som sa uspokojiť, dlho dúfal som, no konečne vzdať som sa musel nádeje, že ju viac nenajdem.

A nenašiel som jich nikdy viac, — Asju som neuvidel. Temné zprávy dochádzaly mi o nich, no ona pre mňa na vždy zanikla. Ani neviem, či je živá. Jedenraz, pred dakoľko roky, videl som v cudzine vo vagóne železnej drahy ženštinu, jejžto tvár mi živo prípomínala nezapomenutelné rysy, — no nepochybne zklamal som sa náhodnou podobou. Asja zostala v mojej pamäti touže devou, ako som ju poznal v lepšej dobe môjho života, ako som ju videl naposledy naklonenú na operadlo nízkej drevennej stolice.

Ostatne, musím sa priznať, že som príliš dlho po nej netesknil; ano presvedčil som sa, že osud dobre urobil, nespojiv ma s Asjou; tešil som sa myšlienkou, že bych s takou ženou iste nebol sčastný býval. Bol som vtedy mladý, a budúcnosť, táto krátka, rýchla budúcnosť, zdála sa mi nekonečnou. Či sa nemôže opako-

vať, čo bolo — myslel som, — a ešte lepšie, ešte krásnejšie?

Poznal som iné ženy, ale cit zbudený vo mne Asjou, ten vrúci, nežný, hlboký cit neopakoval sa už. Nie; . . ani jedny oči nevynahradily mi tie, kedysi s láskou na mňa hľadevšie oči, a na žiadno srdce, padnuvšie mi potom na prsia, neodpovedalo moje srdce s takým radostným, sladkým umieraním! Odsúdený k osamotelému životu, bez rodiny dokonávam zdĺhavé roky; ale ako posvätnú pamiatku ukrývam lístočok a uschlú paruť geránia, tenže kvietok, ktorý mi vtedy z okna bola zhodila. Posiaľ vydáva slabú vôňu, no ruka, čo mi ho dala, tá ruka, ktorú som jedenraz pritisnul ku svojim rtom: snaď dávno už práchnivie v hrobe . . . A ja sám . . . čo sa stalo zo mňa? . . Čo zo mňa zbudlo, z tých blažených dňov, z tých krídlatých nadejí a snah? . . Tak hľa ľahký výpar nepatrnej trávičky prežije všetky radosti a všetky strasti človeka . . . . prežije samého človeka . . .

Siedmá dcéra maliarová.

Od Pauliny Hermeť.

„Le désir de la gloire n' est autre chose, que le sentiment de la vie, qui essaye de repousser la mort; l' instinct d' une grande âme qui pressent l' immortalité.
Olympia Chodzko.

Vo Florencii, v krásnej Florencii žil na počiatku sedemnásteho stoletia maliar menom Giulio Strozzi. Nadchnutý súc živým enthusiasmom pre božské umenie, ktorému bol sa zasvätil, kojil sa mladý Florentín nádejou, že jeho dielá zvečnia jeho meno; už videl sa zapísaného v archívoch slávy po boku Michala Angela a Rafaela; — táto myšlienka udržovala jeho dušu v akomsi stálom radostnom rozchvení. Čo ho bolo po neznámom mene, po biede a po nedostatku, jenž ho prenasledoval? Čo ho bolo po dňoch strávených ťažkými prácami a často i neplodnými? Jeho budúca sláva musela mu byť útechou. Život mladého Florentína plynul v ustavičnom zápase s nedostatočným talentom a s neukojitelnou túhou po sláve.

Ačpráve rozplamenený bol jednym živým horúcim obrazom, aké tak často rodí podnebie tejto krásnej kra-

jiny, predsa nemal schopnosti, aby na plátne uskutočnil svoje krásné sny, svoje básnické zjavenia; v jeho obrazoch bolo všetko tak nemé, tak ľadové, že panovala v nich mdlá bezbarevnosť a jednotvarnosť; živosti a života nedostávalo sa vyobrazeným osobám. Sám na seba zanevrel, a zmalátnelosť zmocnila sa jeho duše; teraz chcel slávy dôjsť inou cestou: keď sám nemohol preslávit svoje meno, umienil si, že ho preslávi na svojom synovi, nadejúc sa, že synové vlohy, ktoré otcovi chybovaly, dokonajú dielo, ktoré on sám nebol v stave vykonať. Oddav sa tejto idei, pospiešil si Strozzi, aby si vyvolil spoločnicu života.

V údolí Vallombreusskom stál úhľadný letník, v ktorom bývala vdova so svojou dcérou; krásna Ginevra videla sa byť umelcovi tou, ktorú hľadal. Od tej doby častej obracal svoje kroky ku strane, kde menovaná dolina ležala. Z počiatku tu obchádzal smutne a nesmele, až sa neskôr osmelil a dlhšie hľadel na na devu, ktorá na balkóne stála. Jedenraz priblížil sa, aby počúval sladkú pieseň, ktorú ona ešte sladším hlasom spievala; poprosil o dovolenie, aby smel posadiť sa lavičku predo dvermi, — menoval svoje meno — a — bezpochyby že vzájomná láska tých dvúch mladých ľudí robila rýchle pokroky: lebo po jednom roku zasä sídeme sa s krásnou Ginevrou, oddavšou sa za maliara, a ona objavuje svojmu manželovi, že o nezaveľa nastane jim sčastie rodinných radostí. Na to vyznanie bol Strozzi už netrpelive čakal; — akou radosťou zachvelo sa teraz jeho srdce! Koľko teraz narobil plánov pre syna, jehož narodzenie túžobne očakával, a v krátce zas všetky tie

plány zavrhnul, — — lebo ajhľa! konečne, po dlhej dobe trápneho očakávania, narodilo sa mu síce dieťa, — ale dcéra. — A sedemrazy jedno za druhým očakával ubohý umelec syna, aby svoje túžby uskutočnil, a sedem razy jedno za druhým bola to dcéra. Táto „*hra osudu*“ — vlastne ale trest Boží za jeho ctižiadosť — docela zničila nášho maliara. Zrieknúc sa slavných nádejí, ktoré naplnily boly jeho doterajší život, zavrel sa do svojej dielny a vzdal sa všetkých svojích vidín. Nikdy jeho otcovská ruka nepohladila čelá mladých dcier, a na bozky týchto krásnych devíc nikdy neodvetil rodičovským bozkom. Ony vyrastaly krásné ako Rafaelová madonna; no nesčastie ho už prenasledovalo, narodzením siedmych dcier potrestalo ho tak, že zničené videl už všetky svoje rozvrhy svetskej slávy. Súc príliš chudobný, lež aby vyživiť mohol tak početnú rodinu, vyhľadal kláštor, a poslal doň dcéry, aby tam žily aj umrely; on rozlúčil sa s nimi bez všetkého bôľu, a ony neznajúc nič iného krom práce a nôdze: ochotne obetovaly sa službe Božej; slzy, ktoré pri lúčení prelievaly, boly iba pre matku, ktorá jim láskou vynahradiť hľadela, čo sa zo strany otcovej nedostávalo.

Laura, najmladšia Strozziho dcéra, zostala doma, aby matke obstarávať pomáhala skrovnú domácnosť. Táto živá a naivná deva, jejžto duša horela za všetky vznešené, veliké myšlienky, veľmy bála sa kláštora; ba bieda bola jej jedinou budúcnosťou.

Giulio, jej otec, vzdal sa konečne všetkej nádeje; práca ho mrzela, lebo mu príliš málo donášala. — Tu pochopila Laura, že nastáva jej sväté poslanie, poslanie

to k pomoci rodičom. Od toho času nemala viac pokoja až objavila svoj plán matke: rozhodla sa, že sa do svojej izbetky zavre, a tam že celý deň bude namáhať svoj rozum a dôvtip, aby vnikla do tajomstva maliarstva, s ktorým sa posiaľ ešte len málo zabývala bola. Bôh požehnal jej namáhanie. Keď už zvíťazila bola nad všetkými obtiažami, prišla do izby svojho otca, aby tu dlhé hodiny trávila, povzbudzujúc uctive otca, udeľujúc mu bojazlivo rady, jejžto pravdivosť sám otec odoprieť nemohol, a odišiel, aby si na chvíľu odpočinul, uchopila maliarová dcéra štetca a daštky a iskriaciama očima, s povzneseným srdcom k Bohu, jehož pomoc vzývala, maľovala na íné plátno tenže predmet, ktorý si otec bol vyvolil. Potom postavíla svoj obraz, obraz to plný nadania a vlôh, na miesto otcového obrazu.

Otec divil sa výtečnosti, ktorú dostihnul bol na svoje staré dni.

Dlho pokračovala cnostná dcéra v takomto klamaní: dostalo sa jej sčastia, že videla obrazy, okrášlené menom Strozziho, viseť vedľa obrazov najväčších majstrov, nimiž právom honosí sa Florentínska galeria. Ano tí, ktorých vzdialily boly od neho, jeho neveľké vlohy, teraz s najväčšou snažnosťou vyhľadávali jeho obrazy. Sčastie usmievalo sa mu: ctený od Florentínov, milovaný od svojej rodiny, ku ktorej bol zasä povolal i viacej dcier z kláštora, zomrel vo vysokom veku, a vzal s sebou to presvedčenie do hrobu, že večne žiť bude v pamiatke svojích spoluobčanov.

* * *

Tieto dátky som našla medzi papierami jednoho

preslulého maliara, ktorý bol vrstovník Laurín, a často jej bol radil, aby pokračovala na skvelej drahe umenia. No ona, zachovať chcejúc otcovi slávu, ktorej mu sama bola nadobudla, a bojac sa, žeby na javo prísť mohla jej lasť, po umrtí otcovom, na vždy zriekla sa maliarstva; a my pridružily sa k tejto vznešenej obeti ženského srdca, dajúc tuná uvedeným osobam iba iné mená.

Pre ctilakomcov a slávobažníkov, pre planmacherov a pritom darobníkov, pre Boha zpustivších sa ľudoblažiteľov a kriklúňov — jichžto je hojnosť v každom národe — obsahovala by i táto krátka besiedka malé, ale pekné naučenie; no znajúc, že slepým darmo svieti i slnce Božie, že hluchým darmo znie i trúba archanjela: prenechávam obvyklú adfabuláciu, a iba k svojmu vlastniemu a so mnou rovno zmyšľajúcich potešeniu, i pri tejto príležitosti tomu môjmu pevnému presvedčeniu výraz dávam, že ani ruka, ani rozum, ani plány ľudské, nikdy neprekrižujú cesty Hospodina, a že kto drzým prstom zasiahnuť opováži sa do nich, toho najskôr dostihne osudný prst Boží.

Hodina smrti.

(Z poľského).

V postredku jednej z litevských pustatín stál kláštor Baziliánov. Bol to vidiek skutočne kláštorský, no nie bez prírodních vňad; bo šumenie prastarej boriny, štebotanie nesčislného vtáctva, vozduch naplnený ľúbezným zápachom: všetko toto vábilo tu k objatiu prírody, tej najlepšej pestúnky ktorá chovancov svojich nikdy žlčou ani jedom nenapája. Z toho lzä súdiť, že mníši museli byť i pohostinskí ľudia, že jích náboženstvo nezakladalo sa na divokom fanatisme, lež na láske, hojiacej rany trpiacich, ktorá ochotne otvárala brány kláštora hladným pocestným a biednym žobrákom; tak sebe aspoň ja predstavujem tovaryštvo tých dakoľko starcov a mladých bratov; v celom okolí vzdávali jim najväčšiu úctu, a ľutovali jich, akoby dakoho z vlastnej rodiny. — Ubohí starcovia! Ktože nemyslel z vás, že zloží svoje kosti pod týmže klenutím, kde už toľko bratov odpočívalo v Pánu? A predsa dočkali ste sa iného osudu! Jednoho dňa pritiahlo nepriateľské oddelenie až do vášho vidieku; jeho voje oblúpili pokladnicu, pojedli dobytok, zborili oltáre a vám rozkáza-

li, aby ste, rozprchnuvše sa po iných kláštoroch, tam želeli a horekovali nad Jeruzalemom.

Opustený, smutný, sídlo vrabcov a kuvikov, s vytlčenými oblokami, so vchodom bezodvier vítal tento kláštor nepriateľské vojsko, ktoré na tom samom mieste rozbilo svoj tábor, kde nedávno ešte v divej rozkoši bavil sa nepriateľ.

K privítaniu príchodzích nikto nevychádzal s chlebou a soľou, predstavený nepokropil ani nepožehnal; iba vtáctvo, poplašené novými hosťmi, s prenikavým krikom letelo do lesa. Ačpráve zborenište toto ešte vcele svieže bolo, predsa už sem a tam prhľava a cudzopasné zeliny pozdvihovaly svoje zelené hlavy, a chodníky, nešliapané pobožnými navštevovateľmi, zarástly hustým trávnikom. Steny svätiny strmely nahé a opálené k nebu; len tam, kde bol veľký oltár, zostal bol velikánsky drevenný kríž obrazom ukrižovaného Spasiteľa; Božská táto obeť s krvavými slzami zdala sa dívať na novú krivdu, spachanú na vernom ľudu svojom. Švadróna ulánov, v ktorej Vladislav slúžil v dôstojnosti poručníka, rozbila svoj tábor na kláštorskom dvore; vojaci uložili sa popri koňoch a jemu ustali otep slamy v chrámovej hrobli (krypte).

Okolité dedinky, všetky vyplenené, nemohly dostaniť potrebnú potravu; na tak zvaných requisiciach sotvy že vojaci kdesi vydrely dakoľko otiepok sena k nakrmeniu koní; preto o nezaveľa zhasly v tábori ohne, a každý včasne položil sa k odpočinku, aby snívalo sa mu o hojnej hostine a tak trápny hlad oklamal.

Už i noc nastala, no búrlivá a chladná. Nebeský

blankyt roziskril sa hvezdami, ktoré — akoby oči starostlivých matiek — zdaly sa hľadeť na hrstku spiacich detí. A mesiačok, ako dáky nemocný v posteli, čo nemôže usnúť, prevracal hlavu z obláčka na obláčok a všade mu veľmy tvrdo bolo.

Vladislav rozostaviac stráže a vydajúc potrebné rozkazy, tiež uložil sa na vojanskú posteľ, položil vedľa seba šabľu a ovinul sa širokým plášťom až po nos.

A hlboké ticho panovalo v tábore; nebolo počuť iba šumenie starých borov, akoby hrobové vzdychy zomrelých, a bližšie cengot uzd, fŕkanie koní; z diaľky zase z času na čas heslo striedajúcich sa stráží.

Hodiny rýchle letely. Vladislav pustil sa v myšlienkach k svojej milovanej rodine; najprv ho privítaly dve predrahé tváre otca a matky, no hneď ustúpily miesto krásnemu obličaju pannenskej postavy, s úsmevom anjela neviny, s okom ako nezábudka modrým, s radostným čelom, ovenčeným vňadnými kaderami. Bol to obraz Elenky, tovaryšky jeho detínskych rokov, a terajšej snúbenice, jejžto ruka mala mu byť hojnou náhradou po dokončenej vojne. Takto rozmýšľajúc o svojej láske o válečných osudoch, pomaly začal klesať v objatie sna; tu silný severní vetor, honiac dažďové mračná, veliký búrku prihnal na spiaci tábor. Vladislav, chcejúc sa lepšie ochrániť pred dáždom, preniesol svoje lôžko do kostola, kde videl sa bezpečnejším.

Vnutri vo chráme bolo smutno a vlhko. Častný blesk ožiaroval sledy zkazy a znecuctený Kristov oltár. Mladý vojín, ačpráve bol mužného srdca, predsa, cítiac sa samojediným na takomto mieste, nemohol v sebe pre-

môcť akúsi mimovoľniu hrúzu ktorú dakedy ani najchladnejšia rozvaha neni v stave utíšiť. No predsa smele išiel ku vchodu hrobli, jejžto kameň mal mu slúžiť za podušku na ostatok noci. Chrámové klenutie zavznelo ohlasom jeho krokov a brinkotom ostrôh. Vtom zdalo sa mu, že čuje bitie hodín; zastavil sa a načítal dvanásť. — Táto zvláštnosť naplnila ho smrtnou hrúzou, bo zišlo mu na um, že vo dne ešte díval sa na väžové hodiny, ktoré nemaly rúk a boly celkom pokazené.

Ešte sa diví. odkiaľ by tieto zvuky pochodiť mohly, tu naraz s hrmotným škripením otvárajú sa dvere sakristie — ktoré nepriateľ nespálil — a duchovník, šedivý ako holub, v smutočnej riase, s kalichom tela i krve Pána vyšiel, zdĺhavým krokom kráčajúc k hlavniemu oltáru.

Postaviac kalich pred Kristovým obrazom, obrátil sa v tú stranu, kde dôstojník stál a prívetivým a prosiacim pohľadom zdál sa ho vyzývať, aby bližšie pristúpil. Vladislav, hnutý akousi tajomnou mocou, pristúpil držiac ruku na šabli, a kľaknul na oltárnie schody, čo medzitým zretelne počul kňaza, jako nábožným hlasom vybavuje omšu za mrtvých. Tu zpomenul si na študentské časy, jako nejedenraz posluhoval pri svätej omši; vzbudila sa v ňom nábožnosť chlapca, i začal odpovedať, jako sa tomu bol naučil pri ministrovaní.

Po skončenej omši kňaz požehnajúc poslucháčov, ačkoľvek prázna bola svätiňa, obrátil sa konečne k dôstojníkovi a takto ho oslovil:

„Ďakujem, šlechetný mládenče! nábožná prísluha, ktorú si mi pred týmto oltárom preukázal, vyslobodzuje

ma z ťažkých očistcových muk. Sto rokov už uplynulo, čo každú noc pokutovaný som za previnenie proti zákonu našej rehole spáchané; sto rokov očekával som pomoc živého človeka, aby mi poslúžil pri svätej omši; dvanásta hodina bila každú noc od sto rokov, ale žiadon nenašiel sa zo živých: teba mi nebe poslalo! So mnou modliac sa pred oltárom milosrdného Boha, dopomôhol si môjmu anielovi strážcovi k rozviazaniu pút, ktoré nedovoľovaly vzniesť sa trpiacej duši do príbytku večného sveta. Tvoja pobožná ochota nezostane bez náhrady; pýtaj sa ma, ale iba na jednu vec, na viacej ti nemôžem odpovedať, pýtaj sa, a ja ti odhalím tajomstvo, ktoré budeš chcieť zvedieť."

Vladislav zachvel sa, a nevedel čo má povedať, tak mnoho otázok hrnulo sa mu na myseľ; po chvíli predsa zastavil sa pri jednej, a to práve pri tej najmiestnejšej — lebo človek vždy želá si to vedieť, čo keby nevedel storaz by sčastnejším bol — tak hľa i on, nevediac čo si vybrať, kdežto mal predsa toľko vznešených otázok, pýtal sa: „Duchovní otče! povedzte mi kedy umriem?"

„Synak — odpovedal kňaz ľahodným, ale spolu i smutným hlasom, — prečo sa ma to pýtaš? No nutno mi vyplniť tvoje želanie, počuj teda: o tri roky od dnešku, človeče, umreš pri prvom svitaní."

Po týchto slovách rozplynul sa starec jako mhla, nenechajúc po sebe ani stopy, a bez sledu, či klesnul opäť do hrobu, alebo vzniesol sa do neba.

Vladislav vybehnul z kostola so srdcom preplneným ťažkou zádumčivosťou a zúfalosťou; od tohto oka-

myhu všetky jeho zlaté nádeje a mladistvé sny skončiť sa maly na pobreží tesného obzoru žitia; od tej doby jeho každej i tej najsladšej útechy vždy miešala sa kropaj jedu a istota blízkej smrti. S kamarátami tiahnul do poľa; v častých a krvavých bitvách ukazoval slepú odvahu, všade rúťac sa napred; a keď od nečislných výstrelov kolom neho celé rady padaly, jeho netkla sa žiadna guľa. Mládencová duša naplnila sa trpkým pohŕdaním života, jehož okres mu už vopred známy bol a ktorý ani priblížiť ani oddialiť nemohol sa. Nesčastlivý konec krutej války navrátil pokoj a poriadok vo vlasti; pokoj — lebo hrstka hrdinov, polámuc zbraň, išla svoju záležitosť pred súdom sveta brániť; poriadok — lebo od mohýl a pohrobíšť len stonanie umierajúcich rozliehalo sa.

Vladislav vrátil sa k rodičom. Po viac mesačnom rozlúčení videl zase Elenku, ten prednet svojej vrúcej lásky, v takej dobe, keď rozprestierala sa pred ním temná budúcnosť a snenie o sčastí pozbavilo ho každého citu. Otec panny dal mu na srozumenie, že jeho sľúbenica sväte dostála slovu i srdcu; ona sama, rumeniac sa, ukazovala mu na lubu v zahrade, kde poprvý raz u jej nohú vyznal bol svoju lásku; vlastnia matka Vladislavová, ktorá si ničoho vrúcejšie nepriala, lež pred pokoným zavrením očú požehnať sňatok milých detí, dávala mu vo svojich rozhovoroch na srozumenie obrazy domáceho sčastia vo sväzku s osobou, plnou šlechetných a vznešených citov; vo sväzku, slúčenom nie z dákehosi vypočítania alebo nejakejsi rozmarnej chúťky, ale z najčistejšej lásky. Takéto reči a predstavovania avšak

neveľmy pôsobily; Vladislav ukazoval sa ľahostajným jak naproti otcovej priazni, tak i vrúcim citom milenky a materinskej lásky; myseľ a oko jeho bez ustania potápaly sa v tej nepohnutelnej hodine osuda, ku nejžto ho každý deň, každá hodina, každé okamženie vždy viac a viac približovaly. Konečne po poldruha roka, po onej pamätnej noci, so smrťou v srdci, s odhodlanosťou väzňa dal sa viesť k oltáru; kňaz spojil ho nerozlučitelným sväzkom s Elenkou; prisahajúc, nesrozumitelne vyjachtal slová, lásku a vernosť na celé živobytie sľubujúc, lebo vedel, že tú prísahu po poldruha roku zruší výrok neuprositelnej smrti.

Vo svete, kde ľudia obyčajne posudzujú veci len po zovňajšku, hovorilo sa o Vladislavovom sčastí, a novomanželov nazývali utešeným párikom. Lebo jejich láska od dávna rozchýrená bola v celom okolí, majetok bol z obúch strán dosť znamenitý, čože jim teda chýbalo, aby nerozprávalo sa o jích sčastí? Do hlbín jeho srdca ale nikto nenahliadnul; ach a čo tam bolo trpkosti a pekla! . . Všetko to, čo by iného sčastím opojilo, totižto dobré meno u spoluobčanov, sláva vydobytá vo válečnej službe, hojné statky a nadovšetko krásna žena, milujúca ho a plná vytečných schopností: všetko to mu len otravovalo dobu živobytia; najväčší úspech nerozháňal mračná, sídliace na jeho čele, a tisícrazy by mi snesitelnejším bolo bývalo trpeť jakékoľvek prenasledovanie osudu v chudobe, v ponížení, lež vidieť okolo seba raj a istým byť, že ho tak rýchle ztratí.

To, čo menuje sa korunou domáceho sčastia, splnenie najdrahších želaní manželov, bolo pre neho no-

vým dodatkom k bremenu zúfalosti: Elena porodila mu syna, a on ho mal urobiť sirotou, zanechať ho jako nemluvniatko, nemohúco si v dospelejších rokoch ani len pripomenúť otcovú tvár a jeho otcovskú lásku. Po tejto trápnej myšlienke videl v tomto požehnaní nebies iba rúhanie sa svojho nešťastného osudu. Znášajúc tieto pekelné muky viac než dva roky, ukrýval jich, jako len mohol, pred matkou, ženou, príbuznými, majúc pre nich vždy len prívetivý usmev, jehožto nútenosť, ačpráve nápadná bola, predsa aspoň nestrašila tych, ktorí s nim uprimne smýšľali. Ale od toho času, čo stal sa otcom, nemohol ďalej zniesť úkol zvodnej veselosti mysle; najsamprv matka poznala jeho neobyčajné rozpoloženie duše, zožierajúcu ho zádumčivosť a nevyzpytatelné vyhýbanie všetkým zábavám a vyrážkam; žena tiež počala byť nepokojná, a len len že ho nemala v podozrení, že už ľutuje svoje spojenie sa s ňou svätzkom manželským. Nadarmo staraly sa tieto dve ženy laskavou péčou, ba ani lsťou nedoviedly vypátrať tajnú príčinu jeho smutku; Vladislav znal sa vždy vyhovoriť tu na dajaké nešťastie, ktoré jeho priateľov navštívilo, tu zas na nejaký okamžitý nápad, čo medzi tym červiak tajomstva hryzol pomaly jeho srdce, stvorené k žitiu a šťastiu iných.

Ešte iba mesiac mu zbýval; v ňom mal zložiť účty z celého živobytia, aby čistý vkročiť mohol do lôna večnosti; v ňom mal vypiť čašu lásky, ktorá kvapkajúc obyčajne po kropaji, vystačuje na dlhé roky; v ňom konečne pomyslieť mal na šťastnú budúcnosť ženy, a dieťata. Súc vždy spravný a opaterný, rýchle usporiadal záležitosti svojho imania, načo — zprostiv sa hmotných

starostí a oddaný svojmu osudu — s ľahostajnosťou mudrca čekal na hodinu smrti. Tá istota blízkeho a žiadnou mocou nepredĺžiteľného konca navrátila mu opäť spokojnosť a veselý rozmar; — vdome nastala veselosť, jakej dávno nepamätali; Elena považovala sa za najšťastlivejšiu medzi ženami.

Mesiac uplynul; pre Vladislava zapadlo poslednie slnce. V tomto vážnom okamyhu svolal na pomoc všetky sily ducha, a so spokojnosťou aniela, opustiť majúceho zemské údolie, vyznal matke a žene svoje strašné tajomstvo. Opísať náreky a zúfalosť týchto dvúch milujúcich osôb, nie je možné zemskému peru.

Vladislav pripravoval sa k smrti.

Na východnej strane domu bol pekný, na zahradu vychádzajúci taras, a za letnieho času obyčajne kvietnikami naplnený. Tam kázal si Vladislav vyniesť židlu, a sadnul do nej medzi matkou a manželkou, držiac malého synčoka v perinke na kolenách.

Jak bolestné bolo toto poslednie rozlúčenie! Jak dlhá zdala sa jim táto noc, a jak krátka, keď zmocnila sa jich bázeň alebo nádeja Jaké jim to rozmanité náhľady prichádzaly na myseľ o blížacej sa osudnej hodine smrti, a to tym viacej, poneváč Vladislav úplne cítil sa pri sile a zdraví: čili mal onen ukrutný hosť zavítať k ním jako z neba padajúci blesk, či jako potvora vychádzajúca zo zemskej priepasti k pohlteniu svojej koristi? Žiadny to nevedel; iba starostlivé pohľady troch nešťastných myľne prelievaly z predmetu na predmet.

„Pomyslime o svojej budúcej vlasti!“ reknul Vladislav pozdvihnúc oči k vyjasnenému, všetkymi hviezda-

mi naňho hľadiacemu nebu, na ktorom len ľahké obláčky stlaly sa mesiacovi pod hlavu, jako vtedy pred trema rokami, v onej osudnej noci, keď vo zborenom klášteri Baziliánov nocľahoval. O prekliatá noc! prekliato tajomstvo, toľko mukami zakúpené!

Vtom rozdnieva sa na obzore, lúče jutrenky zvestujú východ slnka; spev zbudeného vtáctva, spievanie kohútov v dedinke — všetko to naraz zvestuje nový život v prírode, a nesćastnému Vladislavovi hodinu smrti!

Vtom bije hodina! Papršok vychádzajúceho slnka ožiariv pol neba kresliť zdál sa jasnú a božskú drahu pre dušu, ktorá práve rozlúčiť sa mala so svetom.

V krčovitom trhnuti primknuly sa oči skonávajúceho; ľahký mráz prebehnul jeho údy a krv zastavila sa v žilách; hluk množstva trúb rozliehal sa v povetrí, potom nastal lomoz, a napokon ozval sa nad nim hrmiaci hlas: „Vladislave! Vladislave!“

Vladislav pocítil v sebe chuť do boja so smrťou: otvoril oči . . . pohliadnul . . . a tu prvé paršky vychádzajúceho slnka ožarovaly šumiacu Litevskú borinu, plachovú strechu kláštora a celý neporiadok prebúdzajúceho sa zo sna válečného táboru. Trubači z celej sily trúbili ranniu pobudku, a stojací nad ním strážovník s prívetivým úsmevom pýtal sa: „Jako sa ti tu spalo, Vladislave?“

Mladý dôstojník s ťažkosťou zpamätoval sa po tak hroznom celoročnom sne; pretieral si oči, vstal a vďačne, jakoby tomu, čo jej od nevyhnutnej smrti vyslobodil, svojou ľadovitou pravicou stisknúc strážovníkovi ruku, reknul: „Neobyčajne tuho som spal, čo dokazuje to,

že je už všetko na nohách; no mal som hrozný sen: o tri roky umriem.“

„Až o tri roky! — zvolal strážovník, klepajúc mu na plece; — čože chceš viacej? Aspoň istý byť môžeš, že ťa ani dnes ani zajtra guľa nezmetie, ačpráve istotne budeme mať hodnú na raňajky; no ja ju nestrovím“ doložil priduseným hlasom.

„Jako? Vari je tu nepriateľ?“

„Obklopil nás zúkol vúkol. Pred chvíľou dostal som zprávu, že sem prirazil celý pluk jazdy a prapor pechoty s dakoľko delami; musíme sa snažiť preraziť, . . inej pomoci niet.“

Nepochybne! — prisvedčil Vladislav; — no drielej nutno mi nazrieť, strážovníku, do tvojho kulača.“

„Za tvoje zdravie!“ zvolal tento, k ústam nachýľac kulač, ktorý potom Vladislavovi podal.

„A teraz na koňa!“ zavolali na hulánov. A nezadlho na pochod dala sa celá stotina, pred ňoužto dakoľko poľních strelcov išlo. Borina, pred chvíľkou ešte tichá, zahrmela sto a stonásobnymi výstreľami. Huláni, ženúc sa útokom, stretli sa s nepriateľom o veľa silnejším, ktorý rozvinuv početné rady, svoju hrubú strelbu objavil. Započatá bitva trvala pol hodiny; prvý padnul strážovník, po ňom aj iní dôstojníci, a sotva dakoľko vojínov, s Vladislavom v čele, ušlo smrti alebo zajatiu.

„Ešte teda neprišla moja hodinka — pomyslel Vladislav; — ak v takýchto trampotách tri roky obstojím, prisámbohu to, to veľa bude.“

Pozdejšie bojoval ešte v dakoľko bitvách, a všade vyznačil sa odvažnou smelosťou. Po skončenej vojne

avšak vrátil sa domov. Jako vo sne, tak i v skutočnosti privítali ho potešení jeho návratom rodičia a milenka Elena. Jako vo sne, tak i v skutočnosti stal sa Vladislav jej manželom, rýchle rozhodnuv sa, jako ten čo po najvyššom sčastí čiaha, a na lehotu zvestovanej mu smrti skoro ani nepomyslel, dávno zapomenúc na to. Ba práve naopak, vidiac sa majiteľom pekných statkov a velikých dôchodkov, zažmuril oči na všetky zlé osudy, ktoré jeho vlasť otáčaly a vcele oddal sa zábavám a veselostam.

K koncu tretieho roka raz, keď samotný prechádzal sa po zahrade, pozastavil sa pred ním akýsi pocestný, ktorý ho dôverne pozdravil. Pohľad na ošumelé šaty a opálenú tvár vzbudil akúsi nevrlosť u Vladislava, ktorý neznámeho odpravil, vraviac, že nemá česť žiadnych tulákov poznať. Pocestný bolestne pousmial sa a vyslovil svoje meno. Tu teprv poznal v ňom Vladislav kamaráta a vyhováral svoje nezdvorilé prijatie.

„Na tom nič nezáleží — reknul pocestný pohrdlive; — no stíhajú ma, a potrebujem útulku.“

Vladislav na vidomočie v rozpakoch, čosi zašeptal, vyhováral sa, avšak dopustiac sa už jednej neslušnosti, chcel ju napraviť a doprevadil ho do zahradnej luby, kde ho dakoľko dní ukrýval. Ani mu na myseľ neprišlo, žeby táto nepatrná vec mohla preň za sebou mať dajaké zlé následky; lebo všetko, čo do radu zábav nenáležalo, len ľahko brával menovite hry, plesy, skvos, marnú nádheru a všetky iné hračky prevráteného sveta.

Raz rano, keď po včerajšom prijatí početných hostov, kde hosťami sypalo sa zlato po zelených stoloch a

šampaňský penivec u prostred hlučnej hudby strieľal, Vladislav ešte odpočíval v ložnici švárnej Elenky ukolísaný v ružových snoch, rýchle vkročil sluha do ložnice a podesený reknul: „Akýsi ľudia prišli sem od úradu; ráčte počuť, milosť pane, brinkot šablí . . . práve vchádzajú!“

Vladislav, ač ospalý, porozumel, čo to znamená, a hneď na to videl pred sebou stojaceho úradníka s papiermi. O dakoľko okamyhov bol už oblečený a o dakoľko okamyhov lúčil sa už s omdlievajúcou ženou, s rodičmi . . . i s malým synáčkom — a keď vychadzal na chodbište, aby sadnul do prichystaného už povozu, mimovoľne zastavil sa a pohliadnul na prvý papršok vychodiaceho slnka, ktoré pol neba ožarovalo; obraz ten prirovnal v svojej mysli k obrazu v kláštore baziliánov, počítal na prstoch roky, mesiace, dni, hodiny, a presvedčil sa, že to vlastne bola hodina predpovedanej mu smrti.

Povoz odniesol Vladislava z domu milovanej choti a drahého dieťaťa, od všetkých zábav a rozkoší; teprv v osamotelom väzení poznal tajomstvo predpovedania, poznal že spoločenský život nezáleží v samých zbytkoch a veselostiach, ani v marnom sčastí a bočení od všetkých obetí a námah, a preto každý deň učil sa odumievať pre také jasitnosti a siliť ducha k vznejšenejším činom, k ušlechtilejším podnikaniam.

Po dakoľko mesiacoch živého hrobu navrátil sa Vladislav domov jako človek znovu zrodený.

O B S A H:

Strana:

Venovanie 3

Besiedky pôvodnie.

Volebné rozpomienky 5
Slovenský pravopis 106
Tri dni zo Štúrovho života 120

Preklady:

Kremeňová polievka 173
Asja 176
Siedmá dcéra maliarová 225
Hodina smrti 240

U Jozefa Škarniola v Uh. Skalici
sú nasledujúce knihy k dostaniu:

SLOVENSKÝ SION.

Kazateľský časopis.

Vychodí v mesačných sväzkoch donášajúc pôvodné kázne a rozvrhy na všetky v jednom mesiaci prichodiace nedele a sviatky, jako i nektoré príležitostné úplným mesiacom po predku,

za predplatnú cenu 3 zl. r. č.

Predplatky posielajú sa franko výlučne na Slov. Národniu Knihtlačiareň do Uhorskej Skalice (via Göding).

Veliký Život
Pána a Spasitele našeho
KRYSTA JEŽIŠE
a jeho nejsvětejší a nejmilejší Matky
PANNY MARYE.

Od Edelberta Nymburského,
svatého Kapucinského řádu kněze na česko přeložený.
Vydání třetí. (Vlastnost Nakladatele.)
120 Archů. Cena: 3 zl. r. č.

V Skalicy, 1869.
Tiskem a nákladem Fr. X. Škarnycla Synů.

Kresťansko-Katolícka Modliaca Kniha, z nemeckého preložil istý duchovný pastýr. S mnohými piesňami rozmnožená. V Skalici, tlačou Fr. X. Škarnicla Synov. 1869. Velk. 8. 21 hárk. Cena 45. kr

Kto pán vo škole, či farár a či pán slúžny? čili odlúčenie školy od cirkve. Súkromné úvahy Richarda Franka Osvald, vydal *J. V. Havlíček.* V Skalici, tlačou Fr. X. Škarnicla Synov 1869. Cena 20 kr.

Výchova. Hlavnie pravidla kresťanského domáceho vychovania. Podla Ľudovíta Clericov'ho dieľa preložila a vydala *Slovenská škola* na arcibiskupskom semeništi ostrihomskom. V Skalici, tlačou Fr. X. Škarnicla Synov. Cena 80 kr.

Sbierka cirkevných piesni k duchovnému prospechu katolíckych kresťanov. Cena 8 kr. V Skalici, tiskom Fr. X. Škarnycla Synov. 1867.

Sokol na rok 1867, 1868 a 1869. V Skalici, tlačou Fr. X. Škarnicla Synov. 1870. Cena jednoho ročníka 2 zl. 50 kr

Kresťansko-Katolícka Modliaca Knižka, z nemeckého preložil istý duchovný pastýr. S mnohými piesňami rozmnožená V Skalici, tlačou Fr. X. Škarnicla Synov. 1869. M. 8. 17 hárk. Cena 25 kr.

Víťazstvo svätého Kríža. Spísal: *Ján Munkay*, kňaz cirkevný arcibiskupstva ostrihomského, surr. Vicearchidiakon, okresný školdozorca, censor diecesánsky, farár Modrokameňský. V Skalici, tlačou Fr. X. Škarnicla Synov. 1869. Cena jednoho výtisku s krásnym ocelorezom za 1 zl. 30 kr.

Sobáš na pôl kola inak Civílne manželstvo. Vydal *J. V. Havlíček.* V Skalici, tlačou Fr. X. Škarnicla Synov. 1868. Cena jednoho výtisku 15 kr.

Lacordaire-ové Posvätné reči z francúzskej pôvodiny preložil *J. V. Havlíček*, Sväzok 1. V Skalici, tlačou Fr. X. Škarnicla Synov. 1868. Cena 40 kr.

Besiedky Viliama Pauliny-Tótha. Sväzok I. II. III. a IV. Cena po 1 zl. V Skalici, tlačou Fr. X. Škarnicla Synov. 1870.

Krátky zemepis pre slov. národnie školy so zvláštnym ohľadom na kr. Uhorské. Sostavil: *F. O. Matzenauer*, učiteľ v Brezne. Viazaný s pláteným chrbtom 15 n. kr. Vlastnosť nakladateľa. V Skalici, 1869. Tlačou a nákladom Joz. Škarnicla.

Venček modlitieb a cirkevních piesní; pre ľud a odrastlú mládež, najmä školskú. Sostavil *Anton Cebecauer*, professor náboženstva na kat. gymnasiume v B. Bystrici. Cena v koži s futrálom 85 kr., v koži so zlatorezom 1 zl. 20 kr.

Sana Consilia Medica, aneb Zdravá Rada Lekařská, s připojenau Domovní Apatečkau, k obecnímu dobrému vydal *J. Tonsoris.* Cena 35 kr. V Skalicy, písmem Fr. X. Škarnycla Synů. 1867.

Jarnie kvety podávajú mládeži slovenskej mladí rodomilovia na semeništi baňskobystrickom. V Skalici u Fr. X. Škarnicla Synov. 1863. Cena 20 kr.

Radovanky pre dobré školské deti, v poučných príkladoch. Preložili Údovia cirk. slov. školy na semeništi Ostrihomskom. Vydal Ján Mallý. Sväzok I. V Skalici, 1865. Tlačou Fr. X. Škarnicla Synov. Cena 15 kr.

GENERAL BOOKBINDING CO.
53
005 A
6047